

วารสารสังคมศาสตร์เอเชียศึกษา

Journal of Asia Social Science Studies

ISSN: 3057-0204 (Online)

Journal of Asia Social Science Studies Vol.3 No.3(May-June) 2026

วัตถุประสงค์

วารสารสังคมศาสตร์เอเชียศึกษาเป็นวารสารวิชาการ วารสารมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษา ค้นคว้า และเพื่อเผยแพร่ บทความวิจัยและบทความวิชาการที่เป็นความคิดริเริ่มใหม่ ที่เป็นศูนย์กลาง แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ความคิดเห็น ข้อเสนอแนะที่แตกต่าง หลากหลาย ไม่จำกัดแนวคิด อุดมการณ์โดยเน้น ประเด็นที่ถกเถียงในสังคมทั้งปัญหาในอดีต ปัจจุบันอันเป็นแนวทางนำไปสู่การแก้ไขปัญหาาร่วมกันในสังคม อย่างสันติและยั่งยืนเกี่ยวกับประเทศในภูมิภาคเอเชีย เช่น เอเชียตะวันออก และกลุ่มประเทศอาเซียน วารสาร เป็นสื่อกลางในการนำเสนอต่อสังคมให้แก่ประชาชนทั่วไป นักวิจัย นักวิชาการ อาจารย์ นิสิตนักศึกษา และ ผู้สนใจทั่วไป

วารสารมุ่งนำเสนอในมิติต่างๆในเชิงสหวิทยาการ (Interdisciplinary) ครอบคลุมทางด้านการเมือง ความมั่นคง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ ธุรกิจ ปรัชญา สังคม กฎหมาย อัตลักษณ์ ด้าน ศาสนา ชาติพันธุ์ การสื่อสาร ภาษา ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม วรรณกรรม ชุมชน ท้องถิ่น สิ่งแวดล้อม การ บริหารจัดการ และธรรมาภิบาล หรือมิติทางการเมือง เศรษฐกิจ และมิติอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องเป็นต้น

วารสารมีกำหนดการเผยแพร่ปีละ 3 ฉบับ ประกอบด้วย ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน) ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม) ฉบับที่3 (กันยายน-ธันวาคม) ในปีพ.ศ.2569 วารสารกำหนดการเผยแพร่เป็นปีละ 6 ฉบับ ประกอบด้วยฉบับที่ 1 (มกราคม-กุมภาพันธ์) ฉบับที่ 2 (มีนาคม-เมษายน) ฉบับที่3 (พฤษภาคม-มิถุนายน) ฉบับที่ 4 (กรกฎาคม-สิงหาคม) ฉบับที่ 5 (กันยายน-ตุลาคม) ฉบับที่6 (พฤศจิกายน-ธันวาคม) บทความที่ได้รับการพิจารณาให้ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) 2-3 ท่าน

วารสารรับพิจารณาตีพิมพ์บทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

ทัศนะและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความของวารสาร สังคมศาสตร์ไทย ถือเป็นความรับผิดชอบ ของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือเป็นทัศนะของกองบรรณาธิการ และไม่สงวนลิขสิทธิ์การคัดลอก แต่ให้อ้างอิง แสดงที่มา

เกณฑ์การพิจารณาและคัดเลือกบทความ

บทความแต่ละบทความจะได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการกลั่นกรองบทความวารสาร (Peer Review) 2-3 ท่าน ที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง และได้รับความเห็นชอบจากกองบรรณาธิการ ก่อนตีพิมพ์ โดยการพิจารณาบทความจะมีรูปแบบที่ผู้พิจารณาบทความไม่ทราบข้อมูลของผู้เขียนบทความ เช่น ชื่อหรือประวัติการทำงาน และผู้เขียนบทความไม่ทราบชื่อผู้พิจารณาบทความ (Double-Blind Peer Review)

บทความที่ส่งมาขอเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร จะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจาก

ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความของวารสาร และต้องให้เป็นไปตามรูปแบบที่กำหนดไว้

เจ้าของ

ศูนย์สังคมศาสตร์ศึกษา (Center for Social Science Studies)
เลขที่ 78/1 หมู่ 9 ต.บ่อพลอย อ.บ่อพลอย จ.กาญจนบุรี 71160
โทร. 081-8437249
<https://so18.tci-thaijo.org/index.php/Asiaso>
อีเมล: thaisocialscience@gmail.com
เฟซบุ๊ก-ศูนย์สังคมศาสตร์ศึกษา

บรรณาธิการ

ผ.ศ. เทวราช สนโศรก
อีเมล: sansokethewarat@gmail.com

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

นายสมชาย ขจรไพศาล
อีเมล: thaisocialscience@gmail.com

กองบรรณาธิการ

พระศุภกิจ สุปัญญา, ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อีเมล: suphakitsupanyo@gmail.com
ดร. ภูวนัย เพชรไพบูลย์ มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น
อีเมล: phuwanaipetpai@gmail.com
ดร. พิษณุ โหระกุล สภานายความแห่งประเทศไทย
อีเมล: pitsanuyorakul@gmail.com
ดร. อนันตพร วงศ์คำ มหาวิทยาลัยเนชั่น
อีเมล: anantaporn566@gmail.com
ผ.ศ. ดร. ทศพร เกตุถนอม วิทยาลัยเทคโนโลยีสยาม
อีเมล: tassaporn282@gmail.com
ผ.ศ. ดร. เกรียงศักดิ์ พินทุสรศรี มหาวิทยาลัยศรีปทุม
อีเมล: krangsak693@gmail.com

ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาถ้อยแถลง (Peer Review)

- พระครูสิริกาญจนาภิรักษ์,ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อีเมล:sirikarnchanaphirak@gmail.com
- พระวิสุทธิพงษ์เมธี ,ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อีเมล:wisutthipongmethee@gmail.com
- พระมหาบุญรอด มหาวีโร , ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อีเมล:boonrawdmahaveero@gmail.com
- ดร.สุนทร สุวรรณพร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อีเมล:sunthornsuwannaporn@gmail.com
- ดร.กนกวรรณ ปรีดีเปรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อีเมล:kanokwanpreeprem35@gmail.com
- ร.ศ. ดร.ชุตีมา มุกสิกานนท์ มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น
อีเมล:chutimamug1950@gmail.com
- ผ.ศ.ดร.นิพนธ์ ฐานะพันธ์ มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น
อีเมล:niponta1952@gmail.com
- ผ.ศ. ดร. ปาณัญญ์ งามพิพัฒน์ มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น
อีเมล:panudgun@gmail.com
- ผ.ศ.ดร. ณัฏพิชา วัชรอมอริพัฒน์ มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น
อีเมล:nadpiccha2014@gmail.com
- ผ.ศ. ดร. รัชฎา ฤาแรง มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น
อีเมล:ratchada393@gmail.com
- ดร.เฉลียว นครจันทร์ มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น
อีเมล: chaliao1419@gmail.com
- ดร.นිරนุช เนืองวัง มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น
อีเมล:neeranuchneangwang@gmail.com
- ดร.จินดา ทับทิมดี มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น
อีเมล:jindatubtemdee@gmail.com
- ดร.พร้อมพล พระพรหม มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น
อีเมล:phomphon1981@gmail.com
- ดร.ปาริฉัตร ลีลาเลอเกียรติ ข้าราชการบำนาญ
อีเมล:parichatlala@gmail.com
- ดร. อรรถพงษ์ ชุ่มเขียว มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น
อีเมล:attapong710@gmail.com

ผ.ศ.ดร.มีชัย ตรีคุณ

นักวิชาการอิสระ

อีเมล:meechai.110099@gmail.com

สารบัญ

บทบรรณาธิการ.....	ก
ความตึงเครียดจีน-ไต้หวันกับการเปลี่ยนผ่านโครงสร้างอำนาจในเอเชียตะวันออก.....	1-16
สงครามอิสราเอล-ฮามาสกับทางตันของความรุนแรง: การทบทวนทางเลือกสองรัฐในบริบท ภูมิรัฐศาสตร์ร่วมสมัย.....	17-33
พลวัตรัฐบาลไทย ปี 2568: ศาลรัฐธรรมนูญ พันธมิตรพรรค และการเมืองผสวนอำนาจ.....	34-49
สังคมสูงวัยกับความท้าทายของระบบแรงงานในประเทศไทย: การวิเคราะห์ผลกระทบต่อเศรษฐกิจและ นโยบายสังคม.....	50-66
ภาคผนวก.....	67

บทบรรณาธิการ

วารสารสังคมศาสตร์เอเชียศึกษาฉบับนี้เป็นปีที่ 3 ฉบับที่ 3 โดยกองบรรณาธิการได้พิจารณาบทความให้คณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) พิจารณาก่อนการตีพิมพ์เพื่อคุณภาพสูงสุด โดยในฉบับนี้ประกอบด้วย บทความวิชาการ 4 บทความ ซึ่งทางกองบรรณาธิการได้มีการคัดเลือกมานำเสนอเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทเชิงสถานการณ์ของประเทศในแถบเอเชียปัจจุบันคือ

นางสาว สุพรรณิ ศรีกาญจนจินดาจากบทความ **ความตึงเครียดจีน-ไต้หวันกับการเปลี่ยนผ่านโครงสร้างอำนาจในเอเชียตะวันออก**ที่พบว่า ความขัดแย้งข้ามช่องแคบไต้หวันมิได้เป็นเพียงข้อพิพาทด้านอธิปไตย แต่เป็นสนามปะทะกันของระเบียบโลกสองแบบ ได้แก่ ระเบียบอำนาจนิยมแบบรัฐศูนย์กลางของจีน และระเบียบเสรีประชาธิปไตยที่ไต้หวันเป็นตัวแทนเชิงสัญลักษณ์ในเอเชียตะวันออกในส่วนแรก บทความอธิบายภูมิหลังทางประวัติศาสตร์และโครงสร้างอำนาจของความสัมพันธ์จีน-ไต้หวัน พร้อมทั้งชี้ให้เห็นบทบาทของมหาอำนาจ โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา ในการทำให้ช่องแคบไต้หวันกลายเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญของภูมิรัฐศาสตร์โลกบทความยังเสนอให้มองไต้หวันในฐานะ “ตัวแสดงขนาดกลาง” ที่ใช้ความคล่องตัวเชิงนโยบายและเครือข่ายระหว่างประเทศเพื่อรักษาพื้นที่ทางการเมืองของตนเอง ท้ายที่สุดเสนอว่าความตึงเครียดจีน-ไต้หวันสะท้อนการเปลี่ยนผ่านของระเบียบโลก และส่งผลต่อเสถียรภาพของเอเชีย-แปซิฟิก รวมถึงประเทศขนาดกลางอย่างไทย ซึ่งจำเป็นต้องพัฒนากรอบคิดเชิงยุทธศาสตร์ที่สมดุลระหว่างเศรษฐกิจ ความมั่นคง และบรรทัดฐานระหว่างประเทศ

นางสาว อารยา สุวรรณเมฆา ในบทความ **สงครามอิสราเอล-ฮามาสกับทางตันของความรุนแรง: การทบทวนทางเลือกสองรัฐในบริบทภูมิรัฐศาสตร์ร่วมสมัย** ที่พบว่า สงครามอิสราเอล-ฮามาสในฐานะผลผลิตของความขัดแย้งยั่วยุเชิงโครงสร้าง โดยเชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงของภูมิรัฐศาสตร์ร่วมสมัย และบทบาทของแนวคิดสองรัฐในระบบการเมืองระหว่างประเทศ บทความใช้กรอบทฤษฎีความขัดแย้งยั่วยุ แนวคิดการทำให้เป็นประเด็นความมั่นคง และทฤษฎีการจัดการความขัดแย้ง เพื่ออธิบายว่าความรุนแรงมิได้เป็นเพียงผลของการตัดสินใจเชิงยุทธศาสตร์ของตัวแสดงใดตัวแสดงหนึ่ง หากแต่เป็นผลจากโครงสร้างอำนาจที่ไม่สมดุล การไร้รัฐของปาเลสไตน์ และตรรกะความมั่นคงแบบรัฐศูนย์กลางของอิสราเอล การวิเคราะห์พัฒนาการของการแก้ปัญหาแบบสองรัฐ ตั้งแต่มติสหประชาชาติ ค.ศ. 1947 กระบวนการออสโล จนถึงบริบทโลกหลายขั้ว ชี้ให้เห็นว่าแนวคิดสองรัฐได้รับการยอมรับในเชิงวาทกรรม แต่ขาดเงื่อนไขเชิงโครงสร้างในการทำให้เกิดขึ้นจริงผลการวิเคราะห์ชี้ว่า ภายใต้ภูมิรัฐศาสตร์ร่วมสมัย แนวคิดการแก้ปัญหาแบบสองรัฐ ได้เข้าสู่ภาวะ “ทางตันเชิงโครงสร้าง” โดยทำหน้าที่เป็นกลไกจัดการความขัดแย้งมากกว่าการแก้ไขปัญหาที่ต้นเหตุ

นายธนา จันทรศรีสุริยา กับบทความ พลวัตรัฐบาลไทย ปี 2568: ศาสตร์รัฐธรรมนูญ พันธมิตรพรรค และการเมืองผานอำนาจ ที่พบว่า ศาสตร์รัฐธรรมนูญทำหน้าที่เป็นตัวแสดงทางการเมือง (Political actor) ซึ่งการตัดสินใจเชิงนโยบายของรัฐบาลถูกกำหนดโดยความเสี่ยงทางตุลาการและความสมดุลของอำนาจภายในรัฐบาลผสม การบริหารเชิงนโยบายในสภาพนี้จึงมักเป็นการเจรจาและประนีประนอม เพื่อรักษาเสถียรภาพระยะสั้นมากกว่าการสร้างผลประโยชน์สาธารณะเชิงลึก ผลกระทบต่อประชาธิปไตยปรากฏใน ภาวะชะงักงันของการพัฒนาประชาธิปไตย ความเสื่อมถอยของความเชื่อมั่นสาธารณะ และความล้าทางประชาธิปไตย (Democratic fatigue) ประชาชนพบว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองไม่สามารถสร้างผลลัพธ์เชิงนโยบายได้ชัดเจน บทเรียนสำคัญคือ รัฐบาลผสมสามารถรักษาเสถียรภาพระยะสั้น แต่ไม่สามารถสร้าง ความชอบธรรมเชิงโครงสร้าง ได้ หากต้องการพัฒนาระบบประชาธิปไตยที่มั่นคง การปรับปรุงกลไกตรวจสอบและถ่วงดุล การสร้างความโปร่งใส และการเพิ่มการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นสิ่งจำเป็น

นายณัฐวุฒิ กาญจนฉายา กับงาน สังคมสูงวัยกับความท้าทายของระบบแรงงานในประเทศไทย: การวิเคราะห์ผลกระทบต่อเศรษฐกิจและนโยบายสังคม ที่พบว่า การเพิ่มขึ้นของประชากรผู้สูงอายุส่งผลให้จำนวนแรงงานวัยทำงานมีแนวโน้มลดลง ซึ่งอาจนำไปสู่ปัญหาการขาดแคลนแรงงานในบางภาคเศรษฐกิจ และส่งผลกระทบต่อผลิตภาพแรงงานและศักยภาพการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ นอกจากนี้สังคมสูงวัยยังส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจมหภาค โดยเฉพาะการชะลอตัวของการเติบโตทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมออมและการบริโภค และการเพิ่มขึ้นของภาระงบประมาณของรัฐในด้านระบบบำนาญและระบบสาธารณสุข ขณะเดียวกันยังปรากฏความท้าทายด้านความเหลื่อมล้ำในกลุ่มผู้สูงอายุ โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่ไม่ได้รับความคุ้มครองจากระบบประกันสังคมบทความเสนอว่าประเทศไทยควรดำเนินนโยบายเชิงรุกเพื่อรองรับสังคมสูงวัย โดยเน้นการยืดอายุการทำงาน การพัฒนาทักษะแรงงานตลอดช่วงชีวิต และการพัฒนาระบบสวัสดิการและระบบดูแลระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุอย่างมีประสิทธิภาพ การดำเนินนโยบายดังกล่าวจะช่วยลดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร และส่งเสริมความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในระยะยาว

1๓๖๖๕. สมศักดิ์

(ผ.ศ.เทวราช สนโศรก)

บรรณาธิการวารสารสังคมศาสตร์เอเชียศึกษา

ความตึงเครียดจีน-ไต้หวันกับการเปลี่ยนผ่านโครงสร้างอำนาจในเอเชียตะวันออก

China-Taiwan Tensions and the Transformation of Power Structure in East Asia

นางสาว สุพรรณิ ศรีกาญจนจินดา¹

Miss.Suphanni Sikanchanachinda

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งวิเคราะห์ความตึงเครียดระหว่างจีน-ไต้หวันในฐานะปรากฏการณ์ทางสังคมการเมืองและภูมิรัฐศาสตร์ร่วมสมัย โดยเสนอกรอบวิเคราะห์ที่ไม่จำกัดอยู่เพียงมิติความมั่นคงหรือการทหาร หากแต่ให้ความสำคัญกับอัตลักษณ์ชาติ ประชาธิปไตย การเมืองภายใน และบทบาทของตัวแสดงระดับภูมิภาคและระดับโลก บทความตั้งข้อสังเกตว่า ความขัดแย้งข้ามช่องแคบไต้หวันมิได้เป็นเพียงข้อพิพาทด้านอธิปไตย แต่เป็นสนามปะทะกันของระเบียบโลกสองแบบ ได้แก่ ระเบียบอำนาจนิยมแบบรัฐศูนย์กลางของจีน และระเบียบเสรีประชาธิปไตยที่ไต้หวันเป็นตัวแทนเชิงสัญลักษณ์ในเอเชียตะวันออกในส่วนแรก บทความอธิบายภูมิหลังทางประวัติศาสตร์และโครงสร้างอำนาจของความสัมพันธ์จีน-ไต้หวัน พร้อมทั้งชี้ให้เห็นบทบาทของมหาอำนาจ โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา ในการทำให้ช่องแคบไต้หวันกลายเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญของภูมิรัฐศาสตร์โลก ส่วนที่สองวิเคราะห์การเมืองภายในไต้หวัน โดยเน้นความสัมพันธ์ระหว่างการสร้างอัตลักษณ์ชาติ การพัฒนาประชาธิปไตย และยุทธศาสตร์การอยู่รอดท่ามกลางแรงกดดันจากจีน บทความให้ความสำคัญกับการทูตแบบไม่เป็นทางการ และ มานานูภาพของไต้หวัน ว่าจะเป็นส่วนด้านเทคโนโลยี เซมิคอนดักเตอร์ วัฒนธรรม และค่านิยมประชาธิปไตย ซึ่งช่วยเสริมสถานะของไต้หวันในระบบระหว่างประเทศ แม้จะถูกจำกัดการยอมรับอย่างเป็นทางการ นอกจากนี้ บทความยังเสนอให้มองไต้หวันในฐานะ “ตัวแสดงขนาดกลาง” ที่ใช้ความคล่องตัวเชิงนโยบายและเครือข่ายระหว่างประเทศเพื่อรักษาพื้นที่ทางการเมืองของตนเอง ท้ายที่สุดเสนอว่าความตึงเครียดจีน-ไต้หวันสะท้อนการเปลี่ยนผ่านของระเบียบโลก และส่งผลต่อเสถียรภาพของเอเชีย-แปซิฟิก รวมถึงประเทศขนาดกลางอย่างไทย ซึ่งจำเป็นต้องพัฒนารอบคอบเชิงยุทธศาสตร์ที่สมดุลระหว่างเศรษฐกิจ ความมั่นคง และบรรทัดฐานระหว่างประเทศ เพื่อรับมือกับโลกที่มีการแข่งขันเชิงอำนาจทวีความเข้มข้นมากขึ้น

คำสำคัญ: จีน-ไต้หวัน, ภูมิรัฐศาสตร์, อัตลักษณ์ชาติ, ประชาธิปไตย, มานานูภาพ, ระเบียบโลก

¹ นักวิชาการอิสระ ; independent Scholar, Thailand

Corresponding author, e-mail: suphannisi1973@gmail.com

Abstract

This article examines cross-strait tensions between China and Taiwan as a contemporary socio-political and geopolitical phenomenon. Rather than limiting the analysis to military or security dimensions, the article adopts an interdisciplinary social science perspective that emphasizes national identity, democracy, domestic politics, and the role of regional and global actors. It argues that the China–Taiwan conflict is not merely a dispute over sovereignty but a confrontation between two competing visions of world order: China’s state-centered authoritarian model and Taiwan’s democratic model, which has become symbolically significant in East Asia. The first part of the article outlines the historical background and power structures shaping cross-strait relations, highlighting the strategic role of major powers—particularly the United States—in transforming the Taiwan Strait into a key geopolitical hotspot. The second part focuses on Taiwan’s domestic politics, analyzing how national identity formation, democratic consolidation, and survival strategies are deeply intertwined under persistent pressure from China. Special attention is given to Taiwan’s use of informal diplomacy and soft power, including its strengths in semiconductor technology, cultural influence, and democratic values. These tools have enabled Taiwan to enhance its international presence despite limited formal diplomatic recognition. The article further conceptualizes Taiwan as a “middle power-like actor” that strategically employs flexibility, norms, and transnational networks to preserve its political space within an asymmetrical power structure. In conclusion, the article argues that China–Taiwan tensions reflect broader transformations in the global order and have far-reaching implications for stability in the Asia-Pacific region. For middle and small states such as Thailand, the situation underscores the need for balanced strategic thinking that integrates economic interests, security concerns, and international norms in an era of intensifying great power competition.

Keywords: China–Taiwan relations, geopolitics, national identity, democracy, soft power, world order

1.บทนำ: ความตึงเครียดจีน–ไต้หวันในยุคการเปลี่ยนผ่านอำนาจ

1.1 ภูมิหลังของความตึงเครียดของแคบไต้หวันในศตวรรษที่ 21

ความตึงเครียดระหว่างสาธารณรัฐประชาชนจีนกับไต้หวันในศตวรรษที่ 21 มิได้เป็นเพียงข้อพิพาททางดินแดนหรือปัญหาทางการทูตแบบดั้งเดิม หากแต่เป็นผลสะสมของโครงสร้างอำนาจโลกที่กำลังเปลี่ยนผ่านอย่าง

ลึกซึ้ง จากระเบียบโลกหลังสงครามเย็นซึ่งสหรัฐอเมริกาเป็นมหาอำนาจนำไปสู่บริบทการแข่งขันเชิงยุทธศาสตร์ระหว่างมหาอำนาจ (Great power rivalry) ที่จีนมีบทบาทโดดเด่นมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง (Mearsheimer, 2014; Acharya, 2018)

นับตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 21 ช่องแคบไต้หวันได้กลายเป็น “พื้นที่ความตึงเครียดถาวร” (Permanent tension zone) ซึ่งความขัดแย้งมิได้ปรากฏในรูปสงครามเต็มรูปแบบ แต่แสดงออกผ่านการซ้อมรบ การกดดันทางการทูต มาตรการทางเศรษฐกิจ และปฏิบัติการในเขตสีเทา (Grey zone operations) อย่างต่อเนื่อง (Buzan & Wæver, 2003; Qi, 2024)

การเติบโตทางเศรษฐกิจและการทหารของจีนได้เปลี่ยนสถานะจาก “ผู้ท้าทายเชิงระบบ” (Systemic challenger) ให้กลายเป็นมหาอำนาจที่มีศักยภาพในการจัดระเบียบภูมิภาคเอเชียตะวันออกใหม่ ในบริบทนี้ ไต้หวันไม่ได้เป็นเพียงประเด็นอธิปไตยเชิงสัญลักษณ์ของจีนเท่านั้น แต่ยังเป็นแกนกลางของการแข่งขันเชิงโครงสร้างระหว่างจีนกับสหรัฐฯ ในการกำหนดอนาคตของระเบียบภูมิภาค (Nathan & Scobell, 2012; Zhao, 2023)

1.2 ความสำคัญของปัญหาต่อระเบียบอำนาจในเอเชียตะวันออก

ความตึงเครียดจีน-ไต้หวันมีนัยสำคัญต่อเอเชียตะวันออกในฐานะ “จุดตัดของโครงสร้างอำนาจ” (Nodal point of power structure) ซึ่งเชื่อมโยงมิติความมั่นคง การเมือง เศรษฐกิจ และอัตลักษณ์เข้าด้วยกัน ความขัดแย้งนี้ไม่ได้ส่งผลกระทบเฉพาะต่อความสัมพันธ์ทวิภาคี แต่กระทบต่อประเทศรอบข้าง เช่น ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ และประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งต้องเผชิญกับภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออกระหว่างการพึ่งพาทางเศรษฐกิจกับจีน และการพึ่งพาความมั่นคงจากสหรัฐฯ (Acharya, 2014; International Crisis Group, 2023)

ในเชิงโครงสร้างปัญหาช่องแคบไต้หวันสะท้อนการสั่นคลอนของระเบียบเสรีนิยม (Liberal international order) ที่เคยค้ำจุนภูมิภาคเอเชียตะวันออกหลังสงครามเย็น การเพิ่มบทบาทของจีนในด้านความมั่นคงและการทูตเชิงบังคับ (Coercive diplomacy) ทำให้กลไกการจัดการความขัดแย้งแบบเดิมเริ่มสูญเสียประสิทธิภาพ และเปิดพื้นที่ให้เกิดรูปแบบระเบียบภูมิภาคใหม่ที่ยังไม่มั่นคงและเต็มไปด้วยความไม่แน่นอน (Buzan & Wæver, 2003; Acharya, 2018)

1.3 ปัญหาคำถามหลัก

แม้งานวิชาการจำนวนมากจะวิเคราะห์ความตึงเครียดจีน-ไต้หวันในมิติยุทธศาสตร์และการทหาร แต่ยังมีช่องว่างสำคัญในการอธิบายความขัดแย้งนี้ในฐานะ “ปรากฏการณ์เชิงโครงสร้าง” ที่เชื่อมโยงกับการเปลี่ยนผ่านอำนาจในระดับภูมิภาคและระดับโลก บทความนี้จึงตั้งคำถามหลักว่าความตึงเครียดจีน-ไต้หวันสะท้อนการเปลี่ยนผ่านโครงสร้างอำนาจในเอเชียตะวันออกอย่างไร คำถามดังกล่าวเปิดพื้นที่ให้วิเคราะห์ว่าความขัดแย้งไม่ได้เป็นเพียงผลจากการตัดสินใจของรัฐใดรัฐหนึ่ง หากแต่เป็นผลของการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างที่ทำให้การแข่งขันทางอำนาจทวีความเข้มข้นและยืดเยื้อ (Levitsky & Way, 2010; Zhao, 2023)

2.กรอบแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิเคราะห์

2.1 แนวคิดการเปลี่ยนผ่านอำนาจ (Power Transition Theory): จากดุลอำนาจสู่การเคลื่อนย้ายศูนย์กลางอำนาจใหม่ (Power Shift)

แนวคิดการเปลี่ยนผ่านอำนาจเป็นหนึ่งในกรอบทฤษฎีสำคัญของการเมืองระหว่างประเทศที่ใช้อธิบายพลวัตความขัดแย้งในช่วงที่โครงสร้างอำนาจโลกกำลังเปลี่ยนแปลงจากระบบที่มหาอำนาจเดิมครองความได้เปรียบ ไปสู่ระบบที่มีรัฐกำลัง (Rising power) เพิ่มอิทธิพลอย่างรวดเร็ว แนวคิดนี้แตกต่างจากทฤษฎีดุลอำนาจแบบดั้งเดิม (Balance of power) ซึ่งมองว่าระบบระหว่างประเทศมีแนวโน้มรักษาเสถียรภาพผ่านการถ่วงดุลเชิงกลไก (Mearsheimer, 2014)

ในบริบทของการเปลี่ยนผ่านอำนาจ ความไม่มั่นคงไม่ได้เกิดจากการเสียสมดุลชั่วคราว หากแต่เกิดจาก “การเคลื่อนย้ายศูนย์กลางอำนาจ” (Power shift) ที่ทำให้กติกาเดิมของระบบถูกตั้งคำถาม เมื่อรัฐกำลังมีศักยภาพใกล้เคียงหรือทัดเทียมมหาอำนาจเดิม ความขัดแย้งจึงมีแนวโน้มทวีความเข้มข้น โดยเฉพาะในพื้นที่เชิงสัญลักษณ์หรือประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความชอบธรรม และอธิปไตย (Acharya, 2018; Zhao, 2023) กรณีจีน-ไต้หวันสะท้อนลักษณะสำคัญของการเปลี่ยนผ่านอำนาจอย่างชัดเจน จีนในฐานะรัฐกำลังไม่ได้เพียงเพิ่มขีดความสามารถทางทหารและเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังพยายามกำหนดความหมายของระเบียบภูมิภาคใหม่ โดยยึดโยงประเด็นไต้หวันเข้ากับโครงการสร้างชาติ ชาตินิยม และความชอบธรรม ของพรรคคอมมิวนิสต์จีน ในขณะที่สหรัฐอเมริกาในฐานะมหาอำนาจเดิมใช้ “ความคลุมเครือเชิงยุทธศาสตร์” (Strategic ambiguity) เป็นเครื่องมือรักษาสถานะเดิม (Status quo) เพื่อชะลอการเปลี่ยนผ่านอำนาจที่อาจนำไปสู่ความขัดแย้งเปิด (Nathan & Scobell, 2012; Qi, 2024)

2.2 ระเบียบภูมิภาคและภูมิรัฐศาสตร์เชิงวิพากษ์ (Regional Order และ Critical Geopolitics)

เพื่อหลีกเลี่ยงการอธิบายความตึงเครียดจีน-ไต้หวันด้วยมุมมองเชิงโครงสร้างแข็ง (Structural determinism) เพียงอย่างเดียว บทความนี้นำแนวคิดเรื่อง “ระเบียบภูมิภาค” (Regional order) และภูมิรัฐศาสตร์เชิงวิพากษ์ (Critical geopolitics) มาใช้ร่วมในการวิเคราะห์ แนวคิดระเบียบภูมิภาคมองว่าเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ แต่เป็นผลลัพธ์ของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างอำนาจ วัฒนธรรม และสถาบันทางการเมืองที่ถูกสร้างขึ้นอย่างต่อเนื่อง (Buzan & Wæver, 2003; Acharya, 2014)

ในมุมมองเชิงวิพากษ์ภูมิรัฐศาสตร์ไม่ใช่เพียงการแข่งขันทางพื้นที่ หากแต่เป็น “การเมืองของการให้ความหมาย” ต่อพื้นที่ อธิปไตย และภัยคุกคาม การอ้างสิทธิ์ของจีนเหนือไต้หวันจึงไม่ใช่เพียงข้อเรียกร้องทางกฎหมายระหว่างประเทศ แต่เป็นกระบวนการผลิตวาทกรรมที่เชื่อมโยงดินแดน ประวัติศาสตร์ และอัตลักษณ์ชาติเข้าด้วยกัน เพื่อสร้างความชอบธรรม ทางการเมืองทั้งภายในและภายนอกประเทศ (Zhao, 2015; Khan, 2024) ในขณะเดียวกันไต้หวันและพันธมิตรตะวันตกได้ผลิตวาทกรรมคู่ขนานที่เน้นคุณค่าประชาธิปไตย เสรีภาพ และระเบียบระหว่างประเทศตามกติกา วาทกรรมเหล่านี้ไม่ได้เป็นกลาง หากแต่เป็นส่วนหนึ่งของการต่อรองชิงอำนาจ

ในระดับภูมิภาค ซึ่งทำให้ความตึงเครียดดำรงอยู่ในรูปของการเผชิญหน้าทางความหมายควบคู่กับการเผชิญหน้าทางยุทธศาสตร์

2.3 ความมั่นคงแบบไม่ใช่สงคราม(Non-War Conflict และ Grey Zone)

อีกหนึ่งกรอบแนวคิดสำคัญคือแนวคิดความมั่นคงแบบไม่ใช่สงคราม ซึ่งอธิบายความขัดแย้งในยุคปัจจุบันที่มีได้พัฒนาไปสู่สงครามเต็มรูปแบบ แต่ดำรงอยู่ในลักษณะการกดดันอย่างต่อเนื่องผ่านเครื่องมือที่หลากหลาย เช่น การซ้อมรบ การคุกคามทางไซเบอร์ การบีบบังคับทางเศรษฐกิจ และการทูตเชิงบังคับ (Coercive diplomacy) (International Crisis Group, 2023)

แนวคิด “พื้นที่สีเทา(Grey zone)” ช่วยให้เข้าใจว่าเหตุใดความตึงเครียดจีน-ไต้หวันจึงสามารถยืดเยื้อได้โดยไม่ลุกลามเป็นสงคราม การปฏิบัติการในเขตสีเทาเปิดโอกาสให้รัฐทดสอบขีดจำกัดของฝ่ายตรงข้ามโดยหลีกเลี่ยงต้นทุนทางการเมืองและการทหารของสงครามเปิด ในเชิงโครงสร้าง สถานการณ์เช่นนี้สอดคล้องกับช่วงเปลี่ยนผ่านอำนาจที่ยังไม่เสร็จสิ้น ซึ่งมหาอำนาจต่างพยายามรักษาความได้เปรียบโดยไม่ทำลายระบบโดยรวม (Buzan & Wæver, 2003; Qi, 2024) กรอบความมั่นคงแบบไม่ใช่สงครามยังช่วยให้บทความนี้ก้าวข้ามการวิเคราะห์เชิงทหาร ไปสู่การทำความเข้าใจผลกระทบต่องสังคม เศรษฐกิจ และจิตสำนึกทางการเมืองของประชาชนในภูมิภาคเอเชียตะวันออก

2.4 กรอบการวิเคราะห์ที่ใช้ในบทความ

จากการทบทวนแนวคิดและทฤษฎีข้างต้น บทความนี้พัฒนากรอบการวิเคราะห์แบบบูรณาการ โดยผสมผสาน (1)แนวคิดการเปลี่ยนผ่านอำนาจเพื่ออธิบายพลวัตเชิงโครงสร้าง(2) ระเบียบภูมิภาคและภูมิรัฐศาสตร์เชิงวิพากษ์เพื่อวิเคราะห์บทบาทของวาทกรรม อัตลักษณ์ และความชอบธรรม และ (3) แนวคิดความมั่นคงแบบไม่ใช่สงครามเพื่ออธิบายรูปแบบความขัดแย้งที่ยืดเยื้อแต่ไม่ลุกลาม กรอบดังกล่าวเปิดพื้นที่ให้มองความตึงเครียดจีน-ไต้หวัน ไม่ใช่เพียง “ปัญหาทางทหาร” แต่เป็นปรากฏการณ์เชิงโครงสร้างที่สะท้อนการเปลี่ยนผ่านของระเบียบอำนาจในเอเชียตะวันออก และเป็นส่วนหนึ่งของการปรับตัวของระบบการเมืองระหว่างประเทศในยุคหลังสงครามเย็น

3. พัฒนาการความสัมพันธ์จีน-ไต้หวันในเชิงโครงสร้าง

3.1 ประวัติความขัดแย้งและสถานะ “คลุ้มเครือเชิงยุทธศาสตร์”

ความสัมพันธ์ระหว่างจีนแผ่นดินใหญ่กับไต้หวันตั้งอยู่บนรากฐานของความขัดแย้งทางประวัติศาสตร์ตั้งแต่ปี 1949 เมื่อพรรคคอมมิวนิสต์จีนสถาปนาสาธารณรัฐประชาชนจีน ขณะที่รัฐบาลก๊กมินตั๋งถอยร่นไปตั้งฐานอำนาจบนเกาะไต้หวัน สถานการณ์ดังกล่าวก่อให้เกิด “การแบ่งแยกอธิปไตย” (Divided sovereignty) ซึ่งไม่เคยได้รับการยุติอย่างเป็นทางการในทางกฎหมายระหว่างประเทศ(Bush, 2005) ความคลุ้มเครือของสถานะไต้หวันจึงไม่ใช่อุบัติเหตุทางประวัติศาสตร์ หากแต่เป็นผลลัพธ์ของการจัดวางโครงสร้างอำนาจในช่วงสงครามเย็น

นับตั้งแต่ทศวรรษ 1970 เป็นต้นมาสหรัฐอเมริกาได้พัฒนานโยบายที่เรียกว่า “ความคลุมเครือเชิงยุทธศาสตร์” (Strategic ambiguity) ต่อช่องแคบไต้หวัน โดยยอมรับหลักการจีนเดียวในเชิงการทูต แต่ในขณะเดียวกันก็ยังคงให้การสนับสนุนด้านความมั่นคงแก่ไต้หวันผ่านกฎหมายความสัมพันธ์ไต้หวัน (Taiwan Relations Act 1979) นโยบายดังกล่าวมีเป้าหมายเพื่อยับยั้งทั้งจีนจากการใช้กำลัง และไต้หวันจากการประกาศเอกราชฝ่ายเดียว (Goldstein, 2015) อย่างไรก็ตามความคลุมเครือนี้กลับกลายเป็นปัจจัยที่ทำให้ความขัดแย้งดำรงอยู่ในสภาพ “แช่แข็งแต่ไม่สงบ” (Frozen but unstable conflict)

3.2 หลักการจีนเดียว (One China) กับการต่อรองในระบบระหว่างประเทศ

หลักการจีนเดียวเป็นแกนกลางเชิงโครงสร้างของความสัมพันธ์จีน-ไต้หวัน โดยจีนยืนยันว่าไต้หวันเป็นส่วนหนึ่งของอธิปไตยที่ไม่อาจแบ่งแยกได้ หลักการดังกล่าวได้รับการยอมรับในระดับหนึ่งจากประชาคมระหว่างประเทศ โดยเฉพาะหลังมติสหประชาชาติที่ 2758 (1971) ซึ่งรับรองให้สาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นผู้แทนจีนเพียงหนึ่งเดียวในโลก อย่างไรก็ตาม การยอมรับดังกล่าวเป็นการยอมรับเชิงการทูต มิใช่การยุติปัญหาอธิปไตยในทางปฏิบัติ (Friedberg, 2011)

ในเชิงโครงสร้าง หลักการจีนเดียวทำหน้าที่เป็น “กรอบจำกัดทางการเมือง” (Political constraint) ต่อไต้หวันในการขยายพื้นที่ระหว่างประเทศ ขณะเดียวกันก็เป็นเครื่องมือเชิงอำนาจของจีนในการกดดันรัฐอื่น ๆ ผ่านกลไกเศรษฐกิจ การทูต และการทหาร ความสัมพันธ์จีน-ไต้หวันจึงไม่ใช่เพียงความขัดแย้งทวิภาคี แต่เป็นสนามต่อรองเชิงโครงสร้างในระบบโลกที่จีนกำลังขยายบทบาทจาก “ผู้ท้าทาย” (Challenger) ไปสู่ “มหาอำนาจกำหนดกติกา” (rule-shaper) (Ikenberry, 2018)

3.3 การเปลี่ยนแปลงสมดุลอำนาจจีน-สหรัฐฯ และผลต่อไต้หวัน

การผงาดขึ้นของจีนในศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และการทหาร ได้เปลี่ยนสมดุลอำนาจเชิงโครงสร้างในเอเชียตะวันออกอย่างมีนัยสำคัญ จากมุมมองทฤษฎีการเปลี่ยนผ่านอำนาจ ไต้หวันกลายเป็น “จุดปะทะเชิงโครงสร้าง” (Structural flashpoint) ระหว่างมหาอำนาจเดิมและมหาอำนาจใหม่ (Organski & Kugler, 1980; Mearsheimer, 2014)

ในช่วงทศวรรษหลัง ความสามารถทางทหารของจีนในเขตยุทธศาสตร์ทางทหารที่มุ่งขัดขวางไม่ให้ฝ่ายตรงข้ามเข้ามาในพื้นที่ปฏิบัติการ (Anti-Access) และจำกัดเสรีภาพในการเคลื่อนที่ภายในพื้นที่นั้น (Area Denial) ได้ลดความได้เปรียบเชิงยุทธศาสตร์ของสหรัฐฯ ในช่องแคบไต้หวันอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ความเสี่ยงของการคำนวณผิดพลาด (Miscalculation) เพิ่มขึ้น ในขณะเดียวกันสหรัฐฯ ก็เพิ่มระดับการสนับสนุนไต้หวันทั้งด้านอาวุธ การทูต และการแสดงตนเชิงสัญลักษณ์ ซึ่งยิ่งทำให้ไต้หวันถูกดึงเข้าไปอยู่ในโครงสร้างการแข่งขันของมหาอำนาจโดยหลีกเลี่ยงได้ยาก (Allison, 2017)

3.4 จากปัญหาทวิภาคีสู่ปัญหาเชิงโครงสร้างภูมิภาค

จากเดิมที่ความตึงเครียดจีน-ไต้หวันถูกมองว่าเป็นปัญหาภายในของจีนหรือปัญหาทวิภาคีเฉพาะกรณี ปัจจุบันประเด็นนี้ได้แปรสภาพเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ชัดเจน ความเชื่อมโยงของไต้หวันกับห่วงโซ่อุปทานโลก โดยเฉพาะอุตสาหกรรมเซมิคอนดักเตอร์ ทำให้เสถียรภาพของช่องแคบไต้หวันมีผลโดยตรงต่อเศรษฐกิจและความมั่นคงของผู้อื่น ๆ ในภูมิภาคและนอกภูมิภาค (Kaplan, 2023) ดังนั้นความตึงเครียดจีน-ไต้หวันจึงไม่อาจอธิบายได้ด้วยกรอบความขัดแย้งทางอธิปไตยเพียงอย่างเดียว หากแต่ต้องเข้าใจในฐานะ “ภาพสะท้อนของการเปลี่ยนผ่านโครงสร้างอำนาจ” ซึ่งบีบให้รัฐขนาดกลางและรัฐเล็กในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต้องปรับตำแหน่งทางยุทธศาสตร์ ท่ามกลางระเบียบภูมิภาคที่กำลังเคลื่อนไปสู่ความไม่แน่นอนและการแข่งขันเชิงอำนาจที่เข้มข้นยิ่งขึ้น

4. จีน: การขยายอำนาจและการจัดระเบียบภูมิภาคใหม่

4.1 จีนในฐานะมหาอำนาจกำลังขึ้น (Rising Power)

การผงาดขึ้นของจีนในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมาได้เปลี่ยนโครงสร้างอำนาจในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างลึกซึ้ง จีนไม่ได้เป็นเพียง “ผู้เข้าร่วม” ในระเบียบภูมิภาคเดิมที่สหรัฐอเมริกา นำ หากแต่ค่อยๆ กลายเป็นผู้กำหนดทิศทางเชิงโครงสร้างทั้งในด้านเศรษฐกิจ ความมั่นคง และบรรทัดฐานทางการเมือง (Ikenberry, 2018) จากมุมมองทฤษฎีการเปลี่ยนผ่านอำนาจ จีนอยู่ในสถานะของมหาอำนาจที่กำลังจะขึ้นที่มีทั้งศักยภาพและแรงจูงใจในการทำทลายระเบียบเดิม โดยเฉพาะในพื้นที่ที่จีนมองว่าเป็น “ผลประโยชน์แกนกลาง” (Core interests) เช่น ช่องแคบไต้หวัน (Organski & Kugler, 1980)

ความแตกต่างสำคัญของจีนจากมหาอำนาจกำลังขึ้นในอดีต คือ การผงาดขึ้นภายใต้เงื่อนไขโลกาภิวัตน์ จีนมีความผูกพันกับระบบเศรษฐกิจโลกอย่างลึกซึ้ง แต่ในขณะเดียวกันกลับไม่ยอมรับกรอบคุณค่าเสรีนิยมตะวันตกอย่างเต็มรูปแบบ ความย้อนแย้งนี้ทำให้จีนดำเนินยุทธศาสตร์แบบ “เข้าร่วมเพื่อเปลี่ยนแปลง” (Participate to reshape) มากกว่าการโค่นล้มระเบียบเดิมโดยตรง (Friedberg, 2011)

4.2 ชาตินิยม อธิปไตย และการสร้างความชอบธรรมทางการเมือง

ภายในประเทศ ประเด็นไต้หวันมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความชอบธรรม (Legitimacy) ของพรรคคอมมิวนิสต์จีน โดยเฉพาะในยุคที่ความชอบธรรม จากการเติบโตทางเศรษฐกิจเริ่มเผชิญข้อจำกัด ชาตินิยมเชิงอธิปไตย (Sovereignty-centered nationalism) จึงถูกใช้เป็นกลไกเสริมความชอบธรรมทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง (Zhao, 2013) ไต้หวันถูกวางไว้ในวาทกรรม “การฟื้นฟูชาติ” (National rejuvenation) ซึ่งผูกโยงความชอบธรรมของผู้นำจีนเข้ากับการกิจทางประวัติศาสตร์ในการรวมชาติให้สมบูรณ์ ในบริบทนี้การประนีประนอมต่อไต้หวันไม่ใช่เพียงทางเลือกเชิงนโยบายต่างประเทศ แต่เป็นความเสี่ยงเชิงการเมืองภายใน การ

แข่งกร้าวของจีนต่อไต้หวันจึงสะท้อนทั้งตรรกะเชิงโครงสร้างของการแข่งขันมหาอำนาจ และตรรกะเชิงการเมืองภายในของรัฐอำนาจนิยมที่ต้องพึ่งพาชาตินิยมเป็นฐานความชอบธรรม (Mearsheimer, 2014)

4.3 ยุทธศาสตร์ทางทหาร เศรษฐกิจ และการทูตต่อไต้หวัน

จีนดำเนินยุทธศาสตร์ต่อไต้หวันในลักษณะ “บูรณาการหลายมิติ” (Integrated strategy) ที่ผสมเครื่องมือทางทหาร เศรษฐกิจ และการทูตเข้าด้วยกัน ในด้านการทหาร จีนเพิ่มความถี่ของการซ้อมรบ การบินข้ามเส้นกึ่งกลางช่องแคบ และการพัฒนาขีดความสามารถเขตยุทธศาสตร์ทางทหารที่มุ่งขัดขวางไม่ให้ฝ่ายตรงข้ามเข้ามาในพื้นที่ปฏิบัติการ (Anti-Access) และจำกัดเสรีภาพในการเคลื่อนที่ภายในพื้นที่นั้น (Area Denial) เพื่อเปลี่ยนสถานะเดิม (Status quo) โดยไม่ต้องเปิดฉากสงครามเต็มรูปแบบ (Goldstein, 2015)

ในด้านเศรษฐกิจ จีนใช้ความเชื่อมโยงทางการค้า การลงทุน และแรงกดดันเชิงโครงสร้างต่อบริษัทและรัฐที่มีปฏิสัมพันธ์กับไต้หวันเป็นเครื่องมือทางการเมือง ขณะที่ในมิติการทูต จีนพยายามลดพื้นที่ระหว่างประเทศของไต้หวันผ่านการตั้งรัฐต่างๆ ให้ตัดความสัมพันธ์ทางการทูต และจำกัดบทบาทของไต้หวันในองค์การระหว่างประเทศ (Bush, 2005) ยุทธศาสตร์ดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดความขัดแย้งแบบไม่ใช่สงคราม (Non-war conflict) หรือ grey zone ซึ่งมุ่งบ่อนเซาะฝ่ายตรงข้ามโดยไม่ข้ามเส้นสู่สงครามโดยตรง

4.4 จีนกับการท้าทายระเบียบเสรีนิยมในเอเชียตะวันออก

ในเชิงโครงสร้าง ความตึงเครียดจีน-ไต้หวันเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามที่กว้างกว่าของจีนในการทำท้าทายระเบียบเสรีนิยมในเอเชียตะวันออก จีนไม่ได้ปฏิเสธระเบียบเดิมทั้งหมด แต่เลือกท้าทายในประเด็นที่กระทบอำนาจอธิปไตยและผลประโยชน์เชิงยุทธศาสตร์โดยตรง เช่น เสรีภาพในการเดินเรือ การแทรกแซงด้านสิทธิมนุษยชน และบทบาทของพันธมิตรสหรัฐฯ (Ikenberry, 2018)

กรณีไต้หวันจึงทำหน้าที่เป็น “สนามทดสอบ” (Testing ground) ของการจัดระเบียบภูมิภาคใหม่ หากจีนสามารถเปลี่ยนสถานะเดิมในช่องแคบไต้หวันได้โดยไม่เผชิญต้นทุนเชิงโครงสร้างสูง จะส่งสัญญาณต่อรัฐอื่น ๆ ในภูมิภาคถึงข้อจำกัดของระเบียบเสรีนิยมและความน่าเชื่อถือของการค้ำประกันความมั่นคงจากมหาอำนาจภายนอก (Allison, 2017) ในทางกลับกัน ความล้มเหลวของจีนก็อาจตอกย้ำความยืดหยุ่นของระเบียบเดิม

โดยสรุปบทบาทของจีนในประเด็นไต้หวันไม่อาจเข้าใจได้ในฐานะนโยบายต่างประเทศเฉพาะกรณี หากแต่เป็นส่วนหนึ่งของโครงการเชิงโครงสร้างในการขยายอำนาจ สร้างความชอบธรรมภายใน และจัดระเบียบภูมิภาคเอเชียตะวันออกใหม่ภายใต้เงื่อนไขที่จีนมีอำนาจต่อรองสูงขึ้นอย่างไม่อาจย้อนกลับได้

5. ไต้หวัน: อัตลักษณ์ ประชาธิปไตย และการเมืองของการอยู่รอด

5.1 การเมืองภายในไต้หวันกับความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบ

การเมืองภายในของไต้หวันมีความเชื่อมโยงอย่างแนบแน่นกับความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบ โดยเฉพาะการแข่งขันระหว่างพรรคการเมืองหลักที่มีจุดยืนแตกต่างกันต่อจีน พรรคก๊กมินตั๋ง (KMT) มีแนวโน้มสนับสนุน

ความสัมพันธ์เชิงปฏิบัตินิยมกับจีน ขณะที่พรรคประชาธิปไตยก้าวหน้า (DPP) เน้นการรักษาอธิปไตยและอัตลักษณ์ของไต้หวันอย่างชัดเจน (Bush, 2005) ความแตกต่างเชิงอุดมการณ์นี้ทำให้ประเด็นจีน-ไต้หวันกลายเป็นหัวใจของการแข่งขันทางการเมืองภายในมาโดยตลอด

นับตั้งแต่กระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตยในทศวรรษ 1990 การเลือกตั้งในไต้หวันได้ทำให้เกิดที่ต่อจีนถูก “ทำให้เป็นการเมืองมวลชน” (Mass politicization) มากขึ้น นโยบายข้ามช่องแคบจึงไม่ใช่การตัดสินใจของชนชั้นนำเพียงอย่างเดียว แต่ต้องตอบสนองต่อความคาดหวังและอารมณ์ทางการเมืองของประชาชน (Diamond, 2019) ส่งผลให้พื้นที่ของการประนีประนอมเชิงยุทธศาสตร์ลดลงอย่างมีนัยสำคัญ ยิ่งไปกว่านั้นแรงกดดันจากจีน เช่น การคุกคามทางทหารและการบีบบังคับทางเศรษฐกิจกลับมีผลย้อนกลับโดยเสริมสร้างฐานสนับสนุนให้กับกลุ่มการเมืองที่เน้นอัตลักษณ์ไต้หวันและการเว้นระยะห่างจากจีน ปรากฏการณ์นี้สะท้อนพลวัตเชิงโครงสร้างที่ทำให้การเมืองภายในไต้หวันมีแนวโน้มแข็งกร้าวต่อจีนมากขึ้น แทนที่จะอ่อนข้อเพื่อลดความตึงเครียด (Goldstein, 2015)

5.2 อัตลักษณ์ชาติไต้หวันกับประชาธิปไตย

อัตลักษณ์ชาติของไต้หวันได้พัฒนาไปพร้อมกับกระบวนการประชาธิปไตย โดยจากเดิมที่ประชากรจำนวนมากนิยามตนเองว่าเป็น “ชาวจีน” อัตลักษณ์ “ชาวไต้หวัน” ได้กลายเป็นกระแสหลัก โดยเฉพาะในหมู่คนรุ่นใหม่ (Hughes, 2016) การเปลี่ยนแปลงนี้ไม่ใช่เพียงการนิยามตัวตนเชิงวัฒนธรรม แต่เป็นการเมืองของอัตลักษณ์ที่เชื่อมโยงกับการปกป้องระบอบประชาธิปไตย

ในเชิงโครงสร้างประชาธิปไตยของไต้หวันถูกสร้างความหมายให้แตกต่างจากระบอบการเมืองของจีนอย่างชัดเจน ไต้หวันจึงไม่เพียงเป็นหน่วยการเมืองที่แยกจากจีนในทางปฏิบัติ แต่ยังถูกมองว่าเป็น “ชุมชนการเมืองเชิงคุณค่า” ที่ตั้งอยู่บนเสรีภาพ สิทธิมนุษยชน และการมีส่วนร่วมของประชาชน (Levitsky & Way, 2010) การปกป้องอัตลักษณ์ไต้หวันจึงเท่ากับการปกป้องระบอบประชาธิปไตยไปพร้อมกัน

อย่างไรก็ตามการเชื่อมโยงอัตลักษณ์กับประชาธิปไตยก็สร้างข้อจำกัดเชิงยุทธศาสตร์ เพราะทำให้การประนีประนอมกับจีนถูกตีความว่าเป็นการบ่อนทำลายคุณค่าหลักของสังคมไต้หวัน ในบริบทของการแข่งขันมหาอำนาจ อัตลักษณ์ชาติของไต้หวันจึงกลายเป็นทั้งทรัพยากรทางการเมืองและพันธมิตรเชิงโครงสร้างที่ยากจะคลี่คลาย

5.3 การทูตแบบไม่เป็นทางการและमानुषภาพ(soft power)

ภายใต้ข้อจำกัดด้านสถานะทางการทูต ไต้หวันได้พัฒนายุทธศาสตร์การทูตแบบไม่เป็นทางการ (Informal diplomacy) อย่างเป็นระบบ โดยอาศัยमानुषภาพเป็นเครื่องมือสำคัญทั้งในด้านวัฒนธรรม เทคโนโลยี สาธารณสุข และคุณค่าประชาธิปไตย (Nye, 2004) ความสำเร็จในการจัดการวิกฤตด้านสาธารณสุขและการพัฒนาอุตสาหกรรมเทคโนโลยีขั้นสูงช่วยเสริมภาพลักษณ์ของไต้หวันในเวทีโลก การทูตเชิงบรรทัดฐาน (Normative diplomacy) ของไต้หวันเน้นการนำเสนอตนเองในฐานะ “ประชาธิปไตยที่รับผิดชอบ” (Responsible democracy) ซึ่งสามารถเป็น

หุ้นส่วนที่เชื่อถือได้ในระบบโลก แนวทางนี้ช่วยให้ไต้หวันขยายเครือข่ายความร่วมมือกับรัฐและสถาบันต่าง ๆ แม้จะไม่ได้รับการรับรองทางการทูตอย่างเป็นทางการ (Ikenberry, 2018) อย่างไรก็ตามนานาภาพของไต้หวันก็เผชิญข้อจำกัดจากแรงกดดันเชิงโครงสร้างของจีน โดยเฉพาะความพยายามลดพื้นที่การมีส่วนร่วมของไต้หวันในองค์การระหว่างประเทศ การทูตแบบไม่เป็นทางการจึงเป็นทั้งกลยุทธ์การอยู่รอดและพื้นที่ต่อสู้เชิงอำนาจที่ไม่สมมาตร

5.4 ไต้หวันในฐานะตัวแสดงขนาดกลางในระบบอำนาจโลก

ในเชิงวิเคราะห์ ไต้หวันอาจถูกมองว่าเป็นตัวแสดงขนาดกลาง (Middle power-like actor) แม้จะขาดการยอมรับทางการทูตอย่างเป็นทางการ เนื่องจากมีศักยภาพทางเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และอำนาจเชิงบรรทัดฐานสูงเมื่อเทียบกับขนาดประชากรและดินแดน (Kaplan, 2023) บทบาทดังกล่าวทำให้ไต้หวันไม่ใช่เพียง “ผู้ถูกระงับ” ในการแข่งขันมหาอำนาจ แต่เป็นผู้มีความสามารถในการกำหนดพื้นที่เชิงยุทธศาสตร์บางส่วน

อย่างไรก็ตามความเป็นตัวแสดงขนาดกลางของไต้หวันถูกจำกัดอย่างหนักโดยโครงสร้างอำนาจโลกที่ไม่สมดุล ไต้หวันต้องพึ่งพาความคุ้มครองจากสหรัฐฯ และพันธมิตร ในขณะเดียวกันก็ต้องหลีกเลี่ยงการยั่วยุจีนจนเกินจุดที่โครงสร้างการยับยั้งจะรองรับได้ (Allison, 2017) โดยสรุปการเมืองของไต้หวันในยุคความตึงเครียดสูงไม่ได้เป็นเพียงการต่อสู้เพื่ออธิปไตย หากแต่เป็น “การเมืองของการอยู่รอด” ที่ต้องประสานอัตลักษณ์ ประชาธิปไตย และยุทธศาสตร์เชิงโครงสร้างเข้าด้วยกันอย่างละเอียดอ่อน ภายใต้ระบบอำนาจโลกที่กำลังเปลี่ยนผ่านอย่างไม่แน่นอน

6. สหรัฐอเมริกาและพันธมิตร: การยับยั้ง การคานอำนาจ และข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง

6.1 สหรัฐอเมริกากับยุทธศาสตร์การยับยั้งจีนในช่องแคบไต้หวัน

สหรัฐอเมริกามองประเด็นไต้หวันเป็นแกนกลางของยุทธศาสตร์การคานอำนาจจีนในเอเชียตะวันออก นับตั้งแต่สิ้นสุดสงครามเย็น บทบาทของสหรัฐฯ เปลี่ยนจากผู้จัดการเสถียรภาพเชิงภูมิภาค ไปสู่ผู้ยับยั้งมหาอำนาจกำลังขึ้นที่มีศักยภาพทำลายระเบียบเดิมอย่างเป็นระบบ (Mearsheimer, 2014) ไต้หวันจึงถูกยกระดับจาก “ประเด็นอ่อนไหว” เป็น “ผลประโยชน์เชิงยุทธศาสตร์” ที่ผูกโยงกับความน่าเชื่อถือของอำนาจสหรัฐฯ ในเชิงนโยบาย สหรัฐฯ ยังคงยึดหลักความคลุมเครือเชิงยุทธศาสตร์ แต่ได้เพิ่มระดับการสนับสนุนไต้หวันอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น ทั้งในด้านการขายอาวุธ การฝึกทางทหาร และการติดต่อระดับสูง แนวโน้มนี้สะท้อนการปรับตัวของสหรัฐฯ ต่อการเปลี่ยนสมดุลอำนาจ โดยพยายามยับยั้งจีนผ่านการเพิ่มต้นทุนเชิงยุทธศาสตร์ของการใช้กำลัง (Goldstein, 2015)

อย่างไรก็ตามยุทธศาสตร์การยับยั้งของสหรัฐฯ เผชิญข้อจำกัดเชิงโครงสร้างจากการขยายขีดความสามารถเขตยุทธศาสตร์ทางทหารที่มุ่งขัดขวางไม่ให้ฝ่ายตรงข้ามเข้ามาในพื้นที่ปฏิบัติการ (Anti-Access) และจำกัดเสรีภาพในการเคลื่อนที่ภายในพื้นที่นั้น (Area Denial) ของจีน ซึ่งลดเสรีภาพในการปฏิบัติการทางทหารของสหรัฐฯ ในพื้นที่ใกล้จีนแผ่นดินใหญ่ ความท้าทายนี้ทำให้การยับยั้งต้องพึ่งพาการคำนวณทางการเมืองและการจัดการพันธมิตรควบคู่ไปกับกำลังทหารท้ายที่สุด การยับยั้งในช่องแคบไต้หวันจึงไม่ใช่เพียงการป้องกันสงคราม หากแต่เป็นการ

รักษาความน่าเชื่อถือของสหรัฐฯ ในฐานะมหาอำนาจนำของระเบียบภูมิภาค ซึ่งหากล้มเหลว อาจส่งผลเป็นลูกโซ่ต่อระบบพันธมิตรทั้งในเอเชียตะวันออกและนอกภูมิภาค (Allison, 2017)

6.2 บทบาทของพันธมิตรและหุ้นส่วนในเอเชียตะวันออก

พันธมิตรของสหรัฐฯ เช่น ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ และออสเตรเลีย มีบทบาทเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญต่อประเด็นไต้หวัน แม้รัฐเหล่านี้จะไม่ได้เป็นคู่ขัดแย้งโดยตรง แต่ความมั่นคงของช่องแคบไต้หวันมีผลกระทบต่อเส้นทางคมนาคมทางทะเล ห่วงโซ่อุปทาน และเสถียรภาพภูมิภาคโดยรวม (Kaplan, 2023)

ญี่ปุ่นมีความกังวลเป็นพิเศษต่อสถานการณ์ไต้หวัน เนื่องจากความใกล้ชิดทางภูมิศาสตร์และการพึ่งพาเส้นทางเดินเรือ การปรับท่าทีด้านความมั่นคงของญี่ปุ่นในช่วงหลังสะท้อนการรับรู้ถึงความขัดแย้งไต้หวันไม่ใช่ปัญหาภายนอก หากแต่เป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงของตนเองโดยตรง (Ikenberry, 2018)

ในขณะเดียวกันสหรัฐฯพยายามขยายกรอบความร่วมมือพหุภาคี เช่น ซึ่งเป็นกรอบความร่วมมือด้านความมั่นคงในภูมิภาคอินโด - แปซิฟิก (Quadrilateral Security Dialogue-Quad) และความร่วมมือด้านเทคโนโลยีและข่าวกรอง เพื่อสร้างเครือข่ายการยับยั้งแบบกระจาย (Distributed deterrence) อย่างไรก็ตามพันธมิตรแต่ละรัฐยังคงมีข้อจำกัดจากความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับจีน ทำให้การแสดงบทบาทต้องดำเนินอย่างระมัดระวัง ผลลัพธ์คือ การคานอำนาจในเอเชียตะวันออกมีลักษณะ “ไม่สมมาตรและไม่เป็นเอกภาพ” พันมิตรของสหรัฐฯ พร้อมสนับสนุนในเชิงหลักการ แต่มีระดับความพร้อมแตกต่างกันในการเผชิญต้นทุนจากการเผชิญหน้ากับจีน

6.3 ข้อจำกัดของการยับยั้งและความเสี่ยงของการคำนวณผิดพลาด

แม้สหรัฐฯ และพันธมิตรจะมียุทธศาสตร์การยับยั้งที่ซับซ้อนมากขึ้น แต่ข้อจำกัดเชิงโครงสร้างยังคงอยู่ โดยเฉพาะความไม่ชัดเจนของ “เส้นแดง” (Red lines) ระหว่างจีน สหรัฐฯ และไต้หวัน ความคลุมเครือดังกล่าวช่วยยับยั้งในระยะหนึ่ง แต่ในสภาวะการแข่งขันเข้มข้น ก็เพิ่มความเสี่ยงของการตีความผิดพลาด (Misperception) (Jervis, 1976)

การปะทะในพื้นที่สีเทา เช่น การซ้อมรบ การคุกคามทางไซเบอร์ และสงครามข้อมูลข่าวสาร ทำให้เส้นแบ่งระหว่างสันติภาพกับความขัดแย้งเลือนรางยิ่งขึ้น สหรัฐฯต้องเผชิญโจทย์ยากในการตอบโต้โดยไม่ยกระดับไปสู่สงครามเปิด ขณะที่ยังต้องรักษาความน่าเชื่อถือของการยับยั้ง

นอกจากนี้ความไม่แน่นอนทางการเมืองภายในของสหรัฐฯเอง เช่น การเปลี่ยนรัฐบาลและลำดับความสำคัญเชิงนโยบาย ยังเป็นปัจจัยที่จีนและพันธมิตรจับตามอง ความต่อเนื่องของพันธสัญญาความมั่นคงจึงไม่อาจถือเป็นสิ่งตายตัวในสายตาของตัวแสดงอื่น (Allison, 2017) ในภาพรวมการยับยั้งในช่องแคบไต้หวันจึงเป็นกระบวนการที่เปราะบาง ต้องอาศัยการจัดการเชิงการเมืองควบคู่กับกำลังทหาร และเปิดพื้นที่ให้ความผิดพลาดเชิงโครงสร้างสามารถถูกลดลงเป็นวิกฤตได้ง่าย

6.4 สหรัฐฯ กับอนาคตของระเบียบภูมิภาคเอเชียตะวันออก

ประเด็นไต้หวันเป็นบททดสอบสำคัญของบทบาทสหรัฐฯ ในการดำรงระเบียบภูมิภาคเอเชียตะวันออก หากสหรัฐฯ สามารถยับยั้งจีนได้โดยไม่เกิดสงคราม จะช่วยตอกย้ำความยืดหยุ่นของระเบียบเสรีนิยม แม้ต้องปรับตัวต่อการเปลี่ยนผ่านอำนาจ (Ikenberry, 2018)

ในทางกลับกันหากสหรัฐฯ ไม่สามารถปกป้องสถานะเดิมในช่องแคบไต้หวันได้ ความเชื่อมั่นของพันธมิตรอาจสั่นคลอน และเปิดพื้นที่ให้จีนขยายอิทธิพลเชิงบรรทัดฐานและเชิงสถาบันมากขึ้น ผลกระทบดังกล่าวจะไม่จำกัดอยู่เพียงเอเชียตะวันออก แต่จะสะท้อนต่อโครงสร้างอำนาจโลกโดยรวม ดังนั้นบทบาทของสหรัฐฯ ในประเด็นไต้หวันจึงไม่ใช่เพียงการเลือกข้างทางการเมือง หากแต่เป็นการตัดสินใจเชิงโครงสร้างเกี่ยวกับรูปแบบระเบียบโลกในศตวรรษที่ 21 ระหว่างระเบียบที่อิงกติกาเสรีนิยม กับระเบียบที่อิงอำนาจและอธิปไตยแบบแข็งตัว โดยสรุป ชี้ให้เห็นว่า สหรัฐฯ และพันธมิตรยังคงเป็นตัวแสดงสำคัญในการกำหนดทิศทางความตึงเครียดจีน-ไต้หวัน แต่บทบาทดังกล่าวถูกจำกัดด้วยโครงสร้างอำนาจที่กำลังเปลี่ยนผ่าน ทำให้อนาคตของช่องแคบไต้หวันยังคงเป็นพื้นที่เสี่ยงสูงของการเมืองโลกอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

7. ผลสะท้อนต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และอาเซียน

7.1 ช่องแคบไต้หวันกับความมั่นคงของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

แม้เอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะไม่ได้เป็นคู่ขัดแย้งโดยตรงในประเด็นจีน-ไต้หวัน แต่เสถียรภาพของช่องแคบไต้หวันมีความสำคัญเชิงยุทธศาสตร์ต่อภูมิภาคอย่างยิ่ง เส้นทางเดินเรือผ่านช่องแคบดังกล่าวเป็นหัวใจของการค้าโลกและห่วงโซ่อุปทานที่รัฐอาเซียนพึ่งพาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (Kaplan, 2023) ความขัดแย้งหรือการปิดกั้นเส้นทางดังกล่าวจะส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและความมั่นคงของภูมิภาคในวงกว้าง

ในเชิงความมั่นคงการยกระดับความตึงเครียดจีน-ไต้หวันเพิ่มความเป็นไปได้ของการแทรกแซงจากมหาอำนาจ ซึ่งอาจขยายสนามการแข่งขันทางทหารลงสู่ทะเลจีนใต้โดยปริยาย ทำให้เอเชียตะวันออกเฉียงใต้กลายเป็น “พื้นที่รองรับแรงสั่นสะเทือน” (Spillover zone) ของการแข่งขันเชิงโครงสร้างระหว่างจีนกับสหรัฐฯ ยิ่งไปกว่านั้น การทับซ้อนของประเด็นไต้หวันกับข้อพิพาททะเลจีนใต้ทำให้บางรัฐอาเซียนต้องเผชิญแรงกดดันเชิงยุทธศาสตร์ซ้อนทับ ทั้งในด้านการรักษาอธิปไตยของตนเองและการหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าโดยตรงกับจีน (Acharya, 2014) ดังนั้น ความมั่นคงของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงผูกพันกับพลวัตช่องแคบไต้หวันในฐานะปัจจัยเชิงโครงสร้าง ไม่ใช่เพียงประเด็นไกลตัวทางภูมิรัฐศาสตร์

7.2 อาเซียนกับยุทธศาสตร์ “ไม่เลือกข้าง” ในยุคอำนาจเปลี่ยนผ่าน

อาเซียนโดยรวมยังคงยึดแนวทาง “ไม่เลือกข้าง” (Hedging) ท่ามกลางการแข่งขันมหาอำนาจ โดยพยายามรักษาสมดุลระหว่างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับจีน และความร่วมมือด้านความมั่นคงกับสหรัฐฯ (Kuik, 2016)

ประเด็นจีน-ไต้หวันทำให้ยุทธศาสตร์ดังกล่าวเผชิญความท้าทายมากขึ้น เนื่องจากมีศักยภาพในการบังคับให้รัฐต้องแสดงจุดยืนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ในเชิงสถาบันอาเซียนหลีกเลี่ยงการออกแถลงการณ์หรือท่าทีที่ชัดเจนต่อไต้หวัน โดยเน้นหลักการไม่แทรกแซงและการจัดการความขัดแย้งอย่างสันติ แนวทางนี้สะท้อนข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของอาเซียนในฐานะองค์กรที่ขาดกลไกความมั่นคงร่วมที่เข้มแข็ง (Acharya, 2014)

อย่างไรก็ตามความเป็นเอกภาพของอาเซียนเองก็เปราะบาง เนื่องจากรัฐสมาชิกมีระดับการพึ่งพาเงินแตกต่างกัน ส่งผลให้การรับรู้ภัยคุกคามและต้นทุนจากความตึงเครียดจีน-ไต้หวันไม่เท่ากัน ความแตกต่างนี้จำกัดบทบาทของอาเซียนในการเป็นตัวกลางเชิงยุทธศาสตร์อย่างมีประสิทธิภาพ ในภาพรวมยุทธศาสตร์ไม่เลือกข้างของอาเซียนจึงเป็นทั้งเครื่องมือการอยู่รอดและข้อจำกัดเชิงโครงสร้างในยุคที่การแข่งขันมหาอำนาจทวีความเข้มข้น

7.3 รัฐขนาดกลางกับการปรับตัวเชิงยุทธศาสตร์

รัฐขนาดกลางในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น อินโดนีเซีย เวียดนาม และสิงคโปร์ พยายามขยายพื้นที่การทูตเชิงรุกเพื่อรับมือกับความไม่แน่นอนจากประเด็นจีน-ไต้หวัน โดยเน้นการกระจายความเสี่ยงและการเสริมสร้างอำนาจต่อรองของตนเอง (Ikenberry, 2018)

บางรัฐเลือกเสริมสร้างความร่วมมือด้านความมั่นคงกับสหรัฐฯ และพันธมิตร ขณะที่ยังคงรักษาความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับจีน แนวทางดังกล่าวสะท้อนตรรกะของรัฐขนาดกลางที่พยายาม “อยู่รอดเชิงโครงสร้าง” ในระบบที่ไม่สมดุล (Middle power survival strategy)

ในขณะเดียวกัน รัฐเหล่านี้ยังพยายามส่งเสริมบรรทัดฐานด้านสันติภาพ เสรีภาพในการเดินเรือ และการแก้ไขข้อพิพาทโดยสันติ เพื่อจำกัดพฤติกรรมเชิงบีบบังคับของมหาอำนาจ แม้จะตระหนักดีว่าขีดความสามารถในการบังคับใช้บรรทัดฐานดังกล่าวมีจำกัด ผลลัพธ์คือการปรับตัวของรัฐขนาดกลางในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไม่ได้มุ่งเปลี่ยนโครงสร้างอำนาจ แต่พยายามลดความเปราะบางของตนเองภายในโครงสร้างที่กำลังเปลี่ยนผ่าน

7.4 เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในระเบียบภูมิภาคใหม่

ในระยะยาว ความตึงเครียดจีน-ไต้หวันอาจเร่งให้เอเชียตะวันออกเฉียงใต้เผชิญแรงกดดันในการกำหนดบทบาทของตนเองในระเบียบภูมิภาคใหม่ ภูมิภาคนี้อาจไม่สามารถดำรงสถานะ “พื้นที่เป็นกลางเชิงยุทธศาสตร์” ได้เหมือนในอดีต หากการแข่งขันมหาอำนาจขยายตัวอย่างต่อเนื่อง

การจัดระเบียบภูมิภาคใหม่ที่จีนมีบทบาทมากขึ้น อาจลดพื้นที่การเคลื่อนไหวเชิงยุทธศาสตร์ของรัฐอาเซียน ขณะที่ระเบียบที่ยังคงพึ่งพาสหรัฐฯ ก็อาจเพิ่มต้นทุนจากการเผชิญหน้าโดยอ้อมกับจีน ความไม่แน่นอนนี้ทำให้เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตกอยู่ในสถานะ “การเมืองของการเลือกอย่างจำกัด” (Politics of constrained choice) ดังนั้นประเด็นจีน-ไต้หวันจึงไม่ใช่เพียงปัญหาความมั่นคงไกลตัว หากแต่เป็นตัวเร่งที่บีบให้เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต้องทบทวนยุทธศาสตร์ภูมิภาคของตนเองอย่างจริงจัง ในบริบทของการเปลี่ยนผ่านโครงสร้างอำนาจโลก

จากการวิเคราะห์พลวัตของความตึงเครียดจีน-ไต้หวันและการเปลี่ยนผ่านโครงสร้างอำนาจในเอเชียตะวันออก พบว่าประเทศในเอเชียตะวันออกเผชิญได้เผชิญกับภาวะ “กลืนไม่เข้าคายไม่ออกเชิงยุทธศาสตร์” (Strategic dilemma) ระหว่างการพึ่งพาทางเศรษฐกิจกับจีน และการพึ่งพาความมั่นคงจากสหรัฐอเมริกา ซึ่งทำให้การเลือกข้างอย่างชัดเจนไม่ใช่ทางเลือกที่มีเสถียรภาพในระยะยาว

ภายใต้บริบทดังกล่าว บทความนี้มีข้อเสนอเชิงสรุปว่า เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ควรดำเนินยุทธศาสตร์แบบ “การถ่วงดุลเชิงยืดหยุ่น” (Flexible balancing) หรือ “การวางตัวแบบไม่เลือกข้างเชิงยุทธศาสตร์” (Strategic hedging) มากกว่าการยึดแนวทางเป็นกลางแบบไม่แสดงบทบาท หรือการเลือกข้างอย่างตายตัว กล่าวคือรัฐในภูมิภาคควรรักษาความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับจีน ในขณะเดียวกันก็เสริมสร้างความร่วมมือด้านความมั่นคงกับสหรัฐฯ และพันธมิตร เพื่อกระจายความเสี่ยงและรักษาพื้นที่การดำเนินนโยบายของตนเอง

ในเชิงข้อเสนอเบื้องต้น เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ควรดำเนินการอย่างน้อย 3 ประการ ได้แก่ ประการแรก การเสริมสร้างความเป็นเอกภาพของอาเซียน (ASEAN centrality) เพื่อเพิ่มอำนาจต่อรองในเวทีภูมิภาค ประการที่สอง การพัฒนากรอบความร่วมมือด้านความมั่นคงที่ไม่ผูกติดกับมหาอำนาจฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งโดยตรง เช่น ความร่วมมือพหุภาคีหรือความร่วมมือเฉพาะประเด็น และประการที่สาม การลงทุนในขีดความสามารถภายในประเทศ ทั้งด้านเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และความมั่นคง เพื่อเพิ่มความเป็นอิสระเชิงยุทธศาสตร์ในระยะยาว โดยสรุป เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไม่ควรวางตัวในฐานะ “ผู้ถูกกำหนด” โดยการแข่งขันของมหาอำนาจ หากแต่ควรพัฒนา “อำนาจต่อรองเชิงยุทธศาสตร์” (Strategic agency) ของตนเอง เพื่อจัดการกับความไม่แน่นอนของระเบียบภูมิภาคที่กำลังเปลี่ยนผ่านอย่างมีประสิทธิภาพ

สรุป

บทความนี้ได้วิเคราะห์ความตึงเครียดจีน-ไต้หวันในฐานะปรากฏการณ์เชิงโครงสร้างที่สะท้อนการเปลี่ยนผ่านอำนาจในเอเชียตะวันออก มากกว่าการมองเป็นความขัดแย้งเชิงอธิปไตยเฉพาะกรณี การผงาดขึ้นของจีนในฐานะมหาอำนาจกำลังขึ้น ประกอบกับความพยายามของสหรัฐอเมริกาในการธำรงบทบาทผู้นำระเบียบภูมิภาค ทำให้ช่องแคบไต้หวันกลายเป็นจุดปะทะเชิงยุทธศาสตร์ที่มีนัยต่อระบบอำนาจโลกโดยรวม ในมิติของจีน ประเด็นไต้หวันถูกหลอมรวมเข้ากับโครงการสร้างความชอบธรรม ทางการเมืองภายในและวาทกรรมการฟื้นฟูชาติ ทำให้การประนีประนอมเชิงยุทธศาสตร์มีต้นทุนทางการเมืองสูง ในขณะเดียวกัน ไต้หวันเองได้พัฒนาอัตลักษณ์ชาติและประชาธิปไตยที่เข้มแข็ง ซึ่งกลายเป็นทั้งทรัพยากรเชิงบรรทัดฐานและข้อจำกัดเชิงโครงสร้างต่อการจัดการความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบ ความตึงเครียดจึงไม่ได้เป็นผลของการตัดสินใจฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หากแต่เป็นผลลัพธ์ของโครงสร้างอำนาจและอัตลักษณ์ที่ปะทะกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

บทบาทของสหรัฐอเมริกาและพันธมิตรสะท้อนความพยายามในการยับยั้งการเปลี่ยนสถานะเดิมโดยใช้กำลัง ขณะเดียวกันก็เผยให้เห็นข้อจำกัดของการยับยั้งในบริบทที่สมดุลอำนาจกำลังเปลี่ยนผ่าน ความคลุมเครือเชิง

ยุทธศาสตร์ซึ่งเคยเป็นเครื่องมือรักษาเสถียรภาพ กลับกลายเป็นแหล่งความไม่แน่นอนที่เพิ่มความเสี่ยงของการคำนวณผิดพลาดในยุคการแข่งขันมหาอำนาจเข้มข้น ในระดับภูมิภาค เอเชียตะวันออกเฉียงใต้และอาเซียนไม่อาจหลีกเลี่ยงผลสะท้อนจากความตึงเครียดจีน-ไต้หวัน ทั้งในมิติความมั่นคง เศรษฐกิจ และการเมืองของการเลือกข้าง รัฐบาลกลางพยายามใช้ยุทธศาสตร์ไม่เลือกข้างและการกระจายความเสี่ยงเพื่อรักษาพื้นที่การเคลื่อนไหวเชิงยุทธศาสตร์ แต่ความสามารถดังกล่าวถูกจำกัดมากขึ้นภายใต้โครงสร้างอำนาจที่ไม่สมดุล

โดยสรุปความตึงเครียดจีน-ไต้หวันเป็นภาพสะท้อนของระเบียบภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่กำลังเคลื่อนจากความมีเสถียรภาพแบบอิงดุลอำนาจ ไปสู่ระเบียบที่เต็มไปด้วยความไม่แน่นอนและการแข่งขันเชิงโครงสร้าง บทความนี้เสนอว่า อนาคตของช่องแคบไต้หวันจะไม่ถูกกำหนดโดยการตัดสินใจของรัฐใดรัฐหนึ่งเพียงลำพัง หากแต่ขึ้นอยู่กับความสามารถของตัวแสดงต่างๆ ในการจัดการการเปลี่ยนผ่านอำนาจโดยไม่ปล่อยให้ผลกระทบของความขัดแย้งนำไปสู่การปะทะที่อาจย้อนกลับได้

เอกสารอ้างอิง

- Acharya, A. (2014). *The end of American world order*. Polity Press.
- Acharya, A. (2018). *Constructing global order: Agency and change in world politics*. Cambridge University Press.
- Buzan, B., & Wæver, O. (2003). *Regions and powers: The structure of international security*. Cambridge University Press.<https://doi.org/10.1017/CBO9780511491252>
- Campagnola, D. (2021). Understanding the status quo between Taiwan and China: International law, power transition theory and case studies. *Taiwan Politics*.
<https://taiwanpolitics.org/article/124430>
- Castells, M. (2012). *Networks of outrage and hope: Social movements in the Internet age*. Polity Press.
- Council on Foreign Relations. (2024). *Why China-Taiwan relations are so tense*.
<https://www.cfr.org/backgrounder/china-taiwan-relations-tension-us-policy>
- Diamond, L. (2019). *Ill winds: Saving democracy from Russian rage, Chinese ambition, and American complacency*. Penguin Press.
- International Crisis Group. (2023). *China-Taiwan tensions: Strategic ambiguity under strain*. ICG Asia Report.
- Khan, S. W. (2024). *The struggle for Taiwan: A history*. Oxford University Press.

- Levitsky, S., & Way, L. A. (2010). *Competitive authoritarianism: Hybrid regimes after the Cold War*. Cambridge University Press.<https://doi.org/10.1017/CBO9780511781353>
- Mearsheimer, J. J. (2014). *The tragedy of great power politics* (Updated ed.). W. W. Norton & Company.
- Nathan, A. J., & Scobell, A. (2012). *China's search for security*. Columbia University Press.
- O'Donnell, G., & Schmitter, P. C. (1986). *Transitions from authoritarian rule: Tentative conclusions about uncertain democracies*. Johns Hopkins University Press.
- Qi, D. (2024). *Taiwan and cross-strait relations in an era of great power rivalry: Navigating rising tensions and strategic ambiguity*. Routledge.<https://doi.org/10.4324/9781003475768>
- Small, A. (2015). *The China–Pakistan axis: Asia's new geopolitics*. Oxford University Press.
- Tilly, C. (2004). *Social movements, 1768–2004*. Paradigm Publishers.
- Wu, Y.-S., & Chen, K.-W. (2020). Domestic politics and cross-strait relations: A synthetic perspective. *Asian Survey*, 60(3), 450–472.<https://doi.org/10.1525/as.2020.60.3.450>
- Xinhua News Agency. (2022). *The Taiwan question and China's reunification in the new era* (White paper). State Council Information Office of the People's Republic of China.
- Zhao, S. (2015). *A nation-state by construction: Dynamics of modern Chinese nationalism*. Stanford University Press.
- Zhao, S. (2023). The Taiwan question and the future of China–US relations. *Journal of Contemporary China*, 32(141), 1–17.<https://doi.org/10.1080/10670564.2022.2134518>

Journal of Asia Social Science Studies**Original Article**

Received: 24 March 2026

Revised: 3 May 2026

Accepted: 30 June 2026

**สงครามอิสราเอล-ฮามาสกับทางตันของความรุนแรง: การทบทวนทางเลือกสองรัฐในบริบทภูมิ
รัฐศาสตร์ร่วมสมัย**

The Israel– Hamas War and the Violent Deadlock: A Review of Two-State Alternatives
in Contemporary Geopolitical Contexts

นางสาว อารยา สุวรรณเมฆา¹

Miss.Araya Suwanmekha

บทคัดย่อ

สงครามอิสราเอล-ฮามาสในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา โดยเฉพาะความรุนแรงรอบล่าสุด ได้ตอกย้ำความล้มเหลวเชิงโครงสร้างของกระบวนการสันติภาพในตะวันออกกลาง และตั้งคำถามอย่างจริงจังต่อความเป็นไปได้ของแนวคิด “การแก้ไขปัญหาด้วยสองรัฐ” (Two-State Solution) บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์สงครามอิสราเอล-ฮามาสในฐานะผลผลิตของความขัดแย้งยืดยาวเชิงโครงสร้าง โดยเชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงของภูมิรัฐศาสตร์ร่วมสมัย และบทบาทของแนวคิดสองรัฐในระบบการเมืองระหว่างประเทศ บทความใช้กรอบทฤษฎีความขัดแย้งยืดยาว แนวคิดการทำให้เป็นประเด็นความมั่นคง และทฤษฎีการจัดการความขัดแย้ง เพื่ออธิบายว่าความรุนแรงมิได้เป็นเพียงผลของการตัดสินใจเชิงยุทธศาสตร์ของตัวแสดงใดตัวแสดงหนึ่ง หากแต่เป็นผลจากโครงสร้างอำนาจที่ไม่สมดุล การไร้รัฐของปาเลสไตน์ และตรรกะความมั่นคงแบบรัฐศูนย์กลางของอิสราเอล การวิเคราะห์พัฒนาการของการแก้ปัญหาแบบสองรัฐ ตั้งแต่มติสหประชาชาติ ค.ศ. 1947 กระบวนการออสโล จนถึงบริบทโลกหลายขั้ว ชี้ให้เห็นว่าแนวคิดสองรัฐได้รับการยอมรับในเชิงวาทกรรม แต่ขาดเงื่อนไขเชิงโครงสร้างในการทำให้เกิดขึ้นจริงผลการวิเคราะห์ชี้ว่า ภายใต้ภูมิรัฐศาสตร์ร่วมสมัย แนวคิดการแก้ปัญหาแบบสองรัฐ ได้เข้าสู่ภาวะ “ทางตันเชิงโครงสร้าง” โดยทำหน้าที่เป็นกลไกจัดการความขัดแย้งมากกว่าการแก้ไขปัญหาที่ต้นเหตุ บทความเสนอว่าการยึดติดกับกรอบสองรัฐโดยไม่ทบทวนโครงสร้างอำนาจ วาทกรรมความมั่นคง และความรับผิดชอบทางกฎหมายระหว่างประเทศ อาจยิ่งทำให้ความรุนแรงถูกทำให้เป็นเรื่องปกติ และยืดอายุของความไม่เป็นธรรมออกไป บทความจึงเรียกร้องให้มีการทบทวนแนวทางสันติภาพที่ยืดลืมหืมนาน ความเสมอภาค และความยุติธรรมเชิงโครงสร้างเป็นศูนย์กลางมากขึ้นในอนาคต

¹ นักวิชาการอิสระ ; independent Scholar, Thailand

Corresponding author, e-mail: arayasuwana1972@gmail.com

คำสำคัญ: สงครามอิสราเอล-ฮามาส, การแก้ปัญหาแบบสองรัฐ, ความขัดแย้งยืดเยื้อ, ภูมิรัฐศาสตร์ร่วมสมัย, สันติภาพตะวันออกกลาง

Abstract

The Israel– Hamas war, particularly its most recent escalation, has underscored the structural failures of peace processes in the Middle East and raised profound questions about the viability of the Two-State Solution. This article examines the Israel– Hamas conflict as a manifestation of protracted social conflict rooted in structural power asymmetries, Palestinian statelessness, and Israel’s state-centric security paradigm, within the context of contemporary geopolitics. Drawing on theories of protracted social conflict, securitization, and conflict management, the article argues that recurrent violence is not merely the result of short-term strategic choices by political actors, but rather a product of entrenched structural conditions. By tracing the evolution of the Two-State Solution from the 1947 UN Partition Plan through the Oslo Accords to the current multipolar global order, the analysis demonstrates that while the two-state framework retains strong normative legitimacy, it lacks the structural foundations necessary for its realization. The findings suggest that under contemporary geopolitical conditions, the Two-State Solution has reached a state of “structural deadlock.” Rather than functioning as a genuine pathway to conflict resolution, it increasingly operates as a mechanism of conflict management that stabilizes an unjust status quo. Continued reliance on the two-state framework without addressing underlying power structures, security discourses, and the lack of international accountability risks normalizing violence and prolonging injustice. The article concludes by calling for a rethinking of peace strategies grounded in rights, equality, and structural justice as essential conditions for sustainable peace in Israel– Palestine.

Keywords: Israel– Hamas war, Two-State Solution, protracted conflict, contemporary geopolitics, Middle East peace

1. บทนำ: สงครามอิสราเอล-ฮามาสกับทางตันของสันติภาพในโลกภูมิรัฐศาสตร์ร่วมสมัย

ความขัดแย้งระหว่างอิสราเอลและปาเลสไตน์เป็นหนึ่งในความขัดแย้งยืดเยื้อ (Protracted conflict) ที่ยาวนานและซับซ้อนที่สุดในระบบการเมืองระหว่างประเทศยุคใหม่ โดยมีรากฐานเชิงโครงสร้างทั้งด้านประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ ชาตินิยม อำนาจอธิปไตย และความไม่สมดุลของอำนาจรัฐ ความรุนแรงที่ปะทุขึ้นเป็น

ระยะ โดยเฉพาะสงครามระหว่างอิสราเอลกับฮามาสในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ไม่ได้เป็นเพียงเหตุการณ์เฉพาะหน้า หากแต่สะท้อนปัญหาเชิงโครงสร้างที่ยังไม่ได้รับการแก้ไขอย่างแท้จริง (Khalidi, 2020; Roy, 2017)

ในศตวรรษที่ 21 สงครามอิสราเอล-ฮามาสได้กลายเป็นรูปแบบความขัดแย้งที่เกิดขึ้นซ้ำ (recurring war) ซึ่งแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงทางยุทธศาสตร์ เทคโนโลยีทางทหาร และบริบทภูมิรัฐศาสตร์โลก แต่แก่นของปัญหายังคงเดิม นั่นคือการไร้รัฐของชาวปาเลสไตน์ การปิดล้อมฉนวนกาซา และการใช้กำลังทหารเป็นกลไกหลักในการ “จัดการ” ความขัดแย้ง มากกว่าการแก้ไขสาเหตุรากฐาน (Root causes) ของความรุนแรง (Erakat, 2019; Gordon, 2018) ความสูญเสียของพลเรือนจำนวนมากในแต่ละรอบของสงครามจึงไม่ใช่ผลพลอยได้ที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ หากแต่เป็นผลโดยตรงของโครงสร้างอำนาจที่ไม่สมดุลและการทำให้ความรุนแรงกลายเป็นเรื่องปกติในวาทกรรมความมั่นคงของรัฐ

ภายใต้บริบทดังกล่าว แนวคิด “การแก้ไขปัญหาด้วยสองรัฐ” (Two-State Solution) ยังคงถูกอ้างถึงอย่างต่อเนื่องในเวทีการเมืองระหว่างประเทศ ตั้งแต่สหประชาชาติ สหรัฐอเมริกา สหภาพยุโรป ไปจนถึงรัฐในโลกลำงพัฒนา ในฐานะกรอบคิดหลักของการสร้างสันติภาพ อย่างไรก็ตาม แม้แนวคิดสองรัฐจะได้รับการยอมรับในเชิงวาทกรรมมาอย่างยาวนานนับตั้งแต่มติแบ่งดินแดนของสหประชาชาติค.ศ.1947 แต่ในทางปฏิบัติกลับเผชิญกับอุปสรรคเชิงโครงสร้างอย่างต่อเนื่อง ทั้งการขยายตัวของนิคมตั้งถิ่นฐาน การแตกแยกทางการเมืองภายในปาเลสไตน์ และความไม่เต็มใจของรัฐผู้มีส่วนอำนาจในการบังคับใช้บรรทัดฐานระหว่างประเทศ (Lustick, 2019; Gavison, 2014)

สงครามอิสราเอล-ฮามาสในปัจจุบันจึงตั้งคำถามสำคัญต่อความเป็นไปได้ของแนวคิดสองรัฐในบริบทภูมิรัฐศาสตร์ร่วมสมัย โดยเฉพาะในโลกที่กำลังก้าวเข้าสู่ระเบียบอำนาจแบบหลายขั้ว (multipolar world) ซึ่งอิทธิพลของมหาอำนาจตะวันตกต่ออิสราเอลลดลง ขณะที่ความขัดแย้งในตะวันออกกลางถูกผนวกเข้ากับการแข่งขันเชิงภูมิรัฐศาสตร์ในระดับโลกมากขึ้น (Tocci, 2020; International Crisis Group, 2024) ในบริบทเช่นนี้ แนวคิดสองรัฐอาจไม่ใช่เพียงกรอบการแก้ไขปัญหา หากแต่อาจทำหน้าที่เป็น “วาทกรรมทางการเมือง” ที่ช่วยยืดอายุสถานะเดิม (Status quo) ของความไม่เป็นธรรม

จากปัญหาดังกล่าวบทความนี้ตั้งคำถามหลักว่า สงครามอิสราเอล-ฮามาสสะท้อนทางตันเชิงโครงสร้างของแนวคิดสองรัฐอย่างไร และแนวคิดสองรัฐยังมีความเป็นไปได้ทางการเมืองในบริบทภูมิรัฐศาสตร์ร่วมสมัยหรือไม่ โดยบทความมิได้มุ่งเพียงการประเมินความสำเร็จหรือล้มเหลวของการแก้ปัญหาแบบสองรัฐ ในเชิงนโยบายเท่านั้น หากแต่ต้องการวิเคราะห์บทบาทของแนวคิดดังกล่าวในฐานะเครื่องมือเชิงอำนาจ วาทกรรม และการจัดการความขัดแย้งในระบบระหว่างประเทศ (Erakat, 2019; Faris, 2013)

ในเชิงสมมติฐานเชิงวิเคราะห์ บทความเสนอว่าแนวคิดสองรัฐได้เข้าสู่ภาวะ “ทางตันเชิงโครงสร้าง” (Structural deadlock) ซึ่งไม่สามารถคลี่คลายความรุนแรงได้จริง ตราบใดที่โครงสร้างอำนาจ ความไม่สมดุลด้านอิทธิพล และตรรกะความมั่นคงแบบรัฐเป็นศูนย์กลางยังคงดำรงอยู่ การยึดติดกับการแก้ปัญหาแบบสองรัฐ โดยไม่

ทบทวนเงื่อนไขเชิงอำนาจ อาจส่งผลให้ความขัดแย้งถูก “บริหารจัดการ” มากกว่าถูกแก้ไขอย่างยั่งยืน (Lustick, 2019; Roy, 2017)

บทความนี้อาศัยการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary analysis) จากงานวิชาการ รายงานนโยบาย เอกสารของสหประชาชาติ และงานวิเคราะห์ร่วมสมัยด้านภูมิรัฐศาสตร์ ควบคู่กับการวิเคราะห์เชิงทฤษฎีด้านความขัดแย้ง สันติภาพ และอำนาจ เพื่อทำความเข้าใจสงครามอิสราเอล-ฮามาสในฐานะปรากฏการณ์เชิงโครงสร้าง และเพื่อทบทวนบทบาทของแนวคิดสองรัฐในโลกการเมืองระหว่างประเทศยุคปัจจุบันอย่างรอบด้าน

2. กรอบแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิเคราะห์

บทความนี้วิเคราะห์สงครามอิสราเอล-ฮามาสในฐานะปรากฏการณ์เชิงโครงสร้าง มิใช่เพียงเหตุการณ์ ความรุนแรงเฉพาะหน้า โดยอาศัยกรอบแนวคิดจากทฤษฎีความขัดแย้ง สันติภาพ และความมั่นคงเชิงวิพากษ์ เพื่อทำความเข้าใจว่าทำไมความรุนแรงจึงเกิดซ้ำ และเหตุใดแนวคิดสองรัฐจึงเผชิญภาวะทางตันอย่างต่อเนื่อง กรอบทฤษฎีเหล่านี้ช่วยให้สามารถเชื่อมโยงระดับโครงสร้าง (Structure) ระดับตัวแสดง (Agency) และระดับวาทกรรม (discourse) เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ

2.1 ทฤษฎีความขัดแย้งยืดเยื้อ (Protracted Social Conflict)

ทฤษฎีความขัดแย้งยืดเยื้อ (Protracted Social Conflict: PSC) ซึ่งพัฒนาโดย Edward Azar ให้กรอบสำคัญในการอธิบายความขัดแย้งที่ดำรงอยู่อย่างยาวนานและปะทุเป็นความรุนแรงซ้ำแล้วซ้ำเล่า โดย Azar ชี้ว่าความขัดแย้งลักษณะนี้ไม่ได้มีสาเหตุจากเหตุการณ์เฉพาะหน้า หากแต่มีรากฐานจากโครงสร้างรัฐ ความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงทรัพยากร การปฏิเสธอัตลักษณ์ และความล้มเหลวของรัฐในการตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของกลุ่มสังคมบางกลุ่ม (Azar, 1990)

กรอบทฤษฎีความขัดแย้งยืดเยื้อมีความเหมาะสมอย่างยิ่งในการอธิบายกรณีอิสราเอล-ปาเลสไตน์ เนื่องจากความขัดแย้งดังกล่าวมีลักษณะของการปฏิเสธอัตลักษณ์และอธิปไตยของชาวปาเลสไตน์อย่างเป็นระบบ ขณะที่รัฐอิสราเอลมีอำนาจเชิงสถาบันและทางทหารเหนือดินแดนและประชากรฝ่ายตรงข้าม ความไม่สมดุลนี้ทำให้ความรุนแรงมิได้เป็นผลของ “ความเกลียดชัง” เพียงอย่างเดียว แต่เป็นผลของโครงสร้างทางการเมืองที่ผลิตความคับข้องใจและความสิ้นหวังอย่างต่อเนื่อง (Khalidi, 2020; Roy, 2017)

ภายใต้กรอบนี้สงครามอิสราเอล-ฮามาสจึงไม่ใช่ความล้มเหลวของการควบคุมสถานการณ์ระยะสั้น หากแต่เป็นอาการของความขัดแย้งที่ถูกปล่อยให้ดำรงอยู่โดยไม่แตะต้องสาเหตุเชิงโครงสร้าง การใช้กำลังทางทหารซ้ำแล้วซ้ำเล่าจึงยิ่งตอกย้ำวงจรความรุนแรง มากกว่าการเปิดพื้นที่ให้เกิดการแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืน

2.2 แนวคิดความมั่นคง วาทกรรม และความชอบธรรม ของความรุนแรง

แนวคิดความมั่นคงในบทความนี้ไม่ได้ถูกมองในกรอบแบบดั้งเดิมที่เน้นรัฐเป็นศูนย์กลางเท่านั้น หากแต่ใช้แนวคิดความมั่นคงเชิงวิพากษ์ (Critical security studies) ซึ่งให้ความสำคัญกับวาทกรรม การนิยามภัยคุกคาม และการสร้างความชอบธรรม ให้กับการใช้ความรุนแรง (Buzan, Wæver, & de Wilde, 1998)

กระบวนการทำให้มั่นคง ช่วยอธิบายว่ารัฐสามารถยกระดับประเด็นทางการเมืองให้กลายเป็น “ภัยคุกคามต่อความอยู่รอด” ได้อย่างไร ซึ่งเปิดทางให้การใช้มาตรการพิเศษ รวมถึงความรุนแรงทางทหาร กลายเป็นสิ่งที่ถูกยอมรับในสายตาสาธารณะ ในกรณีอิสราเอลการนิยามฮามาสและกาซาในฐานะภัยคุกคามเชิงอัตถิภาวนิยม (existential threat) มีบทบาทสำคัญในการทำให้การใช้กำลังทหารอย่างรุนแรงต่อพลเรือนถูกทำให้ชอบธรรม (Erakat, 2019; Gordon, 2018)

ในขณะเดียวกันวาทกรรมความมั่นคงยังทำให้ปาเลสไตน์ถูกลดทอนจาก “ผู้มีสิทธิ” (Rights-bearing subjects) ให้กลายเป็น “ปัญหาความมั่นคง” ที่ต้องถูกควบคุม การเปลี่ยนสถานะเช่นนี้ส่งผลให้การละเมิดสิทธิมนุษยชนและกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศถูกทำให้เป็นเรื่องรองในนโยบายความมั่นคงของรัฐ (Pappé, 2014)

2.3 ทฤษฎีสันติภาพและการจัดการความขัดแย้ง

ทฤษฎีสันติภาพร่วมสมัยแยกความแตกต่างระหว่าง “การจัดการความขัดแย้ง” (Conflict management) กับ “การแก้ไขความขัดแย้ง” (Conflict resolution) อย่างชัดเจน โดยแนวทางแรกมุ่งควบคุมระดับความรุนแรงให้อยู่ในขอบเขตที่จัดการได้ ขณะที่แนวทางหลังมุ่งแก้ไขสาเหตุรากฐานของความขัดแย้ง (Galtung, 1996)

บทความนี้มองว่าสงครามอิสราเอล-ฮามาสสะท้อนตรรกะของการจัดการความขัดแย้งมากกว่าการแก้ไขความขัดแย้ง กล่าวคือ ความรุนแรงถูกใช้เป็นเครื่องมือในการรักษาตุลอำนาจและเสถียรภาพชั่วคราว โดยไม่ต้องปัญหาโครงสร้าง เช่น การไร้รัฐของปาเลสไตน์ การตั้งถิ่นฐาน และการขาดอธิปไตยที่แท้จริง (Lustick, 2019) แนวคิดการแก้ปัญหาแบบสองรัฐ ในทางปฏิบัติจึงมักถูกใช้เป็นกรอบเชิงวาทกรรมเพื่อรองรับการจัดการความขัดแย้ง มากกว่าการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจที่ไม่เป็นธรรม ซึ่งนำไปสู่ภาวะที่สันติภาพถูกเลื่อนออกไปอย่างไม่กำหนด

2.4 แนวคิด การแก้ปัญหาแบบสองรัฐ (Two-State Solution): อุดมคติกับข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง

แนวคิดสองรัฐถูกเสนอในฐานะอุดมคติของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติระหว่างรัฐอิสราเอลและรัฐปาเลสไตน์ ทว่าการวิเคราะห์เชิงโครงสร้างชี้ให้เห็นว่าข้อจำกัดสำคัญของแนวคิดนี้อยู่ที่ความไม่สมดุลของอำนาจและเงื่อนไขเชิงภูมิรัฐศาสตร์ (Gavison, 2014)

Lustick (2019) เสนอว่า การแก้ปัญหาแบบสองรัฐ ได้กลายเป็น “มายาคติทางการเมือง” (Political myth) ที่ยังถูกอ้างถึงแม้เงื่อนไขทางกายภาพและการเมืองจะไม่เอื้ออำนวยอีกต่อไป การขยายตัวของนิคม การ

แบ่งแยกดินแดนอย่างเป็นเสียส่วน และการควบคุมความมั่นคงโดยฝ่ายเดียว ทำให้แนวคิดรัฐปาเลสไตน์ที่มีอธิปไตยอย่างแท้จริงแทบเป็นไปไม่ได้

2.5 กรอบการวิเคราะห์ของบทความ

จากกรอบแนวคิดข้างต้นบทความนี้ใช้การบูรณาการระหว่าง (1)ทฤษฎีความขัดแย้งยืดเยื้อ(2)แนวคิดความมั่นคงและวาทกรรม(3)ทฤษฎีสันติภาพเชิงวิพากษ์ เพื่อวิเคราะห์สงครามอิสราเอล-ฮามาสในฐานะผลผลิตของโครงสร้างอำนาจ ไม่ใช่ความล้มเหลวเชิงยุทธศาสตร์ระยะสั้น กรอบการวิเคราะห์นี้เปิดพื้นที่ให้ตั้งคำถามเชิงวิพากษ์ต่อ การแก้ปัญหาแบบสองรัฐไม่เพียงในฐานะนโยบาย แต่ในฐานะกลไกทางอำนาจที่กำหนดขอบเขตของสิ่งที่ “พูดได้” และ “ทำได้” ในการเมืองระหว่างประเทศร่วมสมัย ซึ่งจะนำไปสู่การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์และโครงสร้างถัดไป

3. พัฒนาการของแนวคิดสองรัฐ: จากมติสหประชาชาติสู่ทางตันทางการเมือง

แนวคิด การแก้ปัญหาแบบสองรัฐ มิได้ถือกำเนิดขึ้นจากฉันทามติของคู่ขัดแย้งโดยตรง หากแต่เป็นผลผลิตของบริบทการเมืองระหว่างประเทศหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งมีมหาอำนาจและสถาบันระหว่างประเทศพยายามออกแบบ “ทางออกเชิงเทคนิค” เพื่อจัดการความขัดแย้งที่มีรากลึกทางประวัติศาสตร์ ชาติพันธุ์ และอัตลักษณ์ แนวคิดดังกล่าวจึงมีลักษณะเป็นโครงการทางการเมืองจากบนลงล่าง (Top-down political project) มากกว่าจะเป็นผลของกระบวนการสร้างสันติภาพจากฐานสังคม (UN General Assembly, 1947; Smith, 2010)

3.1 แผนแบ่งดินแดน ค.ศ. 1947 และการกำเนิดแนวคิดสองรัฐ

จุดเริ่มต้นเชิงสถาบันของแนวคิดสองรัฐมักถูกอ้างอิงไปยังมติสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติที่ 181 (UN Partition Plan) เมื่อปี ค.ศ. 1947 ซึ่งเสนอให้ดินแดนปาเลสไตน์ภายใต้การปกครองของอังกฤษถูกแบ่งออกเป็นรัฐยิวและรัฐอาหรับ พร้อมสถานะพิเศษของกรุงเยรูซาเล็มในฐานะเขตระหว่างประเทศ มติดังกล่าวสะท้อนตรรกะการจัดการความขัดแย้งแบบอาณานิคมช่วงปลาย ที่มองว่าการแบ่งดินแดนตามเส้นเขตทางกฎหมายจะสามารถลดความรุนแรงได้ (UN General Assembly, 1947; Pappé, 2006)

อย่างไรก็ตามแผนแบ่งดินแดนนี้ขาดความชอบธรรม ในสายตาของชาวอาหรับปาเลสไตน์อย่างรุนแรง เนื่องจากถูกกำหนดโดยอำนาจภายนอก โดยมีได้ตั้งอยู่บนหลักการความยินยอมของประชาชนในพื้นที่ (Consent of the governed) อีกทั้งยังมอบสัดส่วนพื้นที่ให้รัฐยิวมากกว่าประชากรยิวในขณะนั้นอย่างไม่สมมูล ส่งผลให้แนวคิดสองรัฐตั้งแต่นั้นถูกฝังอยู่บนโครงสร้างความไม่เสมอภาคและความไม่เป็นธรรมเชิงอำนาจ (Said, 1992; Khalidi, 2020)

3.2 กระบวนการสันติภาพออสโลและความหวังของรัฐปาเลสไตน์

แนวคิดสองรัฐกลับมาได้รับความชอบธรรมในเวทีระหว่างประเทศอีกครั้งภายหลังสงครามเย็น ผ่านกระบวนการสันติภาพออสโล (Oslo Accords) ในช่วงทศวรรษ 1990 ซึ่งถือเป็นครั้งแรกที่องค์การปลดปล่อย

ปาเลสไตน์ (PLO) และอิสราเอลยอมรับซึ่งกันและกันในการเมือง ข้อตกลงดังกล่าวสร้างความคาดหวังว่าการจัดตั้งรัฐปาเลสไตน์จะเกิดขึ้นผ่านกระบวนการเปลี่ยนผ่าน (Interim process) และการเจรจาในประเด็นสถานะถาวร (Permanent status issues) เช่น เยรูซาเล็ม ผู้ลี้ภัย และพรมแดน (Oslo I Accord, 1993; Brown, 2003)

อย่างไรก็ดีออสโลถูกวิพากษ์อย่างกว้างขวางว่าเป็นกระบวนการที่เน้น “การบริหารความขัดแย้ง” มากกว่าการแก้ไขรากเหง้าเชิงโครงสร้าง โดยปล่อยให้ประเด็นอำนาจอธิปไตย การควบคุมทรัพยากร และการตั้งถิ่นฐานของอิสราเอลถูกเลื่อนออกไปอย่างไม่มีกำหนด (Roy, 2007) ในทางปฏิบัติออสโลกลับทำให้การควบคุมของอิสราเอลเหนือดินแดนปาเลสไตน์มีความเป็นสถาบันมากขึ้น ผ่านกลไกด้านความมั่นคงและเศรษฐกิจที่ไม่สมดุล

3.3 การล้มเหลวของการสร้างรัฐ: ดินแดน อำนาจอธิปไตย และการตั้งถิ่นฐาน

อุปสรรคสำคัญที่สุดของการแก้ปัญหาแบบสองรัฐ ในทางปฏิบัติคือปัญหาเชิงโครงสร้างของ “รัฐที่ไม่อาจเป็นรัฐได้จริง” (Non-viable state) ดินแดนเวสต์แบงก์ถูกแบ่งออกเป็นพื้นที่ย่อยที่ขาดความต่อเนื่องทางภูมิศาสตร์ (Areas A, B, C) ขณะที่ฉนวนกาซาถูกแยกออกโดยเส้นเชิง ทั้งสองพื้นที่อยู่ภายใต้การควบคุมด้านพรมแดน อากาศ และทรัพยากรของอิสราเอลอย่างเบ็ดเสร็จ (UN OCHA, 2018; Weizman, 2007)

นอกจากนี้ การขยายตัวของนิคมชาวยิว (Israeli settlements) ได้บ่อนทำลายฐานทางกายภาพของรัฐปาเลสไตน์อย่างต่อเนื่อง แม้จะขัดต่อกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศก็ตาม การตั้งถิ่นฐานมิได้เป็นเพียงปัญหาด้านที่ดิน แต่เป็นเครื่องมือเชิงอำนาจที่ทำให้แนวคิดสองรัฐกลายเป็นเพียง “ภาพบนแผนที่” ที่ไม่สามารถเกิดขึ้นได้จริง (Pappé, 2017; UN Security Council, 2016)

3.4 การแก้ปัญหาแบบสองรัฐ ในฐานะ “วาทกรรมสากล” ที่ไม่ลงรากเชิงโครงสร้าง

ภายใต้บริบทดังกล่าวการแก้ปัญหาแบบสองรัฐ จึงดำรงอยู่มากขึ้นในฐานะ “วาทกรรมสากล” (global discourse) ที่ถูกใช้โดยรัฐ มหาอำนาจ และองค์กรระหว่างประเทศ เพื่อแสดงท่าทีเชิงศีลธรรมและความรับผิดชอบทางการเมือง โดยไม่จำเป็นต้องเผชิญหน้ากับโครงสร้างความไม่เสมอภาคที่ดำรงอยู่จริง (Richmond, 2011) วาทกรรมสองรัฐจึงทำหน้าที่เป็นเครื่องมือรักษาสถานะเดิม (Status quo) มากกว่าจะเป็นกลไกนำไปสู่สันติภาพที่ยั่งยืน ในแง่นี้ การยึดติดกับการแก้ปัญหาแบบสองรัฐโดยไม่วิพากษ์เงื่อนไขเชิงอำนาจ อาจกลายเป็นอุปสรรคต่อจินตนาการทางการเมืองรูปแบบอื่น เช่น สิทธิความเป็นพลเมืองเท่าเทียม หรือรัฐเดี่ยวบนฐานสิทธิมนุษยชน ซึ่งเริ่มได้รับการถกเถียงมากขึ้นในงานวิชาการร่วมสมัย (Azoulay & Ophir, 2013; Khalidi, 2020)

4. สงครามอิสราเอล-ฮามาส: ความรุนแรงในฐานะผลผลิตของโครงสร้าง

4.1 ฮามาสในฐานะตัวแสดงทางการเมืองและความมั่นคง

ฮามาสมิได้เป็นเพียง “กลุ่มติดอาวุธ” ตามกรอบการนิยามด้านความมั่นคงของรัฐอิสราเอลและตะวันตก หากแต่เป็นตัวแสดงทางการเมืองที่มีรากฐานทางสังคม ศาสนา และการเมืองในฉนวนกาซาอย่างลึกซึ้ง การก่อตั้งฮามาสในช่วงปลายทศวรรษ 1980 เกิดขึ้นท่ามกลางบริบทของการยึดครอง การกดขี่ และความล้มเหลวของ

กระบวนการเมืองกระแสหลักในการสร้างรัฐปาเลสไตน์ (Mishal & Sela, 2006) ฮามาสจึงผานบทบาทรองด้านการต่อต้านด้วยอาวุธเข้ากับการจัดบริการทางสังคมและการเมืองระดับฐานราก

ในเชิงการเมือง ฮามาสได้รับความชอบธรรมจากกระบวนการเลือกตั้งภายในปาเลสไตน์เมื่อปี 2006 ซึ่งสะท้อนความไม่พอใจของประชาชนต่อความไร้ประสิทธิภาพและการทุจริตของฝ่ายการเมืองเดิม อย่างไรก็ตามการไม่ยอมรับผลการเลือกตั้งดังกล่าวจากนานาชาติและอิสราเอล ได้ผลักดันฮามาสออกจากพื้นที่การเมืองแบบปกติและตอกย้ำสถานะขององค์กรในฐานะ “ภัยคุกคามด้านความมั่นคง” มากกว่าคู่แข่งทางการเมือง (Brown, 2010) จากมุมมองเชิงโครงสร้าง การทำให้ฮามาสเป็นเพียง “ผู้ก่อการร้าย” (Terrorist actor) โดยไม่พิจารณาบริบททางการเมืองที่เอื้อให้เกิดองค์กรเช่นนี้ กลับทำให้ความขัดแย้งถูกลดทอนเหลือเพียงปัญหาด้านความมั่นคง และปิดกั้นโอกาสในการทำความเข้าใจความรุนแรงในฐานะผลผลิตของความไม่เป็นธรรมเชิงโครงสร้าง (Hroub, 2017)

4.2 ฉนวนกาซา: พื้นที่ปิดล้อม ความรุนแรง และการพัฒนาที่ถดถอย (de-development)

ฉนวนกาซาเป็นหนึ่งในพื้นที่ที่มีความหนาแน่นของประชากรสูงที่สุดในโลก และอยู่ภายใต้การปิดล้อมอย่างเข้มงวดทั้งทางบก ทางทะเล และทางอากาศมาเป็นเวลานานกว่า 15 ปี การปิดล้อมดังกล่าวส่งผลให้กาซาไม่สามารถพัฒนาเศรษฐกิจ สาธารณูปโภค และโครงสร้างพื้นฐานขั้นพื้นฐานได้อย่างปกติ (UNCTAD, 2015) สภาพเช่นนี้ทำให้ความรุนแรงไม่ใช่เหตุการณ์ผิดปกติ แต่กลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน

แนวคิดการพัฒนาที่ถดถอยถูกนำมาใช้อธิบายสภาพของกาซาในฐานะพื้นที่ที่ไม่ได้เพียงหยุดพัฒนา แต่ถูกทำให้ถดถอยอย่างเป็นระบบผ่านนโยบายการควบคุม การจำกัดการนำเข้า และการทำลายโครงสร้างพื้นฐานซ้ำแล้วซ้ำเล่าในช่วงสงคราม (Roy, 2007) ความยากจน การว่างงาน และการพึ่งพาความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมจึงไม่ใช่ผลลัพธ์โดยบังเอิญ หากเป็นผลของโครงสร้างทางการเมืองและความมั่นคงที่ดำรงอยู่

ในบริบทดังกล่าว ความรุนแรงจึงไม่อาจอธิบายได้ในฐานะการตัดสินใจของตัวแสดงเพียงฝ่ายเดียว หากแต่เป็นผลพวงของพื้นที่ที่ถูกปิดตายทางเศรษฐกิจ การเมือง และจินตนาการอนาคต การเติบโตของกลุ่มติดอาวุธในกาซาจึงเชื่อมโยงโดยตรงกับโครงสร้างการปิดล้อมที่ทำให้ช่องทางการเมืองแบบสันติถูกบีบแคบลงอย่างต่อเนื่อง (Gordon, 2008)

4.3 สงครามซ้ำซากกับการทำให้ความรุนแรงเป็นเรื่องปกติ

ความขัดแย้งระหว่างอิสราเอล-ฮามาสมีลักษณะเป็น “สงครามซ้ำซาก” (Cyclical wars) ที่เกิดขึ้นเป็นระยะ ๆ โดยไม่มีการแก้ไขปัญหายั่งยืนในระยะยาว สงครามแต่ละครั้งมักถูกอธิบายในฐานะการตอบโต้ทางทหารเพื่อฟื้นฟูการยับยั้ง (deterrence) มากกว่าการสร้างสันติภาพ (Kaldor, 2013)

ผลที่ตามมาคือการทำให้ความรุนแรงกลายเป็นเรื่องปกติ (Normalization of violence) ทั้งในระดับนโยบายและการรับรู้ของสังคม ความสูญเสียของพลเรือนถูกทำให้เป็น “ต้นทุนที่หลีกเลี่ยงไม่ได้” ขณะที่การใช้กำลังทางทหารถูกมองว่าเป็นเครื่องมือจัดการปัญหาที่ชอบธรรม (Fassin, 2012) กระบวนการเช่นนี้นับถือนบรรทัดฐานด้านมนุษยธรรมอย่างต่อเนื่อง

ในระยะยาวความคุ้นชินกับความรุนแรงเช่นนี้ไม่เพียงทำลายชีวิตผู้คน หากยังทำลายพื้นที่ของการเมืองแบบไม่ใช้ความรุนแรง และลดทอนศักยภาพของการเจรจาในฐานะทางเลือกที่จริงจัง (Richmond, 2011) สงครามจึงกลายเป็นกลไกการบริหารความขัดแย้ง มากกว่าการแก้ไขสาเหตุของมัน

4.4 พลเรือน ความสูญเสีย และวิกฤตมนุษยธรรม

หนึ่งในลักษณะเด่นของสงครามอิสราเอล-ฮามาสคือผลกระทบอย่างไม่สมส่วนต่อพลเรือน โดยเฉพาะเด็ก ผู้หญิง และผู้สูงอายุ โครงสร้างของพื้นที่กาซาที่มีความหนาแน่นสูง ทำให้การโจมตีทางทหารแทบไม่อาจแยกเป้าหมายทางทหารออกจากชีวิตพลเรือนได้อย่างแท้จริง (ICRC, 2019)

วิกฤตด้านมนุษยธรรมที่เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่า ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการสูญเสียชีวิต แต่รวมถึงการล่มสลายของระบบสาธารณสุข น้ำสะอาด และไฟฟ้า ซึ่งเป็นเงื่อนไขพื้นฐานของการดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี (UN OCHA, 2022) พลเรือนจึงกลายเป็น “ผู้รับผลของโครงสร้าง” มากกว่าผู้มีส่วนร่วมในความขัดแย้ง

ในเชิงกฎหมายและศีลธรรม ความสูญเสียของพลเรือนท้าทายหลักการพื้นฐานของกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ อย่างไรก็ตาม การขาดกลไกบังคับใช้ที่มีประสิทธิภาพ ทำให้ความรับผิดชอบ (Accountability) ต่อการละเมิดยังคงเป็นประเด็นที่เลื่อนลอย (Sassòli, 2019)

4.5 สงครามในฐานะ “การจัดการความขัดแย้ง” มากกว่าการแก้ไขปัญหา

เมื่อพิจารณาในภาพรวม สงครามอิสราเอล-ฮามาสสะท้อนรูปแบบของการจัดการความขัดแย้ง (Conflict management) ที่มุ่งควบคุมระดับความรุนแรงให้อยู่ในกรอบที่ “ยอมรับได้” ทางการเมือง มากกว่าการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง (Azar, 1990)

แนวทางดังกล่าวอาจสร้างเสถียรภาพชั่วคราว แต่กลับตอกย้ำความไม่สมดุลของอำนาจ และทำให้ความรุนแรงปะทุขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่าในรูปแบบที่รุนแรงยิ่งกว่าเดิม สงครามจึงทำหน้าที่เป็นกลไกประวิงเวลา มากกว่าทางออกที่แท้จริง (Galtung, 1996) ในแง่นี้การทำความเข้าใจสงครามในฐานะผลผลิตของโครงสร้าง จึงเป็นกุญแจสำคัญในการเปิดพื้นที่จินตนาการทางการเมืองใหม่ ๆ ที่ก้าวพ้นกรอบความมั่นคงแบบเดิม และนำไปสู่การถกเถียงเรื่องสันติภาพที่ยึดมนุษย์และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นศูนย์กลางอย่างแท้จริง

5. อิสราเอล: ความมั่นคง อัตลักษณ์ และรัฐชาติแบบละเว็น

5.1 ความมั่นคงเชิงรัฐและตรรกะการใช้กำลัง

อิสราเอลถูกก่อรูปขึ้นภายใต้บริบทของความไม่มั่นคงอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่การสถาปนารัฐในปี 1948 ความทรงจำทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการคุกคาม การล้อมรอบด้วยรัฐอาหรับ และประสบการณ์การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวยิวในยุโรป ได้หล่อหลอมให้ “ความมั่นคงของรัฐ” กลายเป็นแกนกลางของอัตลักษณ์และนโยบายสาธารณะ (Ben-Gurion, 1950; Bar-Tal, 2007)

ตรรกะความมั่นคงดังกล่าวแปลงออกมาเป็นการพึ่งพาอำนาจทางทหารอย่างสูง การใช้กำลังเชิงป้องกันล่วงหน้า (Preemptive force) และการสร้างความยับยั้งผ่านความเหนือกว่าทางกำลัง (deterrence) นโยบายเหล่านี้ถูกทำให้ชอบธรรมในนามของ “การอยู่รอดของรัฐ” แม้จะส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อพลเรือนและพื้นที่ที่ถูกยึดครอง (Gordon, 2008)

ในเชิงโครงสร้าง ความมั่นคงแบบรัฐศูนย์กลางเช่นนี้มีแนวโน้มลดทอนความมั่นคงของ “ผู้อื่น” โดยเฉพาะชาวปาเลสไตน์ ความมั่นคงของอิสราเอลจึงถูกสร้างขึ้นควบคู่กับความไม่มั่นคงเชิงโครงสร้างของอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งตอกย้ำวงจรความรุนแรงและทำให้สันติภาพเชิงบวก (Positive peace) ไม่อาจเกิดขึ้นได้ (Galtung, 1996)

5.2 ชาตินิยม อัตลักษณ์ยิว และการเมืองของความกลัว

รัฐอิสราเอลนิยามตนเองในฐานะ “รัฐของชาวยิว” (Jewish state) ซึ่งผสมผสานมิติของชาติ ศาสนา และอัตลักษณ์เข้าด้วยกันอย่างแนบแน่น ชาตินิยมยิวจึงไม่ใช่เพียงอุดมการณ์ทางการเมือง หากแต่เป็นกรอบการรับรู้โลกที่แบ่งแยกระหว่าง “พวกเรา” กับ “ผู้อื่น” อย่างชัดเจน (Yiftachel, 2006)

การเมืองของอัตลักษณ์เช่นนี้มักดำเนินควบคู่กับ “การเมืองของความกลัว” โดยความไม่มั่นคงถูกเล่าเรื่องผ่านวาทกรรมสาธารณะ สื่อ และการศึกษา ทำให้ภัยคุกคามจากปาเลสไตน์ถูกทำให้เป็นเรื่องถาวรและหลีกเลี่ยงไม่ได้ (Bar-Tal & Antebi, 1992) ความกลัวจึงกลายเป็นทรัพยากรทางการเมืองที่ใช้สร้างความชอบธรรมให้กับนโยบายแข็งกร้าว

ผลลัพธ์คือการลดทอนพื้นที่ของเสียงวิพากษ์ภายในอิสราเอลเอง และการทำให้การเรียกร้องสิทธิของชาวปาเลสไตน์ถูกมองว่าเป็นภัยต่อการดำรงอยู่ของรัฐ การเมืองเชิงอัตลักษณ์จึงทำหน้าที่ยกเว้น (Exclude) ผู้ที่ไม่สอดคล้องกับนิยามชาติแบบครอบงำ (Ethno-nationalism) อย่างเป็นระบบ (Kimmerling, 2001)

5.3 นโยบายตั้งถิ่นฐานกับการบั่นทอนสองรัฐ

นโยบายการตั้งถิ่นฐานของอิสราเอลในเขตเวสต์แบงก์และเยรูซาเล็มตะวันออก ถือเป็นหนึ่งในอุปสรรคเชิงโครงสร้างที่สำคัญที่สุดต่อแนวคิดการแก้ปัญหาแบบสองรัฐ การขยายตัวของชุมชนตั้งถิ่นฐานไม่เพียงเปลี่ยนแปลงภูมิประเทศทางกายภาพ หากยังเปลี่ยนสมดุลอำนาจและข้อเท็จจริงทางการเมืองในพื้นที่ (B'Tselem, 2020) ในทางปฏิบัติ การตั้งถิ่นฐานได้ทำให้ดินแดนปาเลสไตน์ถูกแบ่งแยกเป็นหย่อม ๆ (fragmentation) ขาดความต่อเนื่องทางภูมิศาสตร์ ซึ่งเป็นเงื่อนไขพื้นฐานของการเป็นรัฐอธิปไตย (Finkelstein, 2014) การแก้ปัญหาแบบสองรัฐ จึงถูกทำให้เป็นเพียงอุดมคติทางวาทกรรม มากกว่าความเป็นไปได้เชิงโครงสร้าง นอกจากนี้ นโยบายตั้งถิ่นฐานยังสะท้อนตรรกะรัฐชาติแบบละเว้น ที่ให้สิทธิพิเศษแก่พลเมืองยิวเหนือประชากรพื้นเมืองอื่น ๆ ส่งผลให้ความไม่เสมอภาคถูกสถาปนาเป็นโครงสร้างถาวร และทำให้สันติภาพที่ตั้งอยู่บนความยุติธรรมยิ่งห่างไกลออกไป (Yiftachel, 2006)

5.4 อิสราเอลกับการทำทลายกฎหมายและบรรทัดฐานระหว่างประเทศ

อิสราเอลมักอยู่ในสถานะตึงเครียดกับกฎหมายมนุษยธรรมและบรรทัดฐานระหว่างประเทศ โดยเฉพาะในประเด็นการยึดครอง การใช้กำลังเกินสัดส่วน และการคุ้มครองพลเรือน แม้จะมีมติและรายงานจากองค์การสหประชาชาติอย่างต่อเนื่อง แต่อิสราเอลยังคงเลือกปฏิบัติตามกฎหมายระหว่างประเทศอย่างเลือกสรร (Sassòli, 2019)

การทำทลายดังกล่าวได้รับการสนับสนุนทางการเมืองและการทูตจากมหาอำนาจบางประเทศ ทำให้กลไกความรับผิดชอบ (Accountability) ในระดับสากลอ่อนแอลงอย่างมีนัยสำคัญ สถานการณ์นี้ไม่เพียงกระทบต่อชาวปาเลสไตน์ หากยังบ่อนทำลายความชอบธรรมของระเบียบกฎหมายระหว่างประเทศโดยรวม (Krever, 2013) ในเชิงโครงสร้าง การที่รัฐสามารถละเมิดบรรทัดฐานสากลโดยไม่ต้องรับผลทางการเมืองอย่างจริงจัง สะท้อนความไม่เสมอภาคในระบบอำนาจโลก และทำให้แนวคิดสันติภาพบนฐานของกฎหมายและสิทธิมนุษยชนกลายเป็นเรื่องเปราะบางอย่างยิ่งในบริบทความขัดแย้งอิสราเอล-ปาเลสไตน์

6. ปาเลสไตน์: การไร้รัฐ อำนาจที่แตกแยก และการเมืองของการอยู่รอด

6.1 ความแตกแยกภายใน: ฮามาส-ฟาตาค์

ความแตกแยกทางการเมืองระหว่างฮามาสและฟาตาค์เป็นหนึ่งในปัจจัยเชิงโครงสร้างที่บ่อนทำลายศักยภาพของขบวนการชาตินิยมปาเลสไตน์อย่างต่อเนื่อง หลังการเลือกตั้งสถานิติบัญญัติปีค.ศ.2006 ซึ่งฮามาสได้รับชัยชนะ ความขัดแย้งภายในได้ทวีความรุนแรงจนเกิดการแบ่งแยกอำนาจปกครองระหว่างฉนวนกาซาและเวสต์แบงก์อย่างเป็นรูปธรรม (Brown, 2010)

การแตกแยกดังกล่าวไม่ได้เป็นเพียงความขัดแย้งทางอุดมการณ์หรือยุทธศาสตร์ หากแต่สะท้อนข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของการเมืองภายใต้สถานะไร้รัฐ (Statelessness) ซึ่งสถาบันทางการเมืองไม่สามารถพัฒนาได้อย่างอิสระ และต้องเผชิญแรงกดดันจากภายนอกอย่างต่อเนื่อง (Sayigh, 2011)

ในเชิงอำนาจ ความแตกแยกนี้ลดทอนความสามารถของปาเลสไตน์ในการเจรจาต่อรองกับอิสราเอลและประชาคมระหว่างประเทศ ทำให้ฝ่ายตรงข้ามสามารถใช้ยุทธศาสตร์ “แบ่งแยกแล้วปกครอง” (divide and rule) ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Roy, 2017)

ผลลัพธ์คือการที่การเมืองปาเลสไตน์กลายเป็นการเมืองของการอยู่รอดเฉพาะหน้า มากกว่าการเมืองเชิงยุทธศาสตร์ระยะยาว ความหวังของการสร้างรัฐจึงถูกเลื่อนออกไปอย่างไม่มีกำหนดภายใต้ความแตกแยกภายในที่ยังไม่ถูกคลี่คลาย

6.2 ข้อจำกัดของหน่วยงานปกครองปาเลสไตน์ (Palestinian Authority-PA) และการพึ่งพาภายนอก

หน่วยงานปกครองปาเลสไตน์ถูกออกแบบขึ้นภายใต้กระบวนการออสโลในฐานะ “รัฐบาลชั่วคราว” แต่ในทางปฏิบัติกลับกลายเป็นโครงสร้างที่รัฐที่ดำรงอยู่ยาวนานโดยปราศจากอำนาจอธิปไตยที่แท้จริง (Khalidi, 2020) อำนาจของหน่วยงานปกครองปาเลสไตน์ ถูกจำกัดทั้งด้านดินแดน ความมั่นคง และการคลัง

การพึ่งพาความช่วยเหลือจากต่างประเทศอย่างเข้มข้นทำให้ หน่วยงานปกครองปาเลสไตน์ต้องดำเนินนโยบายภายใต้เงื่อนไขของผู้ให้ทุน ซึ่งมักให้ความสำคัญกับ “เสถียรภาพ” และ “ความมั่นคง” มากกว่าการปลดปล่อยหรือสิทธิในการกำหนดชะตากรรมตนเอง (Self-determination) (Turner, 2015) ในบริบทนี้หน่วยงานปกครองปาเลสไตน์ถูกวิพากษ์ว่าแปรสภาพเป็นกลไกบริหารความขัดแย้งแทนที่จะเป็นตัวแทนของโครงการชาตินิยมปาเลสไตน์ โดยเฉพาะผ่านความร่วมมือด้านความมั่นคงกับอิสราเอล ซึ่งสร้างความแปลกแยกระหว่างผู้นำกับประชาชน (Farsakh, 2017)

ข้อจำกัดเชิงโครงสร้างดังกล่าวทำให้หน่วยงานปกครองปาเลสไตน์ ประสบปัญหาความชอบธรรมอย่างรุนแรง และไม่สามารถทำหน้าที่เป็นฐานรองรับของแนวคิดการแก้ปัญหาแบบสองรัฐ ได้อย่างมีประสิทธิภาพในทางการเมือง

6.3 การต่อต้าน ความชอบธรรม และความสิ้นหวังทางการเมือง

ภายใต้สถานะไร้รัฐและการยึดครองอย่างยืดยาว การต่อต้านของชาวปาเลสไตน์มีหลากหลายรูปแบบ ตั้งแต่การต่อต้านโดยสันติ การเคลื่อนไหวภาคประชาชน ไปจนถึงการใช้ความรุนแรง อย่างไรก็ตาม ความชอบธรรมของการต่อต้านเหล่านี้ถูกถกเถียงอย่างเข้มข้นทั้งในระดับท้องถิ่นและนานาชาติ (Erakat, 2019) ในเชิงทฤษฎี การใช้ความรุนแรงของกลุ่มอย่างฮามาสสามารถถูกมองได้ในฐานะ “การเมืองของความสิ้นหวัง” (Politics of despair) ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อช่องทางทางการเมืองอื่นๆ ถูกปิดตาย และความหวังต่อการเปลี่ยนแปลงเชิงสันติถูกทำให้ไร้ความหมาย (Roy, 2017)

อย่างไรก็ตามการต่อต้านด้วยอาวุธกลับถูกใช้เป็นเหตุผลในการเพิ่มการปราบปรามและการใช้กำลังจากอิสราเอล ส่งผลให้พลเรือนต้องแบกรับต้นทุนสูงสุด และวงจรความรุนแรงยิ่งทวีความรุนแรงขึ้นอย่างไม่รู้จบ (Gordon, 2008) ความสิ้นหวังทางการเมืองดังกล่าวทำให้สังคมปาเลสไตน์ติดอยู่ระหว่างการยอมจำนนกับการต่อต้าน ซึ่งทั้งสองทางเลือกต่างมีต้นทุนมหาศาลและไม่ได้นำไปสู่การปลดปล่อยอย่างแท้จริง

6.4 ปาเลสไตน์ในฐานะผู้ถูกทำให้เป็น “ปัญหาความมั่นคง”

ในวาทกรรมภูมิรัฐศาสตร์ร่วมสมัย ปาเลสไตน์มักถูกทำให้เป็น “ปัญหาความมั่นคง” (Security problem) มากกว่าประเด็นด้านสิทธิ อธิปไตย และความยุติธรรม การทำให้เป็นประเด็นความมั่นคง (Securitization) นี้ลดทอนความเป็นมนุษย์ของชาวปาเลสไตน์ และทำให้ความรุนแรงต่อพวกเขาถูกทำให้ชอบธรรม (Buzan, Wæver, & de Wilde, 1998)

เมื่อปาเลสไตน์ถูกนิยามในฐานะภัยคุกคาม มาตรการพิเศษ เช่น การปิดล้อม การโจมตีเชิงป้องกัน และการลงโทษแบบเหมารวม จึงถูกมองว่าเป็นสิ่งจำเป็นและหลีกเลี่ยงไม่ได้ (Weizman, 2017) วาทกรรมนี้ปิดกั้นความเป็นไปได้ของการแก้ไขปัญหาด้วยกรอบสิทธิมนุษยชน

ในเชิงโครงสร้าง การทำให้ปาเลสไตน์เป็นปัญหาความมั่นคงยังช่วยคงไว้ซึ่งสถานะเดิมของความไม่เสมอภาคในระบบอำนาจโลก และลดแรงกดดันต่อรัฐผู้ยึดครองในการปฏิบัติตามกฎหมายระหว่างประเทศ (Erakat, 2019)

ดังนั้น ปาเลสไตน์จึงไม่เพียงเผชิญกับการไร้รัฐในเชิงกฎหมาย หากยังเผชิญกับการถูกทำให้เสียเปรียบในเชิงการเมือง ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญต่อทั้งแนวคิดการแก้ปัญหาแบบสองรัฐ และสันติภาพที่ตั้งอยู่บนความยุติธรรมอย่างแท้จริง

7. การแก้ปัญหาแบบสองรัฐ (Two-State Solution) ภายใต้ภูมิรัฐศาสตร์ร่วมสมัย

7.1 บทบาทสหรัฐฯ สหภาพยุโรป และสหประชาชาติ

สหรัฐอเมริกายังคงเป็นตัวแสดงภายนอกที่มีอิทธิพลสูงสุดต่อทิศทางของการแก้ปัญหาแบบสองรัฐ ทั้งในเชิงการทูต ความมั่นคง และการเมืองเชิงวาทกรรม อย่างไรก็ตาม บทบาทดังกล่าวมีลักษณะ “ลำเอียงเชิงโครงสร้าง” (Structural bias) เนื่องจากความสัมพันธ์พิเศษกับอิสราเอล ทำให้สหรัฐฯ มักทำหน้าที่เป็นผู้จัดการความขัดแย้ง มากกว่าผู้กดดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง (Mearsheimer & Walt, 2007)

สหภาพยุโรปมีบทบาทในฐานะผู้สนับสนุนทางการเงินและผู้ส่งเสริมบรรทัดฐานด้านสิทธิมนุษยชน แต่ขาดเอกภาพและอำนาจเชิงบังคับ (Coercive power) ในการผลักดันให้อิสราเอลปฏิบัติตามกฎหมายระหว่างประเทศ ส่งผลให้การสนับสนุน การแก้ปัญหาแบบสองรัฐ ของยุโรปมักหยุดอยู่ที่ระดับวาทกรรม (Tocci, 2020) ขณะที่สหประชาชาติ แม้จะเป็นเวทีหลักของความชอบธรรม ระหว่างประเทศและเป็นผู้รับรองแนวคิดสองรัฐมาอย่างยาวนาน แต่กลับเผชิญข้อจำกัดจากโครงสร้างอำนาจของคณะมนตรีความมั่นคง โดยเฉพาะการใช้อำนาจอัยยับยั้ง ทำให้บทบาทของสหประชาชาติ ถูกลดทอนเหลือเพียงการจัดการด้านมนุษยธรรมมากกว่าการแก้ไขปัญหาทางการเมือง (Erakat, 2019)

7.2 โลกหลายขั้ว (Multipolar world) กับการลดแรงกดดันต่ออิสราเอล

การเปลี่ยนผ่านสู่ระเบียบโลกหลายขั้ว (Multipolarity) ส่งผลสำคัญต่อพลวัตของความขัดแย้งอิสราเอล-ปาเลสไตน์ ในบริบทที่อำนาจของสหรัฐฯ ลดลงเชิงสัมพัทธ์ และรัฐอย่างจีน รัสเซีย และประเทศใน Global South มีบทบาทเพิ่มขึ้น การรวมศูนย์แรงกดดันต่ออิสราเอลกลับยิ่งยากขึ้น (Acharya, 2018)

รัฐมหาอำนาจทางเลือกเหล่านี้มักมองปัญหาปาเลสไตน์ผ่านกรอบภูมิรัฐศาสตร์และผลประโยชน์เชิงยุทธศาสตร์ มากกว่าผ่านกรอบสิทธิมนุษยชน ส่งผลให้การสนับสนุนการแก้ปัญหาแบบสองรัฐ เป็นไปในเชิงหลักการ แต่ขาดความมุ่งมั่นในการบังคับใช้ (Enforcement) (Fawcett, 2019)

ภายใต้โลกหลายขั้ว อิสราเอลสามารถกระจายความสัมพันธ์ทางการทูต เศรษฐกิจ และความมั่นคงไปยังตัวแสดงหลากหลายราย ลดการพึ่งพาแรงกดดันจากตะวันตก ส่งผลให้ต้นทุนทางการเมืองของการไม่ปฏิบัติตามบรรทัดฐานสากลลดลงอย่างมีนัยสำคัญ (Lustick, 2019)

7.3 ภูมิรัฐศาสตร์ตะวันออกกลางหลังสงครามกาซา

สงครามกาซารอบล่าสุดได้เปลี่ยนภูมิทัศน์การเมืองตะวันออกกลางอย่างลึกซึ้ง โดยประเด็นปาเลสไตน์ถูกผนวกเข้ากับการแข่งขันเชิงภูมิรัฐศาสตร์ในระดับภูมิภาคและระดับโลก ความขัดแย้งไม่ได้จำกัดอยู่ที่อิสราเอล-ฮามาส หากแต่เชื่อมโยงกับอิหร่าน กลุ่มติดอาวุธข้ามพรมแดน และสมการความมั่นคงใหม่ในภูมิภาค (International Crisis Group, 2024)

ในบริบทของกระบวนการปรับความสัมพันธ์ระหว่างอิสราเอลกับรัฐอาหรับ (เช่น Abraham Accords) ประเด็นสองรัฐถูกลดสถานะจาก “เงื่อนไขหลักของสันติภาพ” มาเป็นเพียงหนึ่งในหลายปัจจัยทางการทูต (Fawcett, 2019) ส่งผลให้แรงกดดันเชิงภูมิภาคต่ออิสราเอลในประเด็นปาเลสไตน์ลดลง การจัดลำดับความสำคัญใหม่ของรัฐในตะวันออกกลาง ซึ่งให้ความสำคัญกับเสถียรภาพ ความมั่นคง และผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ มากกว่าความยุติธรรมเชิงประวัติศาสตร์ ทำให้การแก้ปัญหาแบบสองรัฐ ถูกผลักไปอยู่ชายขอบของระเบียบภูมิภาคหลังสงครามกาซา

7.4 สองรัฐ: ทางเลือกเชิงนโยบายหรือเครื่องมือยึดความขัดแย้ง

ภายใต้บริบทภูมิรัฐศาสตร์ร่วมสมัย แนวคิด การแก้ปัญหาแบบสองรัฐ เผชิญคำถามเชิงวิพากษ์อย่างจริงจังว่า ยังเป็น “ทางเลือกเชิงนโยบาย” ที่มีศักยภาพ หรือได้กลายเป็น “เครื่องมือทางวาทกรรม” ที่ช่วยยึดสถานะเดิมของความขัดแย้ง (Lustick, 2019)

ในเชิงโครงสร้าง การขาดรัฐปาเลสไตน์ที่มีอำนาจอธิปไตยจริง การขยายตัวของนิคมตั้งถิ่นฐาน และความไม่สมดุลของอำนาจ ทำให้ การแก้ปัญหาแบบสองรัฐ ขาดเงื่อนไขพื้นฐานในการเกิดขึ้นจริง (Khalidi, 2020) การย่ำแนวคิดสองรัฐโดยไม่เปลี่ยนโครงสร้างอำนาจจึงเสี่ยงต่อการทำให้สันติภาพกลายเป็นเพียงสัญลักษณ์ดั่งนั้น ในบริบทปัจจุบัน การแก้ปัญหาแบบสองรัฐ อาจทำหน้าที่เป็นกลไก “จัดการความขัดแย้ง” (Conflict management) มากกว่าการ “แก้ไขความขัดแย้ง” (Conflict resolution) โดยช่วยลดแรงกดดันทางการเมืองระหว่างประเทศ แต่ไม่สามารถยุติวงจรความรุนแรงได้อย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตาม การชี้ให้เห็นข้อจำกัดหรือความล้มเหลวของการแก้ปัญหาแบบสองรัฐ มิได้หมายความว่า การแสวงหาสันติภาพควรถูกละทิ้ง หากแต่ควรเปลี่ยนจุดเน้นจากการยึดติดกับ “รูปแบบรัฐ” ไปสู่การกำหนด “หลักการขั้นต่ำของสันติภาพ” ที่ทุกทางเลือกทางการเมืองต้องเคารพ กล่าวคือ ไม่ว่าทางออกในอนาคตจะอยู่ในรูปแบบสองรัฐ รัฐเดี่ยว สมาพันธรัฐ หรือกลไกการปกครองร่วมบางรูปแบบ เงื่อนไขพื้นฐานที่หลีกเลี่ยงไม่ได้คือ การคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนทั้งสองฝ่าย ความเสมอภาคทางกฎหมาย การยุติการใช้ความรุนแรงต่อพล

เรือน การรับรองสิทธิในการกำหนดชะตากรรมตนเองของชาวปาเลสไตน์ และการสร้างกลไกความรับผิดชอบตามกฎหมายระหว่างประเทศ

ในเชิงนโยบาย ประชาคมระหว่างประเทศจึงควรขยับจากการกล่าวอ้างแนวคิดสองรัฐในเชิงวาทกรรม ไปสู่การสร้างเงื่อนไขเชิงโครงสร้างที่ทำให้สันติภาพมีความเป็นไปได้จริง ประการแรก ต้องลดการทำให้ปัญหาปาเลสไตน์เป็นเพียงประเด็นความมั่นคง และหันกลับมาวางประเด็นนี้บนฐานของสิทธิ ความยุติธรรม และกฎหมายระหว่างประเทศ ประการที่สอง ต้องสร้างแรงกดดันที่เป็นรูปธรรมต่อการกระทำที่บั่นทอนสันติภาพ เช่น การขยายถิ่นฐาน การปิดล้อม การใช้กำลังเกินสัดส่วน และการละเมิดสิทธิมนุษยชน ประการที่สาม ต้องเปิดพื้นที่ให้ตัวแทนทางการเมืองและภาคประชาสังคมของทั้งอิสราเอลและปาเลสไตน์มีส่วนร่วมในกระบวนการออกแบบอนาคตร่วมกัน แทนการปล่อยให้กระบวนการสันติภาพถูกกำหนดโดยรัฐบาลอำนาจหรือชนชั้นนำทางการเมืองเพียงฝ่ายเดียว

นอกจากนี้หากแนวคิดสองรัฐไม่สามารถเกิดขึ้นได้จริงภายใต้เงื่อนไขปัจจุบัน การถกเถียงเรื่องทางเลือกอื่นจำเป็นต้องเกิดขึ้นอย่างจริงจังมากขึ้น เช่น แนวคิดรัฐเดี่ยวบนฐานสิทธิพลเมืองเท่าเทียม แนวคิดสมาพันธรัฐอิสราเอล-ปาเลสไตน์ หรือรูปแบบการปกครองร่วมที่ให้หลักประกันด้านความปลอดภัย อัตลักษณ์ และสิทธิทางการเมืองแก่ประชาชนทั้งสองฝ่าย ทางเลือกเหล่านี้อาจยังมีข้อจำกัดในทางปฏิบัติ แต่มีความสำคัญในฐานะการเปิดพื้นที่จินตนาการทางการเมืองใหม่ที่ไม่ว่า “สองรัฐ” กลายเป็นวาทกรรมที่ใช้ประวิงเวลาโดยปราศจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจ

ดังนั้น ข้อเสนอสำคัญของบทความนี้คือ การดำเนินการต่อปัญหาอิสราเอล-ปาเลสไตน์ไม่ควรเริ่มต้นจากการถามว่า “ยังมีทางออกแบบสองรัฐได้หรือไม่” เพียงอย่างเดียว แต่ควรถามว่า “ระบบการเมืองใดจะสามารถรับประกันสิทธิ ความปลอดภัย ศักดิ์ศรี และความเสมอภาคของประชาชนทั้งสองฝ่ายได้จริง” การเปลี่ยนคำถามเช่นนี้จะทำให้การสร้างสันติภาพไม่ถูกจำกัดอยู่กับรูปแบบทางรัฐศาสตร์แบบเดิม แต่หันไปยึดหลักความยุติธรรมเชิงโครงสร้างและความรับผิดชอบระหว่างประเทศเป็นแกนกลางของกระบวนการสันติภาพในอนาคต

สรุป

บทความนี้ได้วิเคราะห์สงครามอิสราเอล-ฮามาสในฐานะผลผลิตของความขัดแย้งยัดเยียดเชิงโครงสร้าง ซึ่งไม่ได้เกิดจากเหตุการณ์เฉพาะหน้า หากแต่ฝังรากลึกอยู่ในโครงสร้างอำนาจที่ไม่สมดุล การไร้รัฐของปาเลสไตน์ และตรรกะความมั่นคงแบบรัฐศูนย์กลางของอิสราเอล การใช้กรอบทฤษฎีความขัดแย้งยัดเยียด แนวคิดการทำให้มั่นคง และทฤษฎีการจัดการความขัดแย้ง ช่วยให้เห็นว่าสงครามมิได้เป็นความล้มเหลวของสันติภาพ หากแต่เป็นส่วนหนึ่งของกลไกที่ทำให้สถานะเดิมของความไม่เป็นธรรมดำรงอยู่ต่อไป

การศึกษาพัฒนาการของแนวคิดการแก้ปัญหาแบบสองรัฐ ตั้งแต่สมัยสหประชาชาติ ค.ศ. 1947 จนถึงบริบทภูมิรัฐศาสตร์ร่วมสมัย แสดงให้เห็นว่าแนวคิดสองรัฐแม้จะมีความชอบธรรมเชิงบรรทัดฐานในระดับสากล แต่กลับ

ล้มเหลวในการฝังรากเชิงโครงสร้าง เงื่อนไขพื้นฐานของการเป็นรัฐปาเลสไตน์—ทั้งด้านดินแดน อำนาจอธิปไตย ความต่อเนื่องทางภูมิศาสตร์ และความเป็นเอกภาพทางการเมือง—ถูกบั่นทอนอย่างเป็นระบบผ่านการตั้งถิ่นฐาน การปิดล้อม และการจัดการความขัดแย้งแบบเลือกข้าง

การวิเคราะห์บทบาทของอิสราเอล ปาเลสไตน์ และตัวแสดงระหว่างประเทศชี้ให้เห็นว่า การแก้ปัญหาแบบสองรัฐ ถูกใช้เป็นวาทกรรมทางการเมืองที่ช่วยลดแรงกดดันต่อโครงสร้างอำนาจเดิม มากกว่าจะเป็นกรอบนโยบายที่มุ่งแก้ไขปัญหาคือต้นเหตุ ในบริบทโลกหลายขั้วที่แรงกดดันจากตะวันตกลดลง การย้าแนวคิดสองรัฐโดยไม่เปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจ ยิ่งทำให้แนวคิดดังกล่าวกลายเป็นเครื่องมือยึดความขัดแย้งอย่างไม่ตั้งใจ บทความนี้ จึงเสนอข้อสรุปเชิงวิเคราะห์ว่า การแก้ปัญหาแบบสองรัฐ ในบริบทปัจจุบันอยู่ในภาวะทางตันเชิงโครงสร้าง ไม่ใช่เพราะอุดมคติของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติขาดความชอบธรรม แต่เพราะโครงสร้างอำนาจ วาทกรรมความมั่นคง และระบบภูมิรัฐศาสตร์ร่วมสมัยไม่เอื้อต่อการทำให้อุดมคตินั้นเกิดขึ้นจริง การสร้างสันติภาพที่ยั่งยืนจึงจำเป็นต้องก้าวข้ามการจัดการความขัดแย้งแบบเดิม และหันไปทบทวนกรอบทางเลือกที่ยืดหยุ่น ความเสมอภาค และความรับผิดชอบในระดับโครงสร้างเป็นศูนย์กลาง สงครามอิสราเอล-ฮามาสไม่ได้เพียงตั้งคำถามต่ออนาคตของ การแก้ปัญหาแบบสองรัฐ เท่านั้น หากยังท้าทายจริยธรรมและความน่าเชื่อถือของระเบียบการเมืองระหว่างประเทศร่วมสมัย ว่า จะสามารถก้าวพ้นการบริหารความรุนแรง ไปสู่การสร้างสันติภาพบนฐานของความยุติธรรมได้จริงหรือไม่

เอกสารอ้างอิง

- Brookings Institution. (2018). *After Oslo: Rethinking the two-state solution*. Brookings.
- Carnegie Endowment for International Peace. (2018). *Two states or one? Reappraising the Israeli-Palestinian impasse*. Carnegie Endowment.
- Dershowitz, A. M. (2005). *The case for peace: How the Arab-Israeli conflict can be resolved*. Wiley.
- Erakat, N. (2019). *Justice for some: Law and the question of Palestine*. Stanford University Press.
- Faris, H. A. (Ed.). (2013). *The failure of the two-state solution: The prospects of one state in the Israel-Palestine conflict*. I. B. Tauris.
- Gavison, R. (Ed.). (2014). *The two-state solution: The UN partition resolution of mandatory Palestine—Analysis and sources*. Bloomsbury.
- Gordon, N. (2018). The demise of the two-state solution. *Middle East Report*, 286, 2–9.
- International Crisis Group. (2024). *Israel/Palestine: The regional fallout of the Gaza war*. ICG.
- Khalidi, R. (2006). *The iron cage: The story of the Palestinian struggle for statehood*. Beacon Press.
- Khalidi, R. (2020). *The hundred years' war on Palestine: A history of settler colonialism and resistance, 1917–2017*. Metropolitan Books.

- Krebs, R. R., & Lobasz, J. K. (2007). Fixing the meaning of 9/11: Hegemony, coercion, and the road to war in Iraq. *Security Studies*, 16(3), 409–451.
- Lustick, I. S. (2019). *Paradigm lost: From two-state solution to one-state reality*. University of Pennsylvania Press.
- Nusseibeh, S. (2011). *No trumpets, no drums: A two-state solution of the Israeli–Palestinian conflict*. Nation Books.
- Pappé, I. (2014). *The idea of Israel: A history of power and knowledge*. Verso.
- Roy, S. (2017). The Gaza Strip: The political economy of de-development. *Journal of Palestine Studies*, 26(3), 34–50.
- Shlaim, A. (2009). *Israel and Palestine: Reappraisals, revisions, refutations*. Verso.
- Smith, C. D. (2021). *Palestine and the Arab–Israeli conflict: A history with documents* (10th ed.). Bedford/St. Martin's.
- Tocci, N. (2020). *International intervention in protracted conflicts: The Israeli–Palestinian case*. Routledge.
- United Nations Security Council. (2003). *Resolution 1515 (2003)*. United Nations.
- United Nations. (2023). *The question of Palestine and the United Nations*. United Nations Department of Global Communications.

Journal of Asia Social Science Studies**Original Article**

Received: 23 May 2026

Revised: 25 June 2026

Accepted: 30 June 2026

พลวัตรัฐบาลไทย ปี 2568: ศาลรัฐธรรมนูญ พันธมิตรพรรค และการเมืองผสวนอำนาจ

The Dynamics of the Thai Government in 2025: The Constitutional Court, Party
Alliances, and Political Power Consolidation

นายธนา จันทร์ศรีสุริยา¹

Mr.Thana Chansrisuriya

บทคัดย่อ

บทความนี้วิเคราะห์พลวัตรัฐบาลไทยในปีพ.ศ.2568ภายใต้กรอบรัฐธรรมนูญพ.ศ.2560 โดยมุ่งเน้นบทบาทของศาลรัฐธรรมนูญ องค์กรอิสระ และการเมืองผสวนอำนาจระหว่างพันธมิตรพรรคการเมือง พบว่ารัฐบาลผสมเกิดขึ้นภายใต้ข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง ซึ่งกำหนดโดยกลไกตรวจสอบถ่วงดุล ทำให้การบริหารนโยบายต้องปรับตัวต่อแรงกดดันทั้งจากตุลาการ ภาคประชาชน และพันธมิตรพรรค การจัดลำดับความสำคัญของนโยบายมักสะท้อนตรรกะการอยู่รอด มากกว่าการผลักดันการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายหรือเชิงสถาบัน โดยเห็นว่า ศาลรัฐธรรมนูญทำหน้าที่เป็นตัวแสดงทางการเมือง (Political actor) ซึ่งการตัดสินใจเชิงนโยบายของรัฐบาลถูกกำหนดโดยความเสี่ยงทางตุลาการและความสมดุลของอำนาจภายในรัฐบาลผสม การบริหารเชิงนโยบายในสภาพนี้จึงมักเป็นการเจรจาและประนีประนอม เพื่อรักษาเสถียรภาพระยะสั้นมากกว่าการสร้างผลประโยชน์สาธารณะเชิงลึก ผลกระทบต่อประชาธิปไตยปรากฏใน ภาวะชะงักงันของการพัฒนาประชาธิปไตย ความเสื่อมถอยของความเชื่อมั่นสาธารณะ และความล้าทางประชาธิปไตย(Democratic fatigue) ประชาชนพบว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองไม่สามารถสร้างผลลัพธ์เชิงนโยบายได้ชัดเจน บทเรียนสำคัญคือ รัฐบาลผสมสามารถรักษาเสถียรภาพระยะสั้น แต่ไม่สามารถสร้างความชอบธรรมเชิงโครงสร้าง ได้ หากต้องการพัฒนาระบบประชาธิปไตยที่มั่นคง การปรับปรุงกลไกตรวจสอบและถ่วงดุล การสร้างความโปร่งใส และการเพิ่มการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นสิ่งจำเป็น

คำสำคัญ: รัฐบาลผสม, ศาลรัฐธรรมนูญ, การเมืองผสวนอำนาจ, ความล้าทางประชาธิปไตย, การเมืองไทย

¹ นักวิชาการอิสระ ; independent Scholar,Thailand

Corresponding author, e-mail: thanachansrisuriya@gmail.com

Abstract

This article analyzes the dynamics of the Thai government in 2025 under the 2017 Constitution, focusing on the roles of the Constitutional Court, independent agencies, and coalition politics among political parties. It finds that coalition governments operate under structural constraints defined by institutional checks and balances, requiring policy management to adapt to pressures from the judiciary, civil society, and coalition partners. Policy priorities are often guided by a logic of survival rather than institutional or policy-driven transformation. The article emphasizes that the Constitutional Court functions as a political actor, with governmental decision-making shaped by judicial risk and the balance of power within coalition arrangements. Policy implementation is largely characterized by negotiation and compromise to maintain short-term stability rather than pursuing substantive public benefits. Democratic impacts manifest in stagnation of democratic development, erosion of public trust, and democratic fatigue, as citizens perceive limited efficacy of political participation in producing meaningful policy outcomes. The key lesson is that while coalition governments can preserve short-term stability, they fail to generate structural legitimacy. Strengthening institutional checks and balances, promoting transparency, and enhancing citizen participation are essential for building a stable and sustainable democratic system in Thailand.

Keywords: Coalition government, Constitutional Court, Hybridized power politics, Democratic fatigue, Thai politics

1.บทนำ: การเมืองไทยในห้วงหัวเลี้ยวหัวต่อ

1.1 ภูมิทัศน์การเมืองไทยหลังการเลือกตั้งและการจัดตั้งรัฐบาล

การเมืองไทยในปีพ.ศ.2568ดำรงอยู่ภายใต้ภาวะ “ความไม่แน่นอนเชิงโครงสร้าง” (Structural uncertainty) ซึ่งไม่ได้เกิดจากเหตุการณ์เฉพาะหน้าเพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นผลสะสมจากการออกแบบสถาบันทางการเมืองภายใต้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ที่สร้างข้อจำกัดต่อการใช้อำนาจของรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งอย่างเป็นระบบ (McCargo, 2019; Dressel, 2020) ภายหลังจากเลือกตั้งทั่วไปและกระบวนการจัดตั้งรัฐบาล การเมืองไทยมิได้ก้าวเข้าสู่ระยะเสถียรภาพตามแบบของระบอบรัฐสภา หากแต่กลับเผชิญกับแรงกดดันจากหลายทิศทางทั้งจากโครงสร้างกฎหมาย องค์กรอิสระ และการเมืองแบบพันธมิตรพรรคที่ขาดเอกภาพทางอุดมการณ์ รัฐบาลในปีพ.ศ.2568 จึงไม่ได้ทำหน้าที่เป็น “ผู้กำหนดทิศทางนโยบาย” อย่างเต็มรูปแบบ หากแต่กลายเป็นผู้บริหารความเสี่ยงทางการเมือง (Political risk manager) ที่ต้องคำนึงถึงความอยู่รอดของรัฐบาลเป็นหลัก

(Chambers & Napisa, 2023) สถานการณ์เช่นนี้สะท้อนลักษณะของการเมืองแบบผสม (hybrid politics) ซึ่งการเลือกตั้งยังคงมีอยู่ แต่ถูกรอบล้อมด้วยกลไกอำนาจนอกระบบที่มีความชอบธรรมเชิงกฎหมายรองรับ

1.2 ปรากฏการณ์ “การเมืองผสมอำนาจ” (Hybrid Power Politics)

แนวคิด “การเมืองผสมอำนาจ” อธิบายสภาวะที่อำนาจทางการเมืองไม่ได้กระจุกอยู่ในสถาบันใดสถาบันหนึ่ง หากแต่กระจายตัวและทับซ้อนกันระหว่างฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ ศาลรัฐธรรมนูญ และองค์กรอิสระ (Levitsky & Way, 2010; Diamond, 2015) ในบริบทไทยการเมืองผสมอำนาจดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นอย่างสมดุล หากแต่มีลักษณะ “ไม่สมมาตร” กล่าวคือ สถาบันที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้งกลับมีอำนาจชี้ขาดเหนือกระบวนการประชาธิปไตย

การเมืองผสมอำนาจในปีพ.ศ.2568 จึงมิใช่เพียงผลจากการประนีประนอมของพรรคการเมืองในรัฐบาลผสม แต่เป็นผลลัพธ์ของสถาปัตยกรรมรัฐธรรมนูญที่ออกแบบมาเพื่อควบคุมและกำกับรัฐบาลจากภายนอก (Connors, 2018) ส่งผลให้การเมืองไทยเคลื่อนเข้าสู่ภาวะ “ประชาธิปไตยแบบจำกัด” (Constrained democracy) ซึ่งการตัดสินใจเชิงนโยบายต้องผ่านการประเมินความเสี่ยงทางกฎหมายและตุลาการอยู่ตลอดเวลา

1.3 บทบาทศาลรัฐธรรมนูญในฐานะตัวแสดงเชิงโครงสร้าง

ศาลรัฐธรรมนูญไทยมีบทบาทโดดเด่นยิ่งขึ้นนับตั้งแต่หลังรัฐประหารพ.ศ.2549 และกลายเป็นตัวแสดงสำคัญในการกำหนดทิศทางการเมืองระดับมหภาค (Bjork, 2014; Mérieau, 2021) ในปี 2568 บทบาทดังกล่าวไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการตีความกฎหมาย หากแต่ขยายไปสู่การ “กำกับสนามการเมือง” (Regulating the political arena) ผ่านคำวินิจฉัยที่ส่งผลโดยตรงต่อเสถียรภาพของรัฐบาลและสถานะของพรรคการเมือง นักวิชาการจำนวนมากชี้ว่า ปรากฏการณ์ตุลาการภิวัตน์ในไทยมีลักษณะเฉพาะ คือ ศาลไม่ได้ทำหน้าที่ถ่วงดุลอำนาจฝ่ายการเมืองเท่านั้น แต่กลับกลายเป็นกลไกในการรักษาระเบียบอำนาจเดิม (Hewison, 2019; McCargo, 2020) บทบาทเช่นนี้ทำให้ศาลรัฐธรรมนูญไม่อาจถูกมองเป็นเพียงสถาบันทางกฎหมาย หากแต่เป็น “ตัวแสดงทางการเมืองเชิงโครงสร้าง” ที่มีอิทธิพลต่อการจัดตั้งรัฐบาลและการกำหนดนโยบายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

1.4 ปัญหาและคำถามหลัก

จากบริบทดังกล่าว บทความนี้ตั้งคำถามหลักว่ารัฐบาลไทยในปี 2568 ดำรงอยู่ภายใต้สมดุลอำนาจแบบใด และศาลรัฐธรรมนูญมีบทบาทอย่างไรในการกำหนดขอบเขตของอำนาจรัฐบาลและพันธมิตรพรรคการเมือง คำถามรองที่บทความพิจารณา ได้แก่

1. การเมืองแบบรัฐบาลผสมในปี 2568 เป็นผลจากการแข่งขันทางอุดมการณ์หรือการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดทางการเมือง
2. การเมืองผสมอำนาจส่งผลต่อความชอบธรรมและประสิทธิภาพของรัฐบาลอย่างไร

คำถามเหล่านี้มุ่งทำความเข้าใจการเมืองไทยในฐานะโครงสร้างอำนาจมากกว่าการเมืองเชิงเหตุการณ์

1.5 ขอบเขตและวิธีการศึกษา

บทความนี้อาศัยการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary analysis) ได้แก่ คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญ บทบัญญัติรัฐธรรมนูญ แลงการณ์ทางการเมือง และงานวิชาการด้านรัฐศาสตร์และกฎหมายรัฐธรรมนูญ ร่วมกับการวิเคราะห์เชิงทฤษฎีเกี่ยวกับการเมืองแบบผสมและตุลาการภิวัตน์ (Dressel & Inoue, 2018) ขอบเขตการศึกษาคครอบคลุมช่วงหลังการเลือกตั้งจนถึงปีพ.ศ.2568 โดยมุ่งเน้นพลวัตเชิงโครงสร้างมากกว่าการประเมินรัฐบาลใดรัฐบาลหนึ่งเป็นการเฉพาะ เพื่อชี้ให้เห็นข้อจำกัดเชิงระบบของการเมืองไทยร่วมสมัย

2.กรอบแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิเคราะห์

2.1 ทฤษฎีการเมืองแบบผสม (Hybrid Regime / Hybrid Politics)

แนวคิดการเมืองแบบผสมถูกพัฒนาขึ้นเพื่ออธิบายระบอบการเมืองที่ไม่อาจจัดวางไว้ในกรอบประชาธิปไตยหรืออำนาจนิยมอย่างชัดเจน โดยมีลักษณะสำคัญคือ การคงอยู่ของกระบวนการเลือกตั้งควบคู่กับกลไกอำนาจที่จำกัดการแข่งขันและการใช้อำนาจของรัฐบาลที่มาจากกาเลือกตั้ง (Levitsky & Way, 2010; Diamond, 2015) ระบอบเช่นนี้มักปรากฏในรัฐที่มีสถาบันการเมืองแบบประชาธิปไตยในเชิงรูปแบบ แต่ขาดเงื่อนไขเชิงโครงสร้างสำหรับความรับผิดชอบและการถ่วงดุลอำนาจอย่างแท้จริง

ในบริบทไทย แนวคิดการเมืองแบบผสม เพียงอย่างเดียวอาจยังไม่เพียงพอ เนื่องจากการเมืองไทยมิได้หยุดอยู่ที่ระดับ “ระบอบ” หากแต่แสดงลักษณะของ “การเมืองแบบผสมอำนาจ” ซึ่งอำนาจรัฐถูกกระจายและทับซ้อนกันระหว่างสถาบันที่มาจากกาเลือกตั้งและสถาบันที่ได้รับความชอบธรรมจากกฎหมายและรัฐธรรมนูญ (McCargo, 2019) การเมืองผสมอำนาจจึงเป็นกระบวนการเชิงปฏิบัติการ มากกว่าสถานะของระบอบ

บทความนี้ใช้แนวคิดการเมืองแบบผสม เพื่ออธิบายว่ารัฐบาลไทยปีพ.ศ.2568 ดำรงอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่อำนาจการตัดสินใจถูก “แบ่งชั้น” (Layered authority) และถูกกำกับโดยตัวแสดงที่ไม่ได้ขึ้นตรงต่อเจตจำนงของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง

2.2 ตุลาการภิวัตน์ (Judicialization of Politics)

แนวคิดตุลาการภิวัตน์ อธิบายกระบวนการที่ศาลและสถาบันตุลาการเข้ามามีบทบาทเพิ่มขึ้นในการตัดสินใจประเด็นทางการเมือง ซึ่งเดิมเป็นอำนาจของฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหาร (Hirschl, 2004; Tate & Vallinder, 1995) ในหลายประเทศ ตุลาการภิวัตน์ถูกมองว่าเป็นกลไกถ่วงดุลอำนาจเพื่อคุ้มครองสิทธิและหลักนิติรัฐ อย่างไรก็ตาม ในรัฐที่ประชาธิปไตยยังไม่หยั่งราก กระบวนการดังกล่าวอาจนำไปสู่การ “การเมืองของศาล” (Politicization of the judiciary)

ในกรณีไทยนักวิชาการชี้ว่าศาลรัฐธรรมนูญมีบทบาทเกินกว่าการตีความตัวบทกฎหมาย และกลายเป็นตัวแสดงเชิงโครงสร้างที่สามารถกำหนดขอบเขตความเป็นไปได้ทางการเมือง (Bjork, 2014; Mérieau, 2021) คำ

วินิจฉัยของศาลไม่ได้เพียงยุติข้อพิพาท หากแต่ส่งผลต่อการจัดตั้งรัฐบาล การดำรงตำแหน่งของนักการเมือง และทิศทางนโยบายสาธารณะ

บทความนี้ใช้กรอบการเมืองเชิงตุลาการ (Judicialization of politics) เพื่อวิเคราะห์ศาลรัฐธรรมนูญในฐานะ “ผู้กำกับสนามการเมือง” มากกว่าผู้ตัดสินที่เป็นกลาง และเชื่อมโยงบทบาทดังกล่าวกับเสถียรภาพของรัฐบาลผสมในปี 2568

2.3 แนวคิดรัฐบาลผสมและการเมืองเชิงต่อรอง (Coalition Politics)

ทฤษฎีรัฐบาลผสมในรัฐสภาโดยทั่วไปมองว่าการจัดตั้งรัฐบาลเป็นผลจากการต่อรองเชิงเหตุผลระหว่างพรรคการเมืองเพื่อเพิ่มอำนาจและทรัพยากรสูงสุด (Riker, 1962; Laver & Schofield, 1990) ในระบอบประชาธิปไตยที่มั่นคง การต่อรองดังกล่าวมักตั้งอยู่บนฐานของอุดมการณ์ นโยบาย และความคาดหวังของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง

อย่างไรก็ตามในบริบทการเมืองแบบผสม การเมืองรัฐบาลผสมมีลักษณะ “เชิงป้องกัน” (Defensive coalition-building) กล่าวคือ พรรคการเมืองรวมตัวกันไม่ใช่เพื่อผลักดันนโยบาย หากแต่เพื่อหลีกเลี่ยงความเสี่ยงจากกลไกอำนาจนอกระบบ เช่น การยุบพรรค การถอดถอน หรือคำวินิจฉัยทางตุลาการ (Chambers & Napisa, 2023) รัฐบาลผสมในปี 2568 จึงสะท้อนตรรกะการอยู่รอดมากกว่าการแข่งขันเชิงอุดมการณ์ บทความนี้ใช้แนวคิดการเมืองแบบพันธมิตรในเชิงวิพากษ์ เพื่อชี้ให้เห็นข้อจำกัดของรัฐบาลผสมภายใต้สภาพแวดล้อมที่การเมืองถูกกำกับจากภายนอกอย่างเข้มข้น

2.4 แนวคิดอำนาจนอกระบบและรัฐธรรมนูญนิยมเชิงจำกัด

แนวคิดอำนาจนอกระบบ (Extra-constitutional or informal power) อธิบายการดำรงอยู่ของตัวแสดงและกลไกที่มีอิทธิพลต่อการเมือง แม้จะไม่ได้รับการเลือกตั้งหรือไม่มีความรับผิดชอบโดยตรงต่อสาธารณะ (Helmke & Levitsky, 2004) ในกรณีไทยอำนาจนอกระบบมีได้อยู่นอกกฎหมาย หากแต่ถูก “ทำให้เป็นทางการ” ผ่านบทบัญญัติรัฐธรรมนูญและกฎหมายลูก

นักวิชาการบางส่วนเรียกระบบเช่นนี้ว่า “รัฐธรรมนูญนิยมเชิงจำกัด” (Constrained constitutionalism) ซึ่งรัฐธรรมนูญทำหน้าที่จำกัดอำนาจของรัฐบาลมากกว่าการคุ้มครองอำนาจอธิปไตยของประชาชน (Connors, 2018; Hewison, 2019) แนวคิดนี้ช่วยอธิบายว่าทำไมการเมืองไทยจึงสามารถคงรูปแบบประชาธิปไตยไว้ได้ในเชิงพิธีกรรม ขณะเดียวกันก็จำกัดการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง

2.5 กรอบการวิเคราะห์ของบทความ

จากกรอบแนวคิดข้างต้น บทความนี้เสนอกรอบการวิเคราะห์ที่มองการเมืองไทยปี 2568 เป็นผลลัพธ์ของการปะทะกันระหว่าง

1. รัฐบาลผสมที่มีอำนาจจำกัด
2. ศาลรัฐธรรมนูญในฐานะตัวแสดงเชิงโครงสร้าง

3. สถาปัตยกรรมรัฐธรรมนูญที่เอื้อต่อการเมืองผานอำนาจ
 กรอบดังกล่าวเปิดพื้นที่ให้การวิเคราะห์ก้าวข้ามการถกเถียงเชิงตัวบุคคลหรือเหตุการณ์เฉพาะหน้า และหันมาพิจารณาการเมืองไทยในฐานะ “ปัญหาเชิงโครงสร้างอำนาจ” ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญในการทำความเข้าใจพลวัตรัฐบาลไทยในปีพ.ศ. 2568 อย่างรอบด้าน

3. โครงสร้างอำนาจภายใต้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560

3.1 สถาปัตยกรรมรัฐธรรมนูญและการออกแบบอำนาจ

รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ถูกออกแบบขึ้นภายใต้บริบทของความหวาดระแวงต่อการเมืองแบบเลือกตั้ง และความเชื่อว่ากลไกประชาธิปไตยเชิงตัวแทนเป็นแหล่งกำเนิดของความขัดแย้งและคอร์รัปชัน (Connors, 2018; McCargo, 2019) สถาปัตยกรรมของรัฐธรรมนูญฉบับนี้จึงเน้นการกระจายอำนาจออกจากฝ่ายการเมืองที่มาจากการเลือกตั้ง ไปสู่สถาบันที่ถูกมองว่าเป็น “กลาง” และ “มีคุณธรรม” มากกว่า เช่น ศาลและองค์กรอิสระ การออกแบบดังกล่าวสะท้อนแนวคิดรัฐธรรมนูญนิยมแบบป้องกัน ซึ่งมุ่งจำกัดความสามารถของรัฐบาลในการใช้อำนาจเชิงนโยบาย โดยให้ความสำคัญกับกลไกควบคุม ตรวจสอบ และยับยั้ง มากกว่าการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันตัวแทนประชาชน (Dressel, 2020) ในทางปฏิบัติสถาปัตยกรรมเช่นนี้ทำให้ฝ่ายบริหารไม่สามารถกำหนดทิศทางการเมืองได้อย่างอิสระ แม้จะได้รับความชอบธรรมจากการเลือกตั้งก็ตาม

ผลลัพธ์คือการเมืองไทยภายใต้รัฐธรรมนูญพ.ศ.2560 ดำรงอยู่ในสภาพ “อำนาจกระจายแต่ไม่สมดุล” (Uneven power dispersion) ซึ่งสถาบันที่ไม่มาจากการเลือกตั้งมีอำนาจยับยั้งสูง ขณะที่สถาบันการเมืองหลักกลับอ่อนแอเชิงโครงสร้าง และต้องดำเนินการภายใต้ข้อจำกัดทางกฎหมายและตุลาการอย่างต่อเนื่อง

3.2 ศาลรัฐธรรมนูญกับองค์กรอิสระในฐานะ “ผู้คุมกติกา”

ศาลรัฐธรรมนูญและองค์กรอิสระภายใต้รัฐธรรมนูญพ.ศ.2560 ถูกวางบทบาทให้เป็น “ผู้คุมกติกา” (Guardians of the rules) ของระบอบการเมือง โดยมีอำนาจตีความ ตรวจสอบ และชี้ขาดความชอบธรรม ของการใช้อำนาจของฝ่ายการเมือง (Bjork, 2014; Mérieau, 2021) อำนาจดังกล่าวไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการตรวจสอบการกระทำที่ผิดกฎหมายอย่างชัดเจน หากแต่ครอบคลุมถึงการตีความเชิงนโยบายและจริยธรรมทางการเมือง ในทางทฤษฎี บทบาทผู้คุมกติกาถูกมองว่าเป็นกลไกถ่วงดุลเพื่อป้องกันการใช้อำนาจเกินขอบเขต อย่างไรก็ตาม ในบริบทการเมืองแบบผสมของไทย กลไกดังกล่าวกลับมีลักษณะ “การเมืองภิวัตน์” (politicization) สูง กล่าวคือการตัดสินใจของศาลและองค์กรอิสระส่งผลโดยตรงต่อการแข่งขันทางการเมือง และมักกำหนดผู้แพ้-ผู้ชนะในเชิงโครงสร้าง (Hewison, 2019)

สถานะของศาลรัฐธรรมนูญในปีพ.ศ.2568 จึงไม่อาจมองเป็นเพียงสถาบันทางกฎหมาย หากแต่เป็นตัวแสดงที่มีอำนาจกำกับทิศทางการเมืองอย่างเป็นระบบ บทบาทเช่นนี้ส่งผลให้รัฐบาลและพรรคการเมืองต้องคำนึงถึง “ความเสี่ยงทางตุลาการ” (Judicial risk) ควบคู่กับการคำนวณทางการเมืองแบบปกติ

3.3 ข้อจำกัดของอำนาจฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติ

ฝ่ายบริหารภายใต้รัฐธรรมนูญพ.ศ. 2560 เผชิญกับข้อจำกัดทั้งในเชิงโครงสร้างและเชิงปฏิบัติการ ไม่ว่าจะเป็นกลไกตรวจสอบหลายชั้น กระบวนการถอดถอน และความไม่แน่นอนจากการตีความกฎหมายของศาลรัฐธรรมนูญ (McCargo, 2020) ข้อจำกัดเหล่านี้ทำให้รัฐบาลไม่สามารถใช้อำนาจเชิงนโยบายอย่างต่อเนื่อง และมักต้องเลือกแนวทางการบริหารแบบระมัดระวังเกินจำเป็น

ในขณะเดียวกัน ฝ่ายนิติบัญญัติก็เผชิญกับภาวะอ่อนแอเชิงบทบาท (Institutional weakness) สภาผู้แทนราษฎรไม่สามารถทำหน้าที่เป็นเวทีถกเถียงเชิงนโยบายอย่างแท้จริง เนื่องจากการออกกฎหมายและการตรวจสอบรัฐบาลถูกจำกัดด้วยกรอบรัฐธรรมนูญและการแทรกแซงขององค์กรอิสระ (Connors, 2018) ผลลัพธ์คือการเมืองเชิงนโยบายถูกแทนที่ด้วยการเมืองเชิงประคองสถานการณ์ (maintenance politics) ซึ่งฝ่ายบริหารและนิติบัญญัติมุ่งรักษาเสถียรภาพระยะสั้น มากกว่าการผลักดันการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างที่ตอบสนองต่อความต้องการของสังคม

3.4 รัฐธรรมนูญพ.ศ. 2560 กับภาวะความล้าทางประชาธิปไตย (Democratic fatigue)

แนวคิดความล้าทางประชาธิปไตยอธิบายภาวะที่ประชาชนยังคงมีส่วนร่วมในกระบวนการเลือกตั้ง แต่ขาดความเชื่อมั่นว่าการเมืองสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่มีความหมายได้ (Diamond, 2015) ในบริบทไทย ภาวะดังกล่าวเป็นผลสะสมจากรัฐธรรมนูญที่จำกัดอำนาจของรัฐบาล และทำให้ผลของการเลือกตั้งไม่สามารถแปรเปลี่ยนเป็นนโยบายได้อย่างเต็มที่

รัฐธรรมนูญพ.ศ.2560 มีบทบาทสำคัญในการผลิตภาวะความล้าทางประชาธิปไตยผ่านการทำให้การเมืองเป็นเรื่องเทคนิค กฎหมาย และตุลาการ มากกว่าการถกเถียงเชิงอุดมการณ์และนโยบาย (Dressel & Inoue, 2018) การเมืองในลักษณะนี้ลดทอนพื้นที่ของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน และบ่อนเซาะความรู้สึกเป็นเจ้าของอำนาจประชาธิปไตย

ภายใต้เงื่อนไขดังกล่าว รัฐบาลไทยปีพ.ศ.2568 จึงดำรงอยู่ท่ามกลางความชอบธรรมที่เปราะบาง และความคาดหวังของสังคมที่ลดลง ภาวะความล้าทางประชาธิปไตยไม่เพียงเป็นผลลัพธ์ของโครงสร้างรัฐธรรมนูญ หากแต่กลายเป็นปัจจัยที่หล่อเลี้ยงการเมืองผสวนอำนาจให้ดำรงอยู่ต่อไปอย่างยากจะทำหาย

4. ศาลรัฐธรรมนูญกับการกำหนดชะตาการเมือง

4.1 วิวัฒนาการบทบาทศาลรัฐธรรมนูญไทย

ศาลรัฐธรรมนูญไทยเริ่มมีบทบาทอย่างเป็นทางการนับตั้งแต่รัฐธรรมนูญพ.ศ.2540 โดยถูกออกแบบให้เป็นกลไกคุ้มครองรัฐธรรมนูญและหลักนิติรัฐในระบอบประชาธิปไตย (Harding & Leyland, 2011) ในระยะแรกบทบาทของศาลยังค่อนข้างจำกัดอยู่ในกรอบการตีความกฎหมายและการตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายบางประการ มิได้เข้าไปกำหนดผลลัพธ์ทางการเมืองในวงกว้างอย่างชัดเจน

อย่างไรก็ตาม หลังวิกฤตการณ์การเมืองและรัฐประหาร พ.ศ. 2549 บทบาทของศาลรัฐธรรมนูญได้ขยายตัวอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งในเชิงอำนาจและผลกระทบ คำวินิจฉัยหลายกรณีได้เปลี่ยนสมดุลอำนาจทางการเมืองโดยตรง เช่น การยุบพรรคการเมืองและการถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง (Bjork, 2014; McCargo, 2020) การขยายบทบาทดังกล่าวสอดคล้องกับแนวโน้มตุลาการภิวัตน์ในรัฐที่ประชาธิปไตยยังไม่มั่นคง

ภายใต้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ศาลรัฐธรรมนูญยังได้รับสถานะเป็น “ศูนย์กลางการตีความความชอบธรรมทางการเมือง” ผ่านบทบัญญัติที่ให้อำนาจศาลอย่างกว้างขวางและยากต่อการตรวจสอบย้อนกลับ วิวัฒนาการนี้ทำให้ศาลไม่เพียงเป็นผู้คุ้มครองรัฐธรรมนูญ แต่กลายเป็นกลไกกำหนดกรอบความเป็นไปได้ของการเมืองไทยร่วมสมัย

4.2 คำวินิจฉัยสำคัญที่กระทบรัฐบาลและพรรคการเมือง

คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญไทยในช่วงกว่าสองทศวรรษที่ผ่านมาแสดงให้เห็นบทบาทเชิงรุกในการกำหนดชะตาทางการเมือง ไม่ว่าจะเป็นการยุบพรรคการเมือง การวินิจฉัยสถานะภาพของนายกรัฐมนตรี หรือการตีความคุณสมบัติของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (Dressel, 2020) คำวินิจฉัยเหล่านี้มักส่งผลกระทบต่อโครงสร้างรัฐบาลและดุลอำนาจในรัฐสภา

ในเชิงโครงสร้าง คำวินิจฉัยของศาลมีผลสร้าง “ความไม่แน่นอนเชิงสถาบัน” (institutional uncertainty) ให้กับการเมืองแบบรัฐสภา พรรคการเมืองและรัฐบาลต้องดำเนินกิจกรรมทางการเมืองภายใต้เงื่อนไขที่ไม่อาจคาดการณ์ได้ว่าการตัดสินใจเชิงนโยบายหรือยุทธศาสตร์ทางการเมืองจะถูกตีความว่าเป็นการละเมิดรัฐธรรมนูญหรือไม่ (Mérieau, 2021)

ในปีพ.ศ.2568 สถานการณ์ดังกล่าวทวีความชัดเจนขึ้น เมื่อคำวินิจฉัยและกระบวนการพิจารณาคดีที่เกี่ยวข้องกับรัฐบาลและพรรคการเมืองกลายเป็นปัจจัยสำคัญต่อเสถียรภาพของรัฐบาลผสม ส่งผลให้การเมืองไทยถูกขับเคลื่อนผ่าน “ตรรกะของศาล” ควบคู่หรือเหนือกว่าตรรกะของรัฐสภา

4.3 ศาลในฐานะตัวแสดงทางการเมือง (Political Actor)

ในทางทฤษฎี ศาลรัฐธรรมนูญควรดำรงบทบาทเป็นผู้ตัดสินที่เป็นกลางและยึดหลักกฎหมายเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม นักวิชาการจำนวนมากชี้ว่า ในบริบทของการเมืองแบบผสม ศาลไม่อาจหลีกเลี่ยงการเป็นตัวแสดงทางการเมืองได้ (Hirschl, 2004; Tate & Vallinder, 1995) การเลือกตีความ การกำหนดขอบเขตอำนาจ และจังหวะเวลาในการพิจารณาคดี ล้วนมีนัยทางการเมืองโดยหลีกเลี่ยงไม่ได้

กรณีของไทย ศาลรัฐธรรมนูญถูกมองว่าเป็น “ผู้เล่นทางการเมืองเชิงโครงสร้าง” กล่าวคือ ไม่ได้แข่งขันทางการเมืองโดยตรง แต่มีอำนาจกำหนดผลลัพธ์ของการแข่งขัน (McCargo, 2019) บทบาทเช่นนี้ทำให้ศาลเป็นส่วนหนึ่งของระบบการเมืองผสมอำนาจ ซึ่งอำนาจไม่ได้ไหลผ่านกลไกการเลือกตั้งเพียงช่องทางเดียว การมองศาลในฐานะผู้เล่นทางการเมืองช่วยอธิบายว่าทำไมการเมืองไทยจึงไม่สามารถทำความเข้าใจได้ผ่านกรอบรัฐสภานิยมแบบคลาสสิก หากแต่ต้องวิเคราะห์ผ่านเครือข่ายของตัวแสดงที่มีอำนาจยับยั้งและกำกับกระบวนการเมืองจากภายนอกสนามเลือกตั้ง

4.4 ความชอบธรรม และข้อถกเถียงเรื่อง การใช้อำนาจตุลาการเกินขอบเขต (Judicial overreach)

การขยายบทบาทของศาลรัฐธรรมนูญไปสู่ข้อถกเถียงสำคัญเรื่องความชอบธรรม (Legitimacy) และปรากฏการณ์การใช้อำนาจตุลาการเกินขอบเขตหรือการใช้อำนาจตุลาการเกินขอบเขตที่ควรเป็น (Hirschl, 2018) ฝ่ายสนับสนุนมองว่าศาลทำหน้าที่ปกป้องรัฐธรรมนูญและผลประโยชน์สาธารณะ ในขณะที่ฝ่ายวิพากษ์เห็นว่าศาลเข้ามาแทนที่เจตจำนงของประชาชน

ในบริบทไทยข้อถกเถียงดังกล่าวมีความซับซ้อนยิ่งขึ้น เนื่องจากศาลได้รับความชอบธรรม เชิงกฎหมายจากรัฐธรรมนูญ แต่ขาดความยึดโยงโดยตรงกับความรับผิดชอบทางการเมือง (Political accountability) (Hewison, 2019) ความชอบธรรม ของศาลจึงตั้งอยู่บนฐานของกฎหมายมากกว่าการยอมรับจากสาธารณะ

บทความนี้ขอเสนอว่าปัญหาการใช้อำนาจตุลาการเกินขอบเขตในไทยไม่ใช่เพียงปัญหาพฤติกรรมของศาล หากแต่เป็นผลจากการออกแบบโครงสร้างอำนาจที่มอบบทบาททางการเมืองให้ศาลอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ภายใต้เงื่อนไขดังกล่าว ศาลรัฐธรรมนูญจึงกลายเป็นผู้กำหนดชะตาการเมืองไทยในระดับที่ยากจะถอยกลับโดยไม่ปรับเปลี่ยนโครงสร้างรัฐธรรมนูญโดยรวม

5. รัฐบาลผสม พันธมิตรพรรค และตรรกะการอยู่รอด

5.1 การจัดตั้งรัฐบาลภายใต้เงื่อนไขอำนาจจำกัด

การจัดตั้งรัฐบาลในปีพ.ศ.2568 มิได้เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขการแข่งขันเชิงอุดมการณ์อย่างเสรี หากแต่ถูกกำหนดโดยข้อจำกัดเชิงโครงสร้างจากรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 และบทบาทของสถาบันที่มีได้มาจากการเลือกตั้ง (McCargo, 2019) การรวมเสียงในสภาเพื่อจัดตั้งรัฐบาลจึงไม่ใช่เพียงการคำนวณเสียงข้างมาก หากแต่เป็นกระบวนการประเมิน “ความยอมรับได้เชิงโครงสร้าง” (Structural acceptability) จากตัวแสดงที่มีอำนาจยับยั้งนอกระบบรัฐสภา

ภายใต้เงื่อนไขดังกล่าว พรรคการเมืองที่เข้าร่วมรัฐบาลต้องปรับลดข้อเสนอเชิงนโยบายและจุดยืนทางอุดมการณ์ เพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้งกับกลไกกำกับอำนาจ เช่น ศาลรัฐธรรมนูญและองค์กรอิสระ (Dressel, 2020) รัฐบาลที่เกิดขึ้นจึงมีลักษณะเป็นรัฐบาล “อำนาจจำกัด” (Constrained government) ซึ่งสามารถบริหารประเทศในระดับปฏิบัติการ แต่ขาดอิสระในการกำหนดทิศทางการเมืองเชิงโครงสร้าง ผลคือ รัฐบาลผสมในปี 2568 ไม่ได้ถูกประเมินจากความสามารถในการผลักดันนโยบายเชิงเปลี่ยนแปลง หากแต่จากความสามารถในการดำรงอยู่ และหลีกเลี่ยงวิกฤตทางการเมือง การจัดตั้งรัฐบาลจึงเป็นจุดเริ่มต้นของตรรกะการอยู่รอด มากกว่าจุดเริ่มต้นของโครงการทางการเมืองในความหมายแบบคลาสสิก

5.2 พันธมิตรพรรคการเมือง: อุดมการณ์ กับ ผลประโยชน์

ทฤษฎีรัฐบาลผสมแบบดั้งเดิมเสนอว่า พรรคการเมืองจะรวมตัวกันบนฐานของอุดมการณ์ที่ใกล้เคียงหรือเป้าหมายนโยบายร่วม (Laver & Schofield, 1990) อย่างไรก็ตามในบริบทการเมืองไทยปีพ.ศ.2568 การจัดตั้ง

พันธมิตรพรรคกลับสะท้อนการเมืองเชิงประโยชน์นิยม (Pragmatic politics) มากกว่าการยึดโยงกับอุดมการณ์อย่างชัดเจน

พันธมิตรพรรคการเมืองในรัฐบาลผสมมีลักษณะ “ข้ามชั่ว” (Cross-ideological coalition) ซึ่งพรรคที่เคยมีจุดยืนทางการเมืองแตกต่างกันอย่างชัดเจนสามารถร่วมรัฐบาลเดียวกันได้ ภายใต้ข้ออ้างของเสถียรภาพและการบริหารประเทศ (Chambers & Napisa, 2023) ความคลุมเครือทางอุดมการณ์นี้สะท้อนการลดทอนความสำคัญของการเมืองเชิงหลักการ และการเพิ่มน้ำหนักให้การเข้าถึงอำนาจและทรัพยากรของรัฐ ในระยะยาว การเมืองแบบพันธมิตรเช่นนี้บ่อนเซาะบทบาทของพรรคการเมืองในฐานะตัวแทนความต้องการของสังคม พรรคกลายเป็นเพียง “ยานพาหนะทางอำนาจ” มากกว่าสถาบันเชิงอุดมการณ์ ซึ่งส่งผลต่อความเชื่อมั่นของประชาชนต่อระบบพรรคการเมืองโดยรวม (Diamond, 2015)

5.3 การเมืองแบบต่อรองและการแลกเปลี่ยนอำนาจ

รัฐบาลผสมภายใต้โครงสร้างอำนาจแบบผสมผสานต้องอาศัยการเมืองแบบต่อรองอย่างเข้มข้น ทั้งในกระบวนการจัดตั้งรัฐบาลและการบริหารงานประจำวัน การต่อรองดังกล่าวไม่ได้จำกัดอยู่ที่ตำแหน่งรัฐมนตรีหรือทรัพยากรเชิงงบประมาณ หากแต่ครอบคลุมถึงการกำหนดวาระนโยบายและการหลีกเลี่ยงประเด็นอ่อนไหวทางการเมือง (Riker, 1962)

การเมืองแบบต่อรองในปีพ.ศ. 2568 มีลักษณะ “ป้องกันความเสี่ยง” (Risk-averse bargaining) กล่าวคือการตัดสินใจของรัฐบาลต้องคำนึงถึงความเสี่ยงทางกฎหมายและตุลาการควบคู่กับแรงกดดันจากพันธมิตรพรรคภายในรัฐบาลเอง (Mérieau, 2021) ส่งผลให้การกำหนดนโยบายสำคัญมักล่าช้า ถูกเจือจาง หรือถูกเลื่อนออกไปอย่างไม่มีกำหนด

รูปแบบการแลกเปลี่ยนอำนาจเช่นนี้ทำให้รัฐบาลผสมกลายเป็นกลไกบริหารผลประโยชน์ระยะสั้น มากกว่าการเป็นพื้นที่สร้างฉันทามติทางสังคมในระยะยาว ซึ่งสะท้อนข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของการเมืองไทยร่วมสมัย

5.4 เสถียรภาพรัฐบาลกับความชอบธรรมทางการเมือง

เสถียรภาพของรัฐบาลผสมในปีพ.ศ. 2568 ถูกนิยามในเชิงปริมาณ เช่น จำนวนเสียงในสภา หรือความสามารถในการหลีกเลี่ยงวิกฤตทางการเมือง มากกว่าความชอบธรรมในเชิงคุณภาพที่ยึดโยงกับเจตจำนงของประชาชน (Hewison, 2019) เสถียรภาพเช่นนี้จึงมีลักษณะ “เปราะบางแต่ยืดหยุ่น” (Fragile stability) ความตึงเครียดระหว่างเสถียรภาพและความชอบธรรมปรากฏชัดเมื่อรัฐบาลสามารถดำรงอยู่ได้ แต่ไม่สามารถสร้างความเชื่อมั่นหรือการมีส่วนร่วมจากสาธารณะได้อย่างแท้จริง การบริหารประเทศจึงถูกมองว่าเป็นการประคองอำนาจมากกว่าการนำพาการเปลี่ยนแปลง (McCargo, 2020)

บทความนี้เสนอว่า เสถียรภาพของรัฐบาลภายใต้โครงสร้างอำนาจแบบผสมผสานไม่อาจทดแทนความชอบธรรมทางการเมืองในระยะยาวได้ ตรงกันข้าม เสถียรภาพที่ไม่ยึดโยงกับการตอบสนองต่อความต้องการของสังคม

อาจยิ่งตอกย้ำภาวะความล้าทางประชาธิปไตยและทำให้ความขัดแย้งทางการเมืองถูกเลื่อนเวลาออกไป มากกว่าถูกคลี่คลายอย่างแท้จริง

6.การเมืองพसानอำนาจ: การบริหารภายใต้ข้อจำกัด

6.1 การบริหารภายใต้ข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง

การเมืองไทยปีพ.ศ. 2568 เป็นตัวอย่างของ “การเมืองพसानอำนาจ” (Hybridized power politics) ซึ่งรัฐบาลต้องบริหารภายใต้กรอบข้อจำกัดที่กำหนดโดยรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ศาลรัฐธรรมนูญ องค์การอิสระ และเงื่อนไขทางกฎหมายทำหน้าที่เป็นกลไกถ่วงดุลเชิงโครงสร้าง (Connors, 2018; Dressel, 2020) การบริหารในสภาพเช่นนี้จึงไม่สามารถดำเนินการแบบรัฐบาลเต็มอำนาจ แต่ต้องปรับตัวเพื่อหลีกเลี่ยงความเสี่ยงทางกฎหมายและตุลาการ

ข้อจำกัดเชิงโครงสร้างทำให้รัฐบาลต้องจัดลำดับความสำคัญของนโยบาย โดยเน้นมาตรการปฏิบัติการระยะสั้นและ “การประคองสถานการณ์” มากกว่าการผลักดันการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง (McCargo, 2020) ผลลัพธ์คือ การเมืองไทยถูกขับเคลื่อนผ่านการปรับตัวต่อแรงกดดันเชิงสถาบันมากกว่าผ่านกระบวนการถกเถียงเชิงนโยบาย ในระดับปฏิบัติการบริหารภายใต้ข้อจำกัดเหล่านี้สะท้อน “ตรรกะการอยู่รอด” ของรัฐบาลและพรรคการเมือง การตัดสินใจเชิงนโยบายจะคำนึงถึงความเสี่ยงทางตุลาการ การตอบสนองของพันธมิตรพรรค และปฏิกิริยาสาธารณะควบคู่กัน

6.2 การจัดสรรอำนาจและทรัพยากรระหว่างพันธมิตร

รัฐบาลผสมปีพ.ศ. 2568 ต้องดำเนินการภายใต้กลไกแลกเปลี่ยนอำนาจ (Power-sharing) ระหว่างพรรคพันธมิตร การจัดสรรตำแหน่งรัฐมนตรี ทรัพยากรเชิงงบประมาณ และการกำหนดวาระนโยบายเป็นเครื่องมือสำคัญในการรักษาความสมดุล (Laver & Schofield, 1990) ความสัมพันธ์เชิงประนีประนอมนี้ไม่เพียงสร้างเสถียรภาพชั่วคราว แต่ยังสะท้อนโครงสร้างอำนาจผสมที่ฝ่ายบริหารต้องเคารพอย่างต่อเนื่อง ความซับซ้อนเพิ่มขึ้นเมื่อพรรคพันธมิตรมีอุดมการณ์ที่แตกต่างกัน การจัดสรรอำนาจต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ทางการเมืองและการตอบสนองต่อฐานเสียงของแต่ละพรรค (Chambers & Napisa, 2023) การแลกเปลี่ยนเช่นนี้มักนำไปสู่การเจรจาแบบต่อเนื่อง และต้องใช้กลยุทธ์การประนีประนอมแบบระยะยาว ผลลัพธ์เชิงโครงสร้างคือ การบริหารนโยบายมักมีลักษณะ “เจือจาง” หรือเลื่อนออกไป ซึ่งสะท้อนข้อจำกัดเชิงโครงสร้างและความต้องการรักษาเสถียรภาพของรัฐบาลมากกว่าการสร้างผลประโยชน์สาธารณะเชิงนโยบายอย่างเต็มรูปแบบ

6.3 การบริหารเชิงนโยบายภายใต้แรงกดดัน

รัฐบาลผสมปีพ.ศ. 2568 เผชิญแรงกดดันทั้งจากภายในและภายนอก ทั้งจากพันธมิตรพรรค ประชาชน และองค์กรอิสระ การบริหารเชิงนโยบายในสภาพนี้ต้องมีความยืดหยุ่นและสามารถปรับตัวทันต่อสถานการณ์ (Dressel, 2020; McCargo, 2020) การกำหนดนโยบายเชิงรุกมักถูกเลื่อนออกไปหรือปรับลดขนาดเพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง

ตัวอย่างเช่น การจัดการงบประมาณและนโยบายเศรษฐกิจต้องปรับให้สอดคล้องกับความคาดหวังของพันธมิตรพรรค ขณะเดียวกันต้องหลีกเลี่ยงการกระทำที่อาจถูกตีความว่าเป็นการละเมิดรัฐธรรมนูญหรือความชอบธรรมของศาล (Bjork, 2014) ผลลัพธ์คือ การเมืองไทยกลายเป็นเกมเชิงกลยุทธ์ที่ฝ่ายบริหารต้องเล่นเพื่อความอยู่รอดมากกว่าการนำพาการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบาย ในเชิงโครงสร้าง การบริหารเชิงนโยบายภายใต้แรงกดดันสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจที่มาจากการเลือกตั้งและอำนาจที่มาจากสถาบันควบคุม ตอกย้ำว่าการเมืองไทยไม่ได้ขับเคลื่อนด้วยเสียงประชาชนเพียงช่องทางเดียว

6.4 ผลกระทบต่อความชอบธรรมและความล้าทางประชาธิปไตย (Democratic fatigue)

ภายใต้การเมืองผสมอำนาจ ผลลัพธ์ทางนโยบายมักไม่สอดคล้องกับความคาดหวังของประชาชน ทำให้เกิดภาวะความล้าทางประชาธิปไตยอย่างต่อเนื่อง (Diamond, 2015) ประชาชนยังมีส่วนร่วมในกระบวนการเลือกตั้ง แต่พบว่าผลลัพธ์ของการเลือกตั้งไม่สามารถแปรเปลี่ยนเป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายหรือสังคมได้จริง ความชอบธรรมของรัฐบาลผสมจึงถูกประเมินจากการรักษาเสถียรภาพระยะสั้น มากกว่าการสร้างควมไว้วางใจในระยะยาว (Hewison, 2019) ในทางกลับกัน ภาวะความล้าทางประชาธิปไตยเป็นทั้งผลลัพธ์และตัวหล่อเลี้ยงให้ตรรกะการอยู่รอดและการบริหารเชิงประนีประนอมดำรงอยู่ต่อไป

สรุปได้ว่า การเมืองผสมอำนาจในปีพ.ศ. 2568 แสดงให้เห็นว่า รัฐบาลสามารถดำรงอยู่ได้แต่ไม่สามารถสร้างความชอบธรรมเชิงโครงสร้าง นี่คือภาวะที่สะท้อนทั้งความสำเร็จในการบริหารและข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของประเทศไทยร่วมสมัย

7. ผลกระทบต่อประชาธิปไตยและอนาคตการเมืองไทย

7.1 ภาวะชะงักงันของการพัฒนาประชาธิปไตย

การเมืองไทยหลังปีพ.ศ.2568 สะท้อนถึงภาวะความหยุดนิ่งทางประชาธิปไตย (Democratic stagnation) หรือชะงักงันในการพัฒนาประชาธิปไตยอย่างชัดเจน รัฐบาลผสมที่ต้องดำเนินการภายใต้ข้อจำกัดเชิงโครงสร้างไม่สามารถผลักดันการปฏิรูปเชิงสถาบันหรือโครงการทางนโยบายเชิงลึกได้ (Diamond, 2015) การเมืองจึงถูกขับเคลื่อนด้วยตรรกะการอยู่รอดและการบริหารข้อจำกัดมากกว่าการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน

ผลกระทบเชิงโครงสร้างของภาวะชะงักงันปรากฏในหลายด้าน ทั้งการบังคับใช้กฎหมายเลือกตั้ง การถ่วงดุลอำนาจโดยองค์กรอิสระ และบทบาทของศาลรัฐธรรมนูญในการกำหนดขอบเขตการเมือง (Hirschl, 2018)

รัฐบาลไม่สามารถสร้างความต่อเนื่องในการปฏิบัตินโยบายเชิงเปลี่ยนแปลง ทำให้เกิดวงจรซ้ำซ้อนของการเมืองที่ยืดเยื้อและความล้มเหลวเชิงโครงสร้าง

ในระยะยาว ภาวะชะงักงันดังกล่าวเป็นอุปสรรคต่อการสร้างประชาธิปไตยที่เข้มแข็งและยั่งยืน ทำให้ประชาชนตระหนักถึงความไม่ต่อเนื่องระหว่างสิทธิและการมีส่วนร่วม และเพิ่มความเสี่ยงต่อความไม่พอใจและแรงกดดันทางสังคมในอนาคต (McCargo, 2020)

7.2 ความเสื่อมถอยของความเชื่อมั่นสาธารณะ

หนึ่งในผลลัพธ์ที่ชัดเจนของรัฐบาลผสมภายใต้โครงสร้างอำนาจสามคือ การเสื่อมถอยของความเชื่อมั่นสาธารณะ ประชาชนเริ่มตั้งคำถามต่อความสามารถของรัฐบาลในการตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐาน และมองว่าการเมืองไทยถูกกำกับโดยกลไกที่อยู่นอกเหนือการเลือกตั้ง (Hewison, 2019) ความเชื่อมั่นที่ลดลงสะท้อนทั้งความไม่พอใจต่อผลลัพธ์ทางนโยบายและความไม่มั่นใจต่อความชอบธรรมของกระบวนการ

การเมืองเชิงประนีประนอมและการบริหารภายใต้ข้อจำกัดทำให้ประชาชนประสบปัญหาการรับรู้ความเสี่ยงของตนมีค่าเพียงระดับจำกัด ผลคือการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระยะยาวลดลง และเกิดภาวะความเฉยทางประชาธิปไตย (Political apathy) ซึ่งเป็นปัจจัยที่ทำให้ความล่าช้าทางประชาธิปไตย ทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น (Diamond, 2015) ในภาพรวม ความเสื่อมถอยของความเชื่อมั่นสาธารณะเป็นตัวชี้วัดสำคัญที่บ่งชี้ว่าการเมืองไทยไม่สามารถสร้างความสมดุลระหว่างเสถียรภาพของรัฐบาลและความชอบธรรมทางประชาธิปไตยได้อย่างยั่งยืน

7.3 ความเป็นไปได้ของการเปลี่ยนผ่านเชิงโครงสร้าง

แม้จะมีภาวะชะงักงัน แต่บทเรียนจากรัฐบาลปีพ.ศ. 2568 ชี้ให้เห็น ช่องทางการเปลี่ยนผ่านเชิงโครงสร้าง หากสามารถปรับปรุงรัฐธรรมนูญหรือสร้างกลไกตรวจสอบและถ่วงดุลที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น การเมืองไทยสามารถเปลี่ยนจากรัฐบาลผสมแบบรักษาสมดุลไปสู่รัฐบาลที่มีเสถียรภาพและชอบธรรมในเวลาเดียวกัน (Bjork, 2014; McCargo, 2019)

การเปลี่ยนผ่านเชิงโครงสร้างอาจรวมถึงการออกแบบระบบพรรคการเมืองให้ยึดโยงกับประชาชนมากขึ้น การกำหนดขอบเขตอำนาจของศาลและองค์กรอิสระให้สมดุล และการเพิ่มความโปร่งใสในการจัดตั้งรัฐบาลผสม (Connors, 2018) แนวทางเหล่านี้ช่วยสร้างสมดุลระหว่างการมีส่วนร่วมของประชาชนกับการบริหารความเสถียร อย่างไรก็ตาม ความเป็นไปได้นี้ต้องอาศัยทั้งเจตจำนงทางการเมืองและแรงกดดันจากสังคมพลเมือง หากไม่มีการปฏิรูปเชิงสถาบันหรือแรงกดดันทางสังคม การเมืองไทยจะยังคงวนเวียนอยู่ในวงจรการเมืองผสมอำนาจและความชะงักงันต่อไป

7.4 บทเรียนจากรัฐบาลไทยปีพ.ศ. 2568

ผลจากรัฐบาลปีพ.ศ. 2568 ให้บทเรียนสำคัญ 3 ประการ ประการแรก การเมืองผสมอำนาจสามารถรักษาเสถียรภาพได้ในระยะสั้น แต่ไม่สามารถทดแทนความชอบธรรมเชิงประชาธิปไตยได้ (Hirschl, 2018) ประการที่สอง การบริหารภายใต้ข้อจำกัดเชิงโครงสร้างสะท้อนถึงความสำคัญของกลไกตรวจสอบและถ่วงดุล แต่ยังเสี่ยงต่อ

ภาวะ ความล่าช้าทางประชาธิปไตยหากไม่ได้รับความยอมรับจากสาธารณะอย่างกว้างขวาง ประการที่สาม ประสพการณ์นี้ชี้ให้เห็นว่าการสร้างความชอบธรรมและเสถียรภาพต้องเกิดควบคู่กัน การบริหารแบบเน้นการ ประคองอำนาจหรือแลกเปลี่ยนอำนาจระหว่างพันธมิตรเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอ หากรัฐบาลสามารถเรียนรู้และ ปรับโครงสร้างอำนาจอย่างยืดหยุ่น การเมืองไทยอาจมีโอกาพัฒนาไปสู่ระบบที่มั่นคงและยั่งยืนมากขึ้น

สรุป

บทความนี้วิเคราะห์พลวัตรัฐบาลไทยในปีพ.ศ.2568 ผ่านโครงสร้างอำนาจที่ผสมผสานระหว่างรัฐธรรมนูญ พันธมิตรพรรคการเมือง และบทบาทของศาลรัฐธรรมนูญและองค์กรอิสระ พบว่ารัฐบาลผสมเกิดขึ้นภายใต้ เงื่อนไข อำนาจจำกัด และต้องปรับตัวต่อแรงกดดันเชิงโครงสร้าง การจัดตั้งรัฐบาลและพันธมิตรพรรคสะท้อน ตรรกะการ อยู่รอด มากกว่าการขับเคลื่อนนโยบายเชิงอุดมการณ์ บทบาทศาลรัฐธรรมนูญและองค์กรอิสระทำให้รัฐบาลต้อง บริหารนโยบายภายใต้ ข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง การตัดสินใจเชิงนโยบายจึงเป็นการเจรจาแบบต่อรองและ ประนีประนอมระหว่างพันธมิตรพรรคและกลไกตรวจสอบ ทำให้ผลลัพธ์เชิงนโยบายมัก เจือจางหรือเลื่อนออกไป ผลกระทบต่อประชาธิปไตยปรากฏชัดใน ภาวะชะงักงันของการพัฒนาประชาธิปไตย ความเสื่อมถอยของความ เชื่อมั่นสาธารณะ และภาวะความล่าช้าทางประชาธิปไตย ประชาชนเริ่มตั้งคำถามต่อความชอบธรรมของรัฐบาลและ ประสิทธิภาพของการมีส่วนร่วมทางการเมือง บทความชี้ให้เห็นว่าการเมืองผสมอำนาจสามารถรักษาเสถียรภาพใน ระยะสั้นได้ แต่ไม่สามารถทดแทน ความชอบธรรมเชิงโครงสร้าง ในระยะยาวได้ การสร้างเสถียรภาพและความชอบ ธรรมต้องเกิดควบคู่กัน และต้องมีการปรับปรุงกลไกเชิงสถาบันเพื่อรองรับการมีส่วนร่วมของประชาชนและสร้าง ความต่อเนื่องทางนโยบายบทเรียนสำคัญ จากรัฐบาลปีพ.ศ.2568 คือ รัฐบาลผสมสามารถอยู่รอดได้ แต่ต้องเรียนรู้ การจัดสมดุลระหว่างการประคองอำนาจและการสร้างความชอบธรรม หากทำได้ การเมืองไทยจะมีโอกาสพัฒนา ไปสู่ระบบที่มั่นคงและยั่งยืนมากขึ้น

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.ปรับปรุงกลไกตรวจสอบและถ่วงดุลให้สมดุล รัฐบาลควรพัฒนากลไกตรวจสอบและถ่วงดุลของศาล รัฐธรรมนูญและองค์กรอิสระให้มีความชัดเจนและสมดุลระหว่างการป้องกันการละเมิดอำนาจและการไม่ขัดขวาง นโยบายที่จำเป็นต่อสังคม การสร้างกรอบกติกาที่ชัดเจนจะช่วยลดความขัดแย้งระหว่างฝ่ายบริหารกับตุลาการ และ ป้องกันการใช้อำนาจตุลาการเกินขอบเขต

2.เสริมสร้างความชอบธรรมของรัฐบาลผสมรัฐบาลควรสื่อสารและสร้างความเข้าใจกับประชาชนเกี่ยวกับ เหตุผลและข้อจำกัดของการบริหารผสม ผ่านการเพิ่มความโปร่งใสในการตัดสินใจ และเปิดเวทีให้สาธารณะมีส่วน ร่วมในกระบวนการกำหนดนโยบาย การสร้างความชอบธรรมเชิงสังคมนี้จะช่วยลดความล่าช้าทางประชาธิปไตยและ ความไม่พอใจในระยะยาว

3. ปรับโครงสร้างพรรคการเมืองและพันธมิตรการพัฒนา ระบบพรรคการเมืองให้เชื่อมโยงกับประชาชนและสังคมฐานรากมากขึ้น รวมถึงการสร้างกลไกแลกเปลี่ยนอำนาจที่โปร่งใสและยุติธรรม จะช่วยลดความขัดแย้งภายในรัฐบาลผสมและเพิ่มเสถียรภาพโดยไม่ลดทอนความชอบธรรมทางประชาธิปไตย

4. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในระยะยาว การสร้างช่องทางมีส่วนร่วมเชิงนโยบาย เช่น การรับฟังความคิดเห็นภาคประชาชน การจัดประชุมสาธารณะ และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการสื่อสาร จะช่วยให้ประชาชนเห็นคุณค่าในการเลือกตั้งและการมีส่วนร่วมทางการเมือง และลดภาวะความเฉยเมยทางการเมือง

ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

1. การศึกษาต่อเนื่องควรวิเคราะห์ ผลลัพธ์ของรัฐบาลผสมต่อประสิทธิภาพนโยบาย เพื่อทำความเข้าใจว่าผลกระทบเชิงโครงสร้างเกิดขึ้นอย่างไรและในมิติใดบ้าง

2. ควรทำการเปรียบเทียบกับ ประเทศที่มีการเมืองผสมแบบจำกัดอำนาจ อื่น ๆ เพื่อระบุแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมและข้อจำกัดที่สามารถปรับใช้กับบริบทไทย

3. การวิจัยในอนาคตควรตรวจสอบ ความสัมพันธ์ระหว่างข้อจำกัดเชิงโครงสร้างและความชอบธรรมของรัฐบาล ในระยะยาว เพื่อสร้างโมเดลการเมืองผสมที่มีเสถียรภาพและยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

สุชาติ, เ. (2023). การจัดตั้งและการสิ้นสุดของพรรคการเมืองไทยภายใต้รัฐธรรมนูญ 2560. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่*, 7(2), 45–68.

Asia Society Policy Institute. (2025). *Politics in a post-Shinawatra Thailand*. Asia Society.

Associated Press. (2025). *Thai court dismisses prime minister over compromising phone call*. Associated Press.

BBC Thai. (2025). *การเมืองไทยกับบทบาทศาลรัฐธรรมนูญในระบอบรัฐธรรมนูญ*. BBC Thai.

Chalermpanupap, T. (2025). *Competition among Thailand's three largest parties deepens the country's political uncertainties*. ISEAS–Yusof Ishak Institute.

Congressional Research Service. (2025). *Thailand's political crisis: Issues for Congress*. U.S. Congress.

East Asia Forum. (2025). *Thailand's grand political compromise cracks under pressure*. East Asia Forum.

Financial Times. (2024). *Former Thai PM Thaksin Shinawatra handed one-year jail sentence*. Financial Times.

- iLaw. (2025). ศาลรัฐธรรมนูญกับจุดเปลี่ยนการเมืองไทย. iLaw.
- Isranews. (2025). ประมวลเหตุการณ์การเมืองไทย ปี 2568. สำนักข่าวอิศรา.
- ISEAS–Yusof Ishak Institute. (2025). *ISEAS perspectives on Thai politics*. ISEAS.
- Leelapatana, R. (2025). Constituent power in the binary-star scenario: Constitutional amendment and the Thai Constitutional Court. *Thai Legal Studies*, 4(1), 1–32.
- Le Monde. (2025). *Thaïlande : la nomination du nouveau premier ministre, reflet des jeux d'alliances politiques*. Le Monde.
- McCargo, D. (2025). *Thai politics gets the blues*. Fulcrum, ISEAS–Yusof Ishak Institute.
- Prachatai. (2025). ศาลรัฐธรรมนูญ: ผู้กำหนดจุดเปลี่ยนการเมืองไทย. ประชาไท.
- Reuters. (2025). *Thai opposition backs Bhumjaithai Party to form next government*. Reuters.
- Thai PBS Policy Watch. (2025). โครงสร้างอำนาจและรัฐบาลผสมในการเมืองไทย. Thai PBS.
- Time. (2025). *Thai court removes prime minister—again*. Time Magazine.

Journal of Asia Social Science Studies**Original Article**

Received: 8 June 2026

Revised: 26 June 2026

Accepted: 30 June 2026

สังคมสูงวัยกับความท้าทายของระบบแรงงานในประเทศไทย: การวิเคราะห์ผลกระทบต่อเศรษฐกิจและนโยบายสังคม

Aging Society and the Challenges of the Labor System in Thailand: An Analysis of the Impacts on the Economy and Social Policy

นายณัฐวุฒิ กาญจนฉายา¹

Mr. Nattawut Kanchanachaya

บทคัดย่อ

ประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างรวดเร็ว อันเป็นผลมาจากการลดลงของอัตราการเกิดและการเพิ่มขึ้นของอายุขัยเฉลี่ยของประชากร การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรดังกล่าวส่งผลกระทบต่อระบบแรงงาน เศรษฐกิจ และนโยบายสังคมของประเทศ บทความนี้มีวัตถุประสงค์สามประการ ได้แก่ (1) วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรของประเทศไทยในบริบทของการเข้าสู่สังคมสูงวัย (2) ศึกษาผลกระทบของสังคมสูงวัยต่อระบบแรงงานและเศรษฐกิจของประเทศ และ (3) เสนอแนวทางเชิงนโยบายเพื่อรองรับสังคมสูงวัยในระยะยาว โดยพบว่า การเพิ่มขึ้นของประชากรผู้สูงอายุส่งผลให้จำนวนแรงงานวัยทำงานมีแนวโน้มลดลง ซึ่งอาจนำไปสู่ปัญหาการขาดแคลนแรงงานในบางภาคเศรษฐกิจ และส่งผลกระทบต่อผลิตภาพแรงงานและศักยภาพการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ นอกจากนี้สังคมสูงวัยยังส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจมหภาค โดยเฉพาะการชะลอตัวของการเติบโตทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรรมการออมและการบริโภค และการเพิ่มขึ้นของภาระงบประมาณของรัฐในด้านระบบบำนาญและระบบสาธารณสุข ขณะเดียวกันยังปรากฏความท้าทายด้านความเหลื่อมล้ำในกลุ่มผู้สูงอายุ โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่ไม่ได้รับความคุ้มครองจากระบบประกันสังคมบทความเสนอว่าประเทศไทยควรดำเนินนโยบายเชิงรุกเพื่อรองรับสังคมสูงวัย โดยเน้นการยืดอายุการทำงาน การพัฒนาทักษะแรงงานตลอดช่วงชีวิต และการพัฒนาระบบสวัสดิการและระบบดูแลระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุอย่างมีประสิทธิภาพ การดำเนินนโยบายดังกล่าวจะช่วยลดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร และส่งเสริมความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในระยะยาว

คำสำคัญ: สังคมสูงวัย, โครงสร้างประชากร, ระบบแรงงาน, นโยบายสังคม, ประเทศไทย

¹ นักวิชาการอิสระ ; independent Scholar,Thailand

Corresponding author, e-mail: nattawutkan1975@gmail.com

Abstract

Thailand is rapidly transitioning into an aging society due to declining fertility rates and increasing life expectancy. This demographic shift has significant implications for the country's labor market, economic development, and social policy. This article aims to (1) analyze demographic changes in Thailand in the context of population aging, (2) examine the impacts of an aging society on the labor market and national economy, and (3) propose policy recommendations to address the challenges of an aging society in the long term. The findings indicate that the increasing proportion of older persons is likely to reduce the size of the working-age population, potentially leading to labor shortages in certain sectors and affecting labor productivity and long-term economic growth. Population aging also has broader macroeconomic implications, including slower economic growth, changes in saving and consumption patterns, and rising fiscal pressures on government budgets, particularly in pension systems and healthcare expenditures. In addition, social inequality among older persons remains a concern, especially for those who are not covered by formal social security systems. The article suggests that Thailand should adopt proactive policy measures to cope with population aging. Key strategies include extending working life, promoting lifelong learning and skills development, and strengthening social protection systems, particularly long-term care services for the elderly. Such policy measures would help mitigate the adverse effects of demographic change while enhancing long-term economic and social stability.

Keywords: Aging society, Demographic change, Labor market, Social policy, Thailand

1. บทนำ: การเปลี่ยนผ่านสู่สังคมสูงวัยของประเทศไทย

ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา โครงสร้างประชากรของโลกได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะแนวโน้มการเพิ่มขึ้นของประชากรผู้สูงอายุซึ่งกลายเป็นปรากฏการณ์สำคัญในหลายภูมิภาคของโลก การเพิ่มขึ้นของอายุขัยเฉลี่ยควบคู่กับการลดลงของอัตราการเกิด ส่งผลให้หลายประเทศกำลังก้าวเข้าสู่ “สังคมสูงวัย” อย่างรวดเร็ว ปรากฏการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นทั้งในประเทศพัฒนาแล้วและประเทศกำลังพัฒนา และถือเป็นหนึ่งในความท้าทายสำคัญของนโยบายสังคมและเศรษฐกิจในศตวรรษที่ 21 (United Nations, 2023) รายงานขององค์การสหประชาชาติระบุว่าจำนวนประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไปทั่วโลกเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และคาดว่าจะเพิ่มขึ้นเป็นสองเท่าในช่วงกลางศตวรรษนี้ ซึ่งจะส่งผลต่อโครงสร้างแรงงาน ระบบสวัสดิการ และความสามารถในการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศต่าง ๆ (United Nations, 2024)

ประเทศไทยเป็นหนึ่งในประเทศในเอเชียที่กำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะการเพิ่มขึ้นของประชากรผู้สูงอายุในสัดส่วนที่สูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา ประเทศไทยมีอัตราการเกิดลดลงอย่างมีนัยสำคัญ ขณะที่อายุขัยเฉลี่ยของประชากรเพิ่มสูงขึ้นจากการพัฒนาด้านสาธารณสุขและคุณภาพชีวิต การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้โครงสร้างประชากรไทยเปลี่ยนจากสังคมที่มีประชากรวัยแรงงานจำนวนมากไปสู่สังคมที่มีสัดส่วนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว (World Bank, 2021)

ข้อมูลเชิงประชากรศาสตร์แสดงให้เห็นว่าประเทศไทยได้เข้าสู่ “สังคมสูงวัย” (Aging society) ตั้งแต่ช่วงทศวรรษที่ผ่านมา และกำลังเคลื่อนเข้าสู่ “สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์” ในอนาคตอันใกล้ โดยหมายถึงสถานการณ์ที่ประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไปมีสัดส่วนมากกว่าร้อยละ 14 ของประชากรทั้งหมด การเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุในระดับดังกล่าวถือเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรที่สำคัญ ซึ่งส่งผลกระทบต่อทั้งระบบเศรษฐกิจ ตลาดแรงงาน และระบบสวัสดิการของรัฐ (United Nations, 2024)

หนึ่งในปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่สังคมสูงวัยคือการลดลงของอัตราการเกิด ซึ่งเป็นแนวโน้มที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในประเทศไทยในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น การขยายตัวของเมือง การเพิ่มขึ้นของการศึกษาของสตรี และการเปลี่ยนแปลงรูปแบบครอบครัว มีส่วนทำให้อัตราการเกิดลดลงอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้จำนวนประชากรวัยเด็กและวัยแรงงานลดลง ขณะที่จำนวนประชากรผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว (World Bank, 2022)

การเพิ่มขึ้นของประชากรผู้สูงอายุในประเทศไทยไม่ได้เป็นเพียงปรากฏการณ์ทางประชากรศาสตร์เท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในหลายมิติ โดยเฉพาะในด้านตลาดแรงงาน การลดลงของจำนวนประชากรวัยแรงงานอาจนำไปสู่ปัญหาการขาดแคลนแรงงานในบางภาคเศรษฐกิจ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อผลิตภาพแรงงานและความสามารถในการแข่งขันของประเทศในระยะยาว นอกจากนี้ การเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุยังส่งผลให้รัฐต้องเผชิญกับภาระงบประมาณที่เพิ่มขึ้นในด้านสวัสดิการสังคม การดูแลสุขภาพ และระบบบำนาญ (International Labour Organization, 2020)

ในบริบทของประเทศไทย การเข้าสู่สังคมสูงวัยจึงเป็นความท้าทายเชิงโครงสร้างที่สำคัญต่อทั้งระบบเศรษฐกิจและนโยบายสังคม ประเทศจำเป็นต้องปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวผ่านการกำหนดนโยบายที่เหมาะสม ทั้งในด้านการพัฒนาตลาดแรงงาน การส่งเสริมการจ้างงานของผู้สูงอายุ และการพัฒนาระบบสวัสดิการที่สามารถรองรับจำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นได้อย่างยั่งยืน (International Labour Organization, 2021)

ด้วยเหตุนี้ บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์สำคัญสามประการ ประการแรก เพื่อวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างประชากรของประเทศไทยในบริบทของการเข้าสู่สังคมสูงวัย ประการที่สอง เพื่อศึกษาผลกระทบของสังคมสูงวัยต่อระบบแรงงานและเศรษฐกิจของประเทศ และประการที่สาม เพื่อเสนอแนวทางเชิงนโยบายที่สามารถช่วยให้ประเทศไทยสามารถปรับตัวและรับมือกับความท้าทายของสังคมสูงวัยได้อย่างมีประสิทธิภาพในระยะยาว

การศึกษาในประเด็นดังกล่าวจะช่วยให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนเกี่ยวกับความท้าทายของการเปลี่ยนผ่านสู่สังคมสูงวัย และสามารถนำไปสู่การกำหนดนโยบายสาธารณะที่เหมาะสมสำหรับอนาคตของประเทศไทย

2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสังคมสูงวัย

การศึกษาปรากฏการณ์สังคมสูงวัยจำเป็นต้องอาศัยกรอบแนวคิดทางทฤษฎีจากหลายสาขาวิชา ทั้งด้านประชากรศาสตร์ เศรษฐศาสตร์แรงงาน และนโยบายสังคม เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของประชากรผู้สูงอายุไม่ได้เป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างประชากรเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ ตลาดแรงงาน และระบบสวัสดิการของรัฐอย่างกว้างขวาง การทำความเข้าใจแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องจึงมีความสำคัญต่อการวิเคราะห์ผลกระทบของสังคมสูงวัยและการกำหนดนโยบายที่เหมาะสมเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว (United Nations, 2023)

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการสูงวัยของประชากร (Population Aging)

แนวคิดเกี่ยวกับการสูงวัยของประชากร เป็นแนวคิดพื้นฐานในด้านประชากรศาสตร์ที่ใช้ในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรของประเทศ โดยทั่วไปการสูงวัยของประชากร (Population aging) หมายถึงการเพิ่มขึ้นของสัดส่วนประชากรผู้สูงอายุในประชากรทั้งหมด ซึ่งเกิดจากสองปัจจัยสำคัญ ได้แก่ การลดลงของอัตราการเกิด และการเพิ่มขึ้นของอายุขัยเฉลี่ยของประชากร การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นผลมาจากความก้าวหน้าทางการแพทย์ การพัฒนาทางเศรษฐกิจ และการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชน (United Nations, 2024)

หนึ่งในกรอบแนวคิดสำคัญที่ใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าวคือแนวคิด “การเปลี่ยนผ่านทางประชากร” (Demographic transition) ซึ่งอธิบายถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงของอัตราการเกิดและอัตราการตายในสังคมที่กำลังพัฒนา โดยในช่วงแรกของการพัฒนา ประเทศมักมีอัตราการเกิดและอัตราการตายสูง แต่เมื่อเศรษฐกิจและสังคมพัฒนาขึ้น อัตราการตายจะลดลงตามมาด้วยการลดลงของอัตราการเกิด ส่งผลให้โครงสร้างประชากรเปลี่ยนไปและนำไปสู่การเพิ่มขึ้นของประชากรผู้สูงอายุ (World Bank, 2021)

เมื่อสัดส่วนของประชากรผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นถึงระดับหนึ่ง สังคมจะถูกจัดประเภทว่าเป็น “สังคมสูงวัย” (Aging society) โดยทั่วไป ประเทศที่มีประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 7 ของประชากรทั้งหมดจะถือว่าเข้าสู่สังคมสูงวัย และเมื่อสัดส่วนดังกล่าวเพิ่มขึ้นเกินร้อยละ 14 ประเทศนั้นจะเข้าสู่ “สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์” การเข้าสู่สังคมสูงวัยจึงเป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของประชากรที่มีผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมในระยะยาว (United Nations, 2024)

2.2 แนวคิดเศรษฐศาสตร์แรงงาน

นอกจากกรอบแนวคิดด้านประชากรศาสตร์แล้ว การศึกษาผลกระทบของสังคมสูงวัยยังต้องอาศัยแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์แรงงานเพื่ออธิบายผลกระทบต่อระบบแรงงานและการเติบโตทางเศรษฐกิจ แนวคิดสำคัญในด้าน

นี่คือแนวคิดเกี่ยวกับอุปทานแรงงาน (Labor supply) ซึ่งหมายถึงจำนวนแรงงานที่พร้อมเข้าสู่ตลาดแรงงานในช่วงเวลาหนึ่ง

เมื่อสังคมเข้าสู่ภาวะสูงวัย จำนวนประชากรวัยแรงงานมักมีแนวโน้มลดลง เนื่องจากอัตราการเกิดที่ลดลง ทำให้ประชากรวัยเด็กและวัยแรงงานมีสัดส่วนน้อยลง ขณะที่จำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น การลดลงของอุปทานแรงงานดังกล่าวอาจนำไปสู่ปัญหาการขาดแคลนแรงงานในบางภาคเศรษฐกิจ และส่งผลกระทบต่อความสามารถในการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ (World Bank, 2022)

อีกแนวคิดสำคัญคือแนวคิดเกี่ยวกับผลิตภาพแรงงาน (Productivity) ซึ่งมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับโครงสร้างประชากร การลดลงของจำนวนแรงงานอาจทำให้ประเทศต้องให้ความสำคัญกับการเพิ่มผลิตภาพแรงงานผ่านการพัฒนาเทคโนโลยี การพัฒนาทักษะแรงงาน และการส่งเสริมการจ้างงานของแรงงานสูงวัย แนวคิดดังกล่าวสะท้อนว่าการรับมือกับสังคมสูงวัยไม่ได้หมายถึงเพียงการเพิ่มจำนวนแรงงานเท่านั้น แต่ยังต้องมุ่งเน้นการเพิ่มประสิทธิภาพของแรงงานที่มีอยู่ (International Labour Organization, 2020)

2.3 แนวคิดรัฐสวัสดิการและนโยบายสังคม

การเพิ่มขึ้นของประชากรผู้สูงอายุยังมีความเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับแนวคิดรัฐสวัสดิการ (welfare state) และนโยบายสังคม เนื่องจากการดูแลผู้สูงอายุเป็นหนึ่งในภารกิจสำคัญของรัฐในสังคมสมัยใหม่ แนวคิดรัฐสวัสดิการเน้นบทบาทของรัฐในการจัดสวัสดิการพื้นฐานให้แก่ประชาชน เช่น ระบบบำนาญ การประกันสุขภาพ และการดูแลผู้สูงอายุ เพื่อสร้างความมั่นคงทางสังคมและลดความเหลื่อมล้ำในสังคม (International Labour Organization, 2014)

ในบริบทของสังคมสูงวัย แนวคิด “การคุ้มครองทางสังคม” (Social protection) มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากผู้สูงอายุจำนวนมากอาจมีรายได้ลดลงหลังเกษียณอายุหรือไม่สามารถทำงานได้เหมือนเดิม ระบบคุ้มครองทางสังคมจึงมีหน้าที่ในการสร้างหลักประกันด้านรายได้และบริการสาธารณะให้แก่ผู้สูงอายุ เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีศักดิ์ศรี (United Nations, 2023)

สำหรับประเทศไทย การเข้าสู่สังคมสูงวัยทำให้รัฐต้องเผชิญกับความท้าทายในการพัฒนาระบบสวัสดิการที่สามารถรองรับจำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว นโยบายสังคมที่เกี่ยวข้อง เช่น ระบบบำนาญ เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ และระบบการดูแลระยะยาว (Long-term care) จึงกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงทางประชากรดังกล่าว (World Bank, 2021)

โดยสรุป แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสังคมสูงวัยช่วยอธิบายทั้งสาเหตุและผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรต่อเศรษฐกิจและสังคม การนำกรอบแนวคิดด้านประชากรศาสตร์ เศรษฐศาสตร์แรงงาน และรัฐสวัสดิการมาประยุกต์ใช้ร่วมกันจะช่วยให้สามารถวิเคราะห์ความท้าทายของสังคมสูงวัยได้อย่างครอบคลุม และนำไปสู่การกำหนดนโยบายสาธารณะที่เหมาะสมสำหรับการรับมือกับการเปลี่ยนผ่านสู่สังคมสูงวัยของประเทศไทยในอนาคต

3. โครงสร้างประชากรของประเทศไทย

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่กำหนดทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา ประเทศไทยได้เผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางประชากรศาสตร์อย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะการลดลงของอัตราการเกิดและการเพิ่มขึ้นของอายุขัยเฉลี่ยของประชากร การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้โครงสร้างประชากรของประเทศไทยเปลี่ยนจากสังคมที่มีประชากรวัยแรงงานจำนวนมากไปสู่สังคมที่มีสัดส่วนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของสังคมสูงวัยในปัจจุบัน (United Nations, 2024)

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรดังกล่าวไม่ได้ส่งผลกระทบในด้านประชากรศาสตร์เท่านั้น แต่ยังมีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ ตลาดแรงงาน และนโยบายสังคมของประเทศในระยะยาว เนื่องจากโครงสร้างประชากรที่มีผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นย่อมส่งผลกระทบต่ออุปทานแรงงาน ภาระงบประมาณของรัฐ และความสามารถในการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ (World Bank, 2021)

3.1 แนวโน้มประชากรไทย

แนวโน้มประชากรของประเทศไทยในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมาแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในโครงสร้างประชากร โดยเฉพาะการลดลงของอัตราการเกิด ซึ่งเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น การขยายตัวของเมือง การเพิ่มขึ้นของระดับการศึกษา และการเปลี่ยนแปลงรูปแบบครอบครัว อัตราการเกิดของประเทศไทยลดลงอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ช่วงปลายศตวรรษที่ 20 ส่งผลให้จำนวนประชากรวัยเด็กลดลงและสัดส่วนของประชากรวัยแรงงานเริ่มชะลอตัว (World Bank, 2022)

ในขณะเดียวกันอายุขัยเฉลี่ยของประชากรไทยเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจากความก้าวหน้าด้านสาธารณสุขและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน การเพิ่มขึ้นของอายุขัยเฉลี่ยทำให้ประชากรมีชีวิตยืนยาวขึ้นและส่งผลให้จำนวนผู้สูงอายุในสังคมเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง แนวโน้มดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าประเทศไทยกำลังเข้าสู่ช่วงการเปลี่ยนผ่านทางประชากรที่สำคัญ ซึ่งจะมีผลต่อโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในระยะยาว (United Nations, 2024)

3.2 สัดส่วนผู้สูงอายุ

การเพิ่มขึ้นของประชากรผู้สูงอายุเป็นลักษณะสำคัญของโครงสร้างประชากรไทยในปัจจุบัน รายงานด้านประชากรศาสตร์ระบุว่าประเทศไทยมีสัดส่วนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วเมื่อเปรียบเทียบกับหลายประเทศในภูมิภาคเอเชีย การเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุในระดับดังกล่าวทำให้ประเทศไทยได้เข้าสู่สังคมสูงวัย และกำลังมุ่งสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ในอนาคตอันใกล้ (United Nations, 2024)

การเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุไม่ได้เป็นเพียงปรากฏการณ์ทางประชากรศาสตร์เท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจและนโยบายสังคมของประเทศ ผู้สูงอายุจำนวนมากขึ้นทำให้ความต้องการด้านบริการสุขภาพ การดูแลระยะยาว และสวัสดิการสังคมเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในขณะเดียวกัน การเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุยังทำให้สัดส่วนของ

ประชากรวัยแรงงานลดลง ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความสามารถในการผลิตของระบบเศรษฐกิจในระยะยาว (World Bank, 2021)

นอกจากนี้การเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุยังส่งผลต่อโครงสร้างครอบครัวและรูปแบบการดูแลผู้สูงอายุในสังคมไทย เนื่องจากครอบครัวไทยมีขนาดเล็กลงและมีจำนวนบุตรลดลง การดูแลผู้สูงอายุจึงกลายเป็นภาระที่สำคัญมากขึ้นสำหรับทั้งครอบครัวและรัฐ ส่งผลให้การพัฒนาาระบบสวัสดิการและบริการสังคมสำหรับผู้สูงอายุกลายเป็นประเด็นสำคัญของนโยบายสาธารณะในประเทศไทย (International Labour Organization, 2021)

3.3 การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างแรงงาน

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรของประเทศไทยส่งผลโดยตรงต่อโครงสร้างแรงงานของประเทศ โดยเฉพาะจำนวนแรงงานวัยทำงานที่มีแนวโน้มลดลงในระยะยาว เมื่ออัตราการเกิดลดลงจำนวนประชากรวัยแรงงานในอนาคตก็จะลดลงตามไปด้วย ซึ่งอาจนำไปสู่ปัญหาการขาดแคลนแรงงานในบางภาคเศรษฐกิจ (International Labour Organization, 2020)

การลดลงของแรงงานวัยทำงานยังอาจส่งผลกระทบต่อผลิตภาพแรงงานและการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ เนื่องจากแรงงานเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิตสินค้าและบริการ หากจำนวนแรงงานลดลง ประเทศอาจต้องเผชิญกับความท้าทายในการรักษาระดับการผลิตและการเติบโตทางเศรษฐกิจในระยะยาว (World Bank, 2022) เพื่อลดผลกระทบจากการลดลงของแรงงานวัยทำงาน หลายประเทศที่เข้าสู่สังคมสูงวัยได้ดำเนินนโยบายเพื่อส่งเสริมการจ้างงานของผู้สูงอายุ เช่น การขยายอายุการเกษียณ การส่งเสริมการทำงานหลังเกษียณ และการพัฒนาทักษะแรงงานในช่วงชีวิตการทำงาน นโยบายดังกล่าวมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มการมีส่วนร่วมของแรงงานสูงวัยในตลาดแรงงานและช่วยรักษาเสถียรภาพของระบบเศรษฐกิจ (International Labour Organization, 2020) โดยสรุป โครงสร้างประชากรของประเทศไทยกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากการลดลงของอัตราการเกิดและการเพิ่มขึ้นของอายุขัยเฉลี่ย ส่งผลให้จำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นและจำนวนแรงงานวัยทำงานลดลง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสร้างความท้าทายสำคัญต่อระบบแรงงาน เศรษฐกิจ และนโยบายสังคมของประเทศ ดังนั้น การวิเคราะห์โครงสร้างประชากรและผลกระทบต่อระบบแรงงานจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการกำหนดนโยบายที่เหมาะสมเพื่อรองรับสังคมสูงวัยของประเทศไทยในอนาคต

4. ผลกระทบของสังคมสูงวัยต่อระบบแรงงาน

การเข้าสู่สังคมสูงวัยไม่ได้ส่งผลเพียงต่อโครงสร้างประชากรเท่านั้น แต่ยังมีผลกระทบอย่างสำคัญต่อระบบแรงงานและการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ เนื่องจากแรงงานเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิตสินค้าและบริการ เมื่อโครงสร้างประชากรเปลี่ยนไป จำนวนประชากรวัยทำงานลดลง ขณะที่จำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น ผลกระทบดังกล่าวจึงส่งผลโดยตรงต่ออุปทานแรงงาน ผลิตภาพแรงงาน และโครงสร้างตลาดแรงงานโดยรวม (International Labour Organization, 2020)

ในบริบทของประเทศไทย การเปลี่ยนผ่านสู่สังคมสูงวัยเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วเมื่อเปรียบเทียบกับหลายประเทศในเอเชีย การเพิ่มขึ้นของประชากรผู้สูงอายุควบคู่กับการลดลงของอัตราการเกิดทำให้จำนวนประชากรวัยแรงงานเริ่มชะลอตัวและมีแนวโน้มลดลงในอนาคต แนวโน้มดังกล่าวก่อให้เกิดความท้าทายสำคัญต่อระบบแรงงานและความสามารถในการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ (World Bank, 2021)

4.1 การขาดแคลนแรงงาน

หนึ่งในผลกระทบสำคัญของสังคมสูงวัยต่อระบบแรงงานคือการลดลงของจำนวนแรงงานวัยทำงาน ซึ่งอาจนำไปสู่ปัญหาการขาดแคลนแรงงานในหลายภาคเศรษฐกิจ เมื่ออัตราการเกิดลดลง จำนวนประชากรที่เข้าสู่ตลาดแรงงานในอนาคตก็จะลดลงตามไปด้วย ส่งผลให้สัดส่วนแรงงานต่อประชากรทั้งหมดลดลงอย่างต่อเนื่อง (United Nations, 2024)

สำหรับประเทศไทยแนวโน้มดังกล่าวเริ่มปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน โดยเฉพาะในภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการที่ต้องพึ่งพาแรงงานจำนวนมาก การลดลงของแรงงานวัยทำงานอาจทำให้ภาคธุรกิจประสบปัญหาในการหาล้างแรงงานที่เพียงพอ ส่งผลให้ต้นทุนแรงงานเพิ่มขึ้นและอาจกระทบต่อความสามารถในการแข่งขันของประเทศในระยะยาว (World Bank, 2022)

นอกจากนี้การขาดแคลนแรงงานยังอาจส่งผลให้ประเทศต้องพึ่งพาแรงงานจากต่างประเทศมากขึ้น โดยเฉพาะแรงงานข้ามชาติจากประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งกลายเป็นกลไกสำคัญในการเติมเต็มช่องว่างของแรงงานในบางภาคเศรษฐกิจของประเทศไทย เช่น ภาคการก่อสร้าง ภาคการผลิต และภาคบริการ (International Labour Organization, 2021)

4.2 ผลกระทบต่อผลิตภาพแรงงาน

นอกจากจำนวนแรงงานที่ลดลงแล้ว สังคมสูงวัยยังส่งผลต่อผลิตภาพแรงงาน (Labor productivity) ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดศักยภาพการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ โดยทั่วไป การเพิ่มขึ้นของสัดส่วนแรงงานสูงวัยในตลาดแรงงานอาจมีผลทั้งในเชิงบวกและเชิงลบต่อผลิตภาพแรงงาน

ในด้านหนึ่งแรงงานสูงวัยมักมีประสบการณ์ ทักษะ และความเชี่ยวชาญจากการทำงานมาเป็นเวลานาน ซึ่งอาจช่วยเพิ่มคุณภาพของการทำงานและการถ่ายทอดองค์ความรู้ภายในองค์กร อย่างไรก็ตาม ในอีกด้านหนึ่งแรงงานสูงวัยอาจมีข้อจำกัดด้านสุขภาพหรือความสามารถในการปรับตัวต่อเทคโนโลยีใหม่ ๆ ซึ่งอาจส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงานในบางอุตสาหกรรม (International Labour Organization, 2020)

ดังนั้น การเพิ่มขึ้นของแรงงานสูงวัยจึงทำให้หลายประเทศต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะแรงงานตลอดช่วงชีวิตการทำงาน (Lifelong learning) รวมทั้งการปรับสภาพแวดล้อมในการทำงานให้เหมาะสมกับแรงงานสูงวัย เพื่อลดผลกระทบต่อผลิตภาพแรงงานและเพิ่มโอกาสในการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในตลาดแรงงาน (World Bank, 2021)

4.3 การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างตลาดแรงงาน

การเข้าสู่สังคมสูงวัยยังนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างตลาดแรงงานในหลายมิติ โดยเฉพาะการเพิ่มขึ้นของแรงงานสูงวัยในตลาดแรงงาน เมื่อจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น หลายประเทศได้เริ่มส่งเสริมนโยบายที่สนับสนุนให้ผู้สูงอายุสามารถทำงานต่อหลังเกษียณ เช่น การขยายอายุเกษียณ การส่งเสริมการจ้างงานแบบยืดหยุ่น และการพัฒนาทักษะแรงงานสูงวัย (International Labour Organization, 2021)

ในบริบทของประเทศไทย แรงงานสูงวัยจำนวนหนึ่งยังคงทำงานต่อหลังเกษียณ โดยเฉพาะในภาคเศรษฐกิจนอกระบบ เช่น ภาคเกษตรกรรม การค้าขนาดเล็ก และการบริการ เนื่องจากผู้สูงอายุจำนวนมากยังจำเป็นต้องทำงานเพื่อสร้างรายได้และดำรงชีพในชีวิตประจำวัน (World Bank, 2021)

นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างแรงงานยังทำให้แรงงานข้ามชาติกลายเป็นองค์ประกอบสำคัญของตลาดแรงงานไทย โดยเฉพาะในภาคเศรษฐกิจที่ต้องใช้แรงงานเข้มข้น การเพิ่มขึ้นของแรงงานข้ามชาติช่วยบรรเทาปัญหาการขาดแคลนแรงงานในระยะสั้น แต่ในระยะยาว ประเทศไทยยังจำเป็นต้องพัฒนานโยบายแรงงานและนโยบายประชากรเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรที่กำลังเกิดขึ้น (International Labour Organization, 2020)

โดยสรุปสังคมสูงวัยส่งผลกระทบต่อระบบแรงงานของประเทศไทยในหลายมิติ ทั้งในด้านการลดลงของจำนวนแรงงานวัยทำงาน ผลกระทบต่อผลิตภาพแรงงาน และการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างตลาดแรงงาน การทำความเข้าใจผลกระทบดังกล่าวมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการกำหนดนโยบายแรงงานและนโยบายเศรษฐกิจที่เหมาะสม เพื่อให้ประเทศไทยสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนผ่านสู่สังคมสูงวัยได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนในอนาคต

5. ผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคม

การเปลี่ยนผ่านสู่สังคมสูงวัยไม่ได้ส่งผลเฉพาะต่อโครงสร้างประชากรหรือระบบแรงงานเท่านั้น แต่ยังมีผลกระทบอย่างสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจและโครงสร้างสังคมโดยรวม เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของประชากรผู้สูงอายุทำให้รูปแบบการใช้จ่าย การออม และการจัดสรรทรัพยากรของรัฐเปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญ ปรากฏการณ์ดังกล่าวส่งผลกระทบต่อทั้งเศรษฐกิจมหภาค ภาระงบประมาณของรัฐ และความเหลื่อมล้ำทางสังคมในระยะยาว (United Nations, 2023) ในบริบทของประเทศไทยการเข้าสู่สังคมสูงวัยเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วเมื่อเปรียบเทียบกับบรรดาประเทศ ทำให้รัฐจำเป็นต้องเผชิญกับความท้าทายในการปรับตัวทั้งด้านนโยบายเศรษฐกิจและนโยบายสังคมเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว การเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุส่งผลกระทบต่อทั้งศักยภาพการเติบโตของเศรษฐกิจ ความยั่งยืนของระบบสวัสดิการ และโครงสร้างความเหลื่อมล้ำในสังคม (World Bank, 2021)

5.1 ผลกระทบต่อเศรษฐกิจมหภาค

การเพิ่มขึ้นของสัดส่วนประชากรผู้สูงอายุมีผลกระทบโดยตรงต่อเศรษฐกิจมหภาค โดยเฉพาะในด้านการเติบโตทางเศรษฐกิจ(GDP growth) เนื่องจากการลดลงของประชากรวัยแรงงานอาจทำให้กำลังการผลิตของประเทศลดลง เมื่อจำนวนแรงงานลดลง ประเทศอาจเผชิญกับข้อจำกัดในการขยายตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ซึ่งส่งผลให้การเติบโตของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ(GDP) ชะลอตัวในระยะยาว (World Bank, 2022)

นอกจากนี้สังคมสูงวัยยังส่งผลต่อพฤติกรรมออมและการลงทุนของประเทศ โดยทั่วไป ผู้สูงอายุมีแนวโน้มใช้เงินออมเพื่อการดำรงชีพหลังเกษียณมากกว่าการสะสมเงินออมเพิ่มเติม ส่งผลให้ระดับการออมโดยรวมของประเทศอาจลดลง การลดลงของการออมภายในประเทศอาจส่งผลต่อความสามารถในการลงทุนของระบบเศรษฐกิจและศักยภาพการเติบโตในระยะยาว (United Nations, 2023)

ในขณะเดียวกัน การเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุยังอาจส่งผลต่อโครงสร้างการใช้จ่ายของเศรษฐกิจ โดยความต้องการสินค้าและบริการด้านสุขภาพ การดูแลผู้สูงอายุ และบริการทางสังคมมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ซึ่งอาจนำไปสู่การขยายตัวของอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้สูงอายุ เช่น อุตสาหกรรมสุขภาพ การแพทย์ และบริการดูแลระยะยาว (World Bank, 2021)

5.2 การงบประมาณรัฐ

การเพิ่มขึ้นของประชากรผู้สูงอายุยังส่งผลให้การงบประมาณของรัฐเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะในด้านสวัสดิการสังคมและบริการสาธารณะ เช่น ระบบบำนาญและระบบสาธารณสุข เนื่องจากผู้สูงอายุมีความต้องการบริการด้านสุขภาพและการดูแลระยะยาวมากกว่าประชากรวัยอื่นๆ (International Labour Organization, 2014)

ในประเทศไทย ระบบสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุ เช่น เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ระบบประกันสุขภาพถ้วนหน้า และระบบบำนาญภาครัฐ มีบทบาทสำคัญในการสร้างหลักประกันด้านรายได้และคุณภาพชีวิตให้แก่ผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตาม การเพิ่มขึ้นของจำนวนผู้สูงอายุอย่างรวดเร็วอาจทำให้การงบประมาณของรัฐเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งอาจส่งผลต่อความยั่งยืนของระบบการคลังในระยะยาว (World Bank, 2022) นอกจากนี้การเพิ่มขึ้นของค่าใช้จ่ายด้านสาธารณสุขสำหรับผู้สูงอายุยังเป็นประเด็นสำคัญที่หลายประเทศต้องเผชิญ เนื่องจากผู้สูงอายุมักมีความเสี่ยงต่อโรคเรื้อรังและต้องการการดูแลทางการแพทย์ในระยะยาว ส่งผลให้รัฐต้องเพิ่มงบประมาณด้านบริการสุขภาพและการดูแลผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง (United Nations, 2023)

5.3 ความเหลื่อมล้ำในสังคมสูงวัย

อีกประเด็นสำคัญที่เกิดขึ้นในสังคมสูงวัยคือปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมในกลุ่มผู้สูงอายุ แม้ว่าการเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุจะเป็นผลจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสาธารณสุข แต่ผู้สูงอายุจำนวนมากยังคงเผชิญกับความเหลื่อมล้ำด้านความยากจน โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่ไม่มีระบบบำนาญหรือไม่มีรายได้หลังเกษียณ (World Bank, 2012)

ในประเทศไทยผู้สูงอายุจำนวนมากยังคงต้องพึ่งพารายได้จากการทำงานหรือการสนับสนุนจากครอบครัว เนื่องจากระบบบำนาญยังครอบคลุมเฉพาะแรงงานในระบบ ขณะที่แรงงานจำนวนมากในประเทศไทยทำงานในภาคเศรษฐกิจนอกระบบและไม่ได้รับความคุ้มครองจากระบบประกันสังคม ส่งผลให้ผู้สูงอายุจำนวนหนึ่งมีความเสี่ยงต่อการตกอยู่ในภาวะยากจน (International Labour Organization, 2021)

นอกจากนี้ความเหลื่อมล้ำในสังคมสูงวัยยังปรากฏในรูปแบบของความแตกต่างด้านการเข้าถึงบริการสุขภาพ สวัสดิการ และโอกาสทางเศรษฐกิจระหว่างผู้สูงอายุในพื้นที่เมืองและชนบท ผู้สูงอายุในพื้นที่ชนบทมักมีรายได้ต่ำกว่าและมีข้อจำกัดในการเข้าถึงบริการสาธารณะมากกว่าผู้สูงอายุในเขตเมือง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความท้าทายในการพัฒนาระบบสวัสดิการที่ครอบคลุมและเป็นธรรมในสังคมสูงวัย (United Nations, 2023)

โดยสรุป การเข้าสู่สังคมสูงวัยของประเทศไทยมีผลกระทบต่องานเศรษฐกิจและสังคมในหลายมิติ ทั้งในด้านการเติบโตทางเศรษฐกิจ ภาระงบประมาณของรัฐ และความเหลื่อมล้ำในสังคม การทำความเข้าใจผลกระทบดังกล่าวจึงมีความสำคัญต่อการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจและนโยบายสังคมที่เหมาะสม เพื่อให้ประเทศไทยสามารถรับมือกับความท้าทายของสังคมสูงวัยได้อย่างยั่งยืนในอนาคต

6. นโยบายรองรับสังคมสูงวัยของประเทศไทย

การเข้าสู่สังคมสูงวัยของประเทศไทยทำให้ภาครัฐจำเป็นต้องพัฒนานโยบายและมาตรการต่าง ๆ เพื่อรองรับการเพิ่มขึ้นของประชากรผู้สูงอายุ ทั้งในด้านความมั่นคงทางรายได้ การมีส่วนร่วมในตลาดแรงงาน และระบบการดูแลสุขภาพและสังคมในระยะยาว นโยบายเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการลดผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรและช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพและมีศักดิ์ศรีในสังคม (United Nations, 2023) ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ประเทศไทยได้ดำเนินนโยบายหลายด้านเพื่อรองรับสังคมสูงวัย โดยเฉพาะการพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุ การส่งเสริมการจ้างงานของแรงงานสูงวัย และการพัฒนาระบบบริการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุในระยะยาว นโยบายเหล่านี้มีเป้าหมายเพื่อสร้างหลักประกันทางสังคมและลดความเปราะบางของผู้สูงอายุในบริบทของการเปลี่ยนแปลงทางประชากรที่กำลังเกิดขึ้น (World Bank, 2021)

6.1 ระบบบำนาญ

ระบบบำนาญเป็นหนึ่งในกลไกสำคัญของรัฐในการสร้างความมั่นคงทางรายได้ให้แก่ผู้สูงอายุ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ประชาชนมีรายได้เพียงพอในการดำรงชีวิตหลังเกษียณจากการทำงาน สำหรับประเทศไทย ระบบบำนาญมีลักษณะเป็นระบบผสมที่ประกอบด้วยทั้งสวัสดิการของรัฐและระบบการออมภาคบังคับ เช่น กองทุนประกันสังคม กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ และกองทุนการออมแห่งชาติ (International Labour Organization, 2014)

หนึ่งในมาตรการสำคัญของรัฐไทยในการช่วยเหลือผู้สูงอายุคือ เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นสวัสดิการพื้นฐานที่รัฐจัดให้แก่ผู้สูงอายุทุกคนที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างหลักประกันรายได้ขั้นต่ำสำหรับผู้สูงอายุ

แม้ว่าเบี้ยยังชีพดังกล่าวจะมีบทบาทสำคัญในการลดความยากจนในกลุ่มผู้สูงอายุ แต่ระดับของเงินช่วยเหลือยังคงอยู่ในระดับที่ค่อนข้างจำกัดเมื่อเทียบกับค่าครองชีพในปัจจุบัน (World Bank, 2012)

นอกจากนี้ระบบบำนาญของประเทศไทยยังมีข้อจำกัดด้านความครอบคลุม เนื่องจากแรงงานจำนวนมากทำงานอยู่ในภาคเศรษฐกิจนอกระบบ ซึ่งไม่ได้รับความคุ้มครองจากระบบประกันสังคมหรือระบบบำนาญภาคบังคับ ส่งผลให้ผู้สูงอายุจำนวนหนึ่งยังคงต้องพึ่งพารายได้จากการทำงานหรือการสนับสนุนจากครอบครัว (International Labour Organization, 2021)

6.2 นโยบายแรงงานผู้สูงอายุ

นโยบายด้านแรงงานเป็นอีกหนึ่งเครื่องมือสำคัญในการรองรับสังคมสูงวัย โดยเฉพาะการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสามารถทำงานต่อได้หลังเกษียณ เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของประชากรผู้สูงอายุควบคู่กับการลดลงของแรงงานวัยทำงานอาจนำไปสู่ปัญหาการขาดแคลนแรงงานในบางภาคเศรษฐกิจ (International Labour Organization, 2020)

ในบริบทของประเทศไทย ผู้สูงอายุจำนวนมากยังคงทำงานต่อหลังเกษียณ โดยเฉพาะในภาคเศรษฐกิจนอกระบบ เช่น ภาคเกษตรกรรม การค้าขนาดเล็ก และธุรกิจครอบครัว รัฐจึงมีนโยบายสนับสนุนการจ้างงานของผู้สูงอายุ เช่น การส่งเสริมการจ้างงานแบบยืดหยุ่น การพัฒนาทักษะแรงงานสูงวัย และการสนับสนุนให้ภาคเอกชนจ้างงานผู้สูงอายุ (World Bank, 2021)

นโยบายดังกล่าวมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในตลาดแรงงาน และช่วยลดผลกระทบจากการลดลงของแรงงานวัยทำงาน นอกจากนี้การส่งเสริมการจ้างงานผู้สูงอายุยังช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถรักษารายได้และมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจและสังคมได้อย่างต่อเนื่อง

6.3 ระบบดูแลระยะยาว (Long-term care)

การเพิ่มขึ้นของประชากรผู้สูงอายุทำให้ความต้องการบริการดูแลระยะยาว (long-term care) เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงหรือมีปัญหาด้านสุขภาพเรื้อรัง ระบบการดูแลระยะยาวจึงกลายเป็นองค์ประกอบสำคัญของนโยบายสังคมในหลายประเทศ (United Nations, 2023)

ประเทศไทยได้เริ่มพัฒนาระบบการดูแลระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุ โดยเฉพาะในระดับชุมชน ผ่านความร่วมมือระหว่างหน่วยงานด้านสาธารณสุข องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาสังคม ระบบดังกล่าวมุ่งเน้นการให้บริการดูแลผู้สูงอายุในชุมชน เช่น การดูแลสุขภาพที่บ้าน การสนับสนุนผู้ดูแลในครอบครัว และการจัดบริการดูแลระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง (World Bank, 2021)

อย่างไรก็ตามการพัฒนาระบบดูแลระยะยาวของประเทศไทยยังคงเผชิญกับความท้าทายหลายประการ เช่น การขาดแคลนบุคลากรด้านการดูแลผู้สูงอายุ การจัดสรรงบประมาณที่เพียงพอ และการสร้างระบบบริการที่มีคุณภาพและเข้าถึงได้อย่างทั่วถึงในทุกพื้นที่ของประเทศ

โดยสรุปนโยบายรองรับสังคมสูงวัยของประเทศไทยประกอบด้วยมาตรการหลายด้าน ทั้งระบบบำนาญ นโยบายแรงงานผู้สูงอายุ และระบบดูแลระยะยาว ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมให้แก่ผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตาม การเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุอย่างรวดเร็วทำให้รัฐจำเป็นต้องพัฒนานโยบายเหล่านี้ให้มีประสิทธิภาพและครอบคลุมมากยิ่งขึ้น เพื่อให้สามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรของประเทศไทยในอนาคตได้อย่างยั่งยืน

7. ข้อเสนอเชิงนโยบาย

การเข้าสู่สังคมสูงวัยของประเทศไทยเป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างที่มีผลกระทบต่อเศรษฐกิจ ตลาดแรงงาน และระบบสวัสดิการของรัฐในระยะยาว ดังนั้นการกำหนดนโยบายเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจึงเป็นภารกิจสำคัญของภาครัฐ การปรับตัวต่อสังคมสูงวัยจำเป็นต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะ การปฏิรูปตลาดแรงงาน การพัฒนาทักษะแรงงาน และการเสริมสร้างระบบสวัสดิการที่สามารถรองรับจำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นได้อย่างยั่งยืน (World Bank, 2021)

ในหลายประเทศที่เข้าสู่สังคมสูงวัย รัฐได้ดำเนินนโยบายเชิงรุกเพื่อรักษาศักยภาพทางเศรษฐกิจและลดผลกระทบจากการลดลงของแรงงานวัยทำงาน นโยบายสำคัญที่ได้รับการเสนอในงานวิชาการและรายงานนโยบาย ได้แก่ การยืดอายุการทำงาน การพัฒนาทักษะแรงงานตลอดช่วงชีวิต และการพัฒนาระบบสวัสดิการผู้สูงอายุที่มีประสิทธิภาพ (International Labour Organization, 2020)

7.1 การยืดอายุการทำงาน

หนึ่งในแนวทางสำคัญในการรับมือกับสังคมสูงวัยคือการยืดอายุการทำงาน (retirement reform) โดยมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในตลาดแรงงานและลดผลกระทบจากการลดลงของจำนวนแรงงานวัยทำงาน การขยายอายุเกษียณหรือการส่งเสริมการทำงานหลังเกษียณเป็นมาตรการที่หลายประเทศนำมาใช้เพื่อรักษาระดับแรงงานในระบบเศรษฐกิจ (International Labour Organization, 2021)

สำหรับประเทศไทย การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสามารถทำงานต่อได้หลังเกษียณอาจช่วยลดแรงกดดันต่อระบบแรงงานและเพิ่มรายได้ให้แก่ผู้สูงอายุในระยะยาว อย่างไรก็ตามการดำเนินนโยบายดังกล่าวจำเป็นต้องคำนึงถึงความเหมาะสมของประเภทงาน สภาพแวดล้อมในการทำงาน และสุขภาพของแรงงานสูงวัย เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและปลอดภัย (World Bank, 2022)

7.2 การพัฒนาทักษะแรงงาน

นอกจากการเพิ่มจำนวนแรงงานผ่านการยืดอายุการทำงานแล้ว การพัฒนาทักษะแรงงานยังเป็นปัจจัยสำคัญในการรักษาศักยภาพทางเศรษฐกิจในสังคมสูงวัย แนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต (lifelong learning) ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในฐานะเครื่องมือสำคัญในการเพิ่มผลิตภาพแรงงานและช่วยให้แรงงานสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจและเทคโนโลยี (United Nations, 2023)

ในบริบทของประเทศไทย การพัฒนาทักษะแรงงานครอบคลุมทั้งแรงงานวัยทำงานและแรงงานสูงวัย โดยเฉพาะการพัฒนาทักษะด้านดิจิทัล การเพิ่มทักษะใหม่ (Reskilling) และการยกระดับทักษะเดิม (Upskilling) เพื่อให้แรงงานสามารถปรับตัวต่อเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญของนโยบายแรงงานในสังคมสูงวัย (World Bank, 2021)

7.3 การพัฒนาระบบสวัสดิการผู้สูงอายุ

อีกแนวทางสำคัญในการรองรับสังคมสูงวัยคือการพัฒนาระบบสวัสดิการผู้สูงอายุให้มีความครอบคลุมและยั่งยืน โดยเฉพาะระบบดูแลระยะยาว (Long-term care system) ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการดูแลผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงหรือมีปัญหาสุขภาพเรื้อรัง (United Nations, 2023)

สำหรับประเทศไทย การพัฒนาระบบดูแลระยะยาวควรเน้นการให้บริการในระดับชุมชนและครอบครัว รวมทั้งการพัฒนาบุคลากรด้านการดูแลผู้สูงอายุ การสนับสนุนผู้ดูแลในครอบครัว และการพัฒนาระบบบริการที่สามารถเข้าถึงได้อย่างทั่วถึงในทุกพื้นที่ของประเทศ นอกจากนี้ การพัฒนาระบบสวัสดิการยังควรเชื่อมโยงกับการปฏิรูประบบบำนาญและระบบคุ้มครองทางสังคม เพื่อสร้างหลักประกันด้านรายได้และคุณภาพชีวิตให้แก่ผู้สูงอายุ (International Labour Organization, 2014)

โดยสรุป การรับมือกับสังคมสูงวัยจำเป็นต้องอาศัยนโยบายที่ครอบคลุมหลายมิติ ทั้งการยืดอายุการทำงาน การพัฒนาทักษะแรงงาน และการพัฒนาระบบสวัสดิการผู้สูงอายุ นโยบายเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการลดผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร และช่วยให้ประเทศไทยสามารถรักษาศักยภาพทางเศรษฐกิจและความมั่นคงทางสังคมในระยะยาวได้อย่างยั่งยืน

7.4 นโยบายเพิ่มประชากรและสนับสนุนการเกิดอย่างมีคุณภาพ

นอกจากการยืดอายุการทำงาน การพัฒนาทักษะแรงงาน และการพัฒนาระบบสวัสดิการผู้สูงอายุแล้ว ประเทศไทยควรให้ความสำคัญกับนโยบายเพิ่มประชากรและสนับสนุนการเกิดอย่างมีคุณภาพ เนื่องจากสาเหตุสำคัญประการหนึ่งของการเข้าสู่สังคมสูงวัยคือการลดลงของอัตราการเกิดอย่างต่อเนื่อง หากรัฐมุ่งแก้ปัญหาเฉพาะปลายทาง เช่น การจ้างงานผู้สูงอายุหรือการดูแลผู้สูงอายุ โดยไม่แก้ปัญหการเกิดต่ำและการลดลงของประชากรวัยแรงงานในระยะยาว ประเทศอาจยังคงเผชิญกับปัญหาขาดแคลนแรงงาน ภาระพึ่งพิงสูง และแรงกดดันต่อระบบเศรษฐกิจและสวัสดิการสังคมต่อไป

นโยบายเพิ่มประชากรจึงควรออกแบบในลักษณะ “นโยบายครอบครัวเชิงรุก” ไม่ใช่เพียงการรณรงค์ให้ประชาชนมีบุตรเพิ่มขึ้น แต่ต้องลดต้นทุนทางเศรษฐกิจและสังคมของการมีบุตรอย่างเป็นรูปธรรม เช่น การสนับสนุนเงินอุดหนุนเด็กเล็ก การลดหย่อนภาษีสำหรับครอบครัวที่มีบุตร การเพิ่มสิทธิการลาคลอดและลาเพื่อดูแลบุตรของทั้งบิดาและมารดา การพัฒนาศูนย์เด็กเล็กที่มีคุณภาพในราคาที่เข้าถึงได้ และการสร้างระบบดูแลเด็กปฐมวัยที่ช่วยให้พ่อแม่สามารถทำงานควบคู่กับการเลี้ยงดูบุตรได้ นโยบายเหล่านี้จะช่วยลดภาระของครัวเรือนวัยทำงาน และทำให้การมีบุตรไม่กลายเป็นภาระที่ขัดแย้งกับความมั่นคงทางอาชีพและรายได้ของครอบครัว

นอกจากนี้รัฐควรเชื่อมโยงนโยบายเพิ่มประชากรกับนโยบายแรงงานและความเสมอภาคทางเพศ โดยเฉพาะการสร้างสภาพแวดล้อมการทำงานที่เป็นมิตรต่อครอบครัว เช่น ชั่วโมงการทำงานที่ยืดหยุ่น การทำงานจากที่บ้านในบางตำแหน่ง การคุ้มครองแรงงานหญิงไม่ให้เสียโอกาสในการทำงานเพราะการตั้งครรภ์หรือการเลี้ยงดูบุตร และการส่งเสริมให้ผู้ชายมีบทบาทในการดูแลบุตรมากขึ้น หากตลาดแรงงานยังทำให้การมีบุตรเป็นต้นทุนเฉพาะของผู้หญิงหรือครอบครัวฝ่ายเดียว นโยบายเพิ่มประชากรย่อมไม่สามารถประสบผลได้อย่างยั่งยืน

อย่างไรก็ตามนโยบายเพิ่มประชากรไม่ควรมุ่งเน้นเพียง “จำนวนเด็กเกิดใหม่” เท่านั้น แต่ควรมุ่งสู่การเพิ่มประชากรอย่างมีคุณภาพ กล่าวคือ เด็กที่เกิดมาต้องได้รับโอกาสด้านสุขภาพ การศึกษา โภชนาการ และการพัฒนาทักษะตั้งแต่ปฐมวัย เพื่อให้เติบโตเป็นแรงงานที่มีผลิตภาพสูงในอนาคต การลงทุนในเด็กและครอบครัวจึงเป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์ระยะยาวในการรับมือกับสังคมสูงวัย เพราะช่วยเพิ่มฐานประชากรวัยแรงงานในอนาคต ลดภาระพึ่งพิง และเสริมสร้างศักยภาพการแข่งขันของประเทศ

กล่าวโดยสรุป การรับมือกับสังคมสูงวัยของประเทศไทยไม่ควรจำกัดอยู่ที่การดูแลผู้สูงอายุหรือการยืดอายุแรงงานเท่านั้น แต่ต้องครอบคลุมถึงนโยบายเพิ่มประชากรและสนับสนุนครอบครัวรุ่นใหม่อย่างเป็นระบบ หากรัฐสามารถลดต้นทุนของการมีบุตร สนับสนุนการเลี้ยงดูเด็กอย่างมีคุณภาพ และสร้างตลาดแรงงานที่เป็นมิตรต่อครอบครัวได้ ก็จะช่วยบรรเทาปัญหาการลดลงของประชากรวัยแรงงาน และทำให้การรับมือกับสังคมสูงวัยมีความสมดุลทั้งในระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว

สรุป

การเปลี่ยนผ่านสู่สังคมสูงวัยเป็นหนึ่งในความเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างที่สำคัญของประเทศไทยในศตวรรษที่ 21 โดยมีสาเหตุหลักมาจากการลดลงของอัตราการเกิดและการเพิ่มขึ้นของอายุขัยเฉลี่ยของประชากร ส่งผลให้สัดส่วนของประชากรผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ขณะที่จำนวนประชากรวัยแรงงานมีแนวโน้มลดลง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้ประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ ตลาดแรงงาน และนโยบายสังคมของประเทศในระยะยาว

จากการวิเคราะห์ในบทความนี้พบว่า การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรมีผลกระทบโดยตรงต่อระบบแรงงาน โดยเฉพาะการลดลงของแรงงานวัยทำงาน ซึ่งอาจนำไปสู่ปัญหาการขาดแคลนแรงงานในบางภาคเศรษฐกิจ นอกจากนี้ การเพิ่มขึ้นของแรงงานสูงวัยยังส่งผลต่อผลิตภาพแรงงานและโครงสร้างตลาดแรงงาน โดยแรงงานสูงวัยมีแนวโน้มเพิ่มบทบาทในตลาดแรงงาน ขณะที่แรงงานข้ามชาติอาจกลายเป็นองค์ประกอบสำคัญในการเติมเต็มช่องว่างของแรงงานในบางภาคเศรษฐกิจ

ในด้านเศรษฐกิจมหภาค สังคมสูงวัยอาจส่งผลให้การเติบโตทางเศรษฐกิจชะลอตัว เนื่องจากจำนวนแรงงานลดลงและพฤติกรรมการออมและการบริโภคของประชากรเปลี่ยนแปลงไป ขณะเดียวกัน การเพิ่มขึ้นของ

ผู้สูงอายุยังทำให้ภาระงบประมาณของรัฐเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในด้านระบบบำนาญและระบบสาธารณสุข นอกจากนี้ยังปรากฏความท้าทายด้านความเหลื่อมล้ำในกลุ่มผู้สูงอายุ โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่ไม่ได้รับความคุ้มครองจากระบบประกันสังคมหรือระบบบำนาญ

แม้ว่าประเทศไทยได้ดำเนินนโยบายหลายด้านเพื่อรองรับสังคมสูงวัย เช่น ระบบเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ การส่งเสริมการจ้างงานของแรงงานสูงวัย และการพัฒนาระบบดูแลระยะยาว แต่การเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุอย่างรวดเร็วทำให้รัฐจำเป็นต้องพัฒนานโยบายดังกล่าวให้มีประสิทธิภาพและครอบคลุมมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการปฏิรูปนโยบายแรงงาน การพัฒนาทักษะแรงงานตลอดช่วงชีวิต และการสร้างระบบสวัสดิการที่ยั่งยืน

ดังนั้นการรับมือกับสังคมสูงวัยของประเทศไทยจำเป็นต้องอาศัยแนวทางนโยบายที่บูรณาการในหลายมิติ ทั้งการยืดอายุการทำงาน การพัฒนาทักษะแรงงาน และการพัฒนาระบบสวัสดิการและการดูแลผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ หากรัฐสามารถดำเนินนโยบายดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ สังคมสูงวัยอาจไม่ใช่เพียงความท้าทายเท่านั้น แต่ยังสามารถเป็นโอกาสในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในระยะยาวได้อย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- Arayavechkit, T. (2015). *Intertwining inequality and labor market under the new demographic structure*. Bank of Thailand.
- International Labour Organization. (2014). *Social protection for older persons: Key policy trends and statistics*. ILO.
- International Labour Organization. (2020). *Ageing and labour markets for older workers*. ILO.
- International Labour Organization. (2021). *Decent work for older persons in Thailand*. ILO.
- International Labour Organization. (2021). *Review of the pension system in Thailand*. ILO.
- International Labour Organization. (2025). *Care at home: Projecting Thailand's need for national and migrant labour for home-based care for older persons*. ILO.
- Jensantikul, N. (2023). Social welfare for Thailand's elderly: Policy perspectives and challenges. *Asian Administration and Management Review*.
- Tangtipongkul, K. (2026). Factors influencing the decision to extend working life in Thailand. *Journal of Contemporary Social Sciences and Humanities*.
- United Nations. (2023). *World social report 2023: Leaving no one behind in an ageing world*. United Nations.
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. (2024). *World population ageing 2023*. United Nations.

- Wongwiwat, P., & Jiamjarasrangsri, W. (2022). Older workers in the labor market. *Journal of Preventive Medicine Association of Thailand*, 12(1).
- World Bank. (2012). *Reducing elderly poverty in Thailand*. World Bank.
- World Bank. (2021). *Aging and the labor market in Thailand: Labor markets and social policy in a rapidly transforming and aging Thailand*. World Bank.
- World Bank. (2021). *Caring for Thailand's aging population*. World Bank.
- World Bank. (2022). *The macroeconomic and fiscal impact of aging in Thailand*. World Bank.
- World Bank. (2023). *Thailand systematic country diagnostic update 2023*. World Bank.
- World Health Organization. (2020). *Decade of healthy ageing: Baseline report*. WHO.
- World Health Organization. (2020). *UN decade of healthy ageing: Plan of action 2021–2030*. WHO.
- World Health Organization. (2024). *Measuring the progress and impact of the UN decade of healthy ageing (2021–2030)*. WHO.
- World Health Organization Regional Office for South-East Asia. (2025). *Regional strategy on healthy ageing in the South-East Asia Region 2023–2030*. WHO.

ภาคผนวก

คำแนะนำสำหรับผู้แต่ง

บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ในวารสาร ควรจะมีความเนื้อหาทางวิชาการอยู่ในขอบเขตทางสังคมศาสตร์หรือเกี่ยวเนื่องกับสังคมศาสตร์ หรือเกี่ยวข้องกับสังคม และเป็นบทความจะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร

1.รูปแบบการเตรียมต้นฉบับของวารสาร ประกอบด้วย

1.1 บทความต้องเป็นตัวพิมพ์ สำหรับบทความภาษาอังกฤษใช้ชุดแบบอักษร (Font) ชนิดแอเรียล (Arial) ส่วนบทความภาษาไทยใช้ชุดแบบอักษร (Font) ชนิดไทยสารบรรณ (TH-Sarabun-PSK)

1.2 เนื้อหา (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ) ให้จัดพิมพ์เป็น 1 คอลัมน์ และจัดพิมพ์เนื้อหาภาษาอังกฤษให้จัดพิมพ์เป็น Single Space

1.3 ถ้ามีรูปภาพ/ตารางประกอบควรมีภาพที่ชัดเจน โดยให้จัดพิมพ์แยกออกจากเนื้อหา และให้ระบุคำว่า “ภาพที่” จัดกึ่งกลางของหน้ากระดาษใต้ภาพ และ “ตารางที่” จัดชิดซ้ายของหน้ากระดาษ บนตาราง ตามด้วยหมายเลขกำกับใช้ตัวอักษรขนาด 16 ตัวหนา แสดงเนื้อหาสำคัญของเรื่องด้วยข้อความที่กะทัดรัด ชัดเจน ส่วนคำอธิบายใช้ตัวอักษรขนาด 16 ตัวปกติ รูปภาพ/ตารางที่นำเสนอต้องมีรายละเอียดของข้อมูลครบถ้วนและเข้าใจได้โดยไม่ต้องกลับไปอ่านที่เนื้อความอีก ระบุลำดับของรูปภาพ/ตารางทุกรูปให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่อยู่ในต้นฉบับ โดยคำอธิบายต้องกระชับและสอดคล้องกับรูปภาพที่นำเสนอ

1.4 พิมพ์หน้าเดียวลงบนกระดาษพิมพ์ขนาดเอสี่ (A4) ขนาดของตัวอักษรเท่ากับ 16 ส่วนเลขหน้าขนาด 16 และใส่เลขหน้ากึ่งกลางหน้ากระดาษช่วงบนตั้งแต่ต้นจนจบบทความ โดยมีเนื้อหาบทความรวมบรรณานุกรมควรอยู่ระหว่าง 8-15 หน้า

1.5 การตั้งค่าหน้ากระดาษพิมพ์ให้ห่างจากขอบกระดาษซ้ายกับด้านบน 1 นิ้ว และด้านขวากับด้านล่าง 1 นิ้ว

1.6 การเตรียมข้อมูลต้นฉบับบทความตามแบบฟอร์มที่กำหนดให้

1.6.1 ชื่อบทความภาษาไทยใช้รูปแบบอักษรขนาด 18 หนา

1.6.2 ชื่อบทความภาษาอังกฤษใช้รูปแบบอักษรขนาด 18 ปกติ

1.6.3 ชื่อผู้เขียน และผู้ร่วมเขียนใช้รูปแบบอักษรขนาด 16 ปกติ

1.6.4 หัวข้อหลักใช้รูปแบบอักษรขนาด 18 หนา

1.6.5 หัวข้อย่อยใช้รูปแบบอักษรขนาด 16 หนา

1.6.6 เนื้อเรื่องใช้รูปแบบอักษรขนาด 16 ปกติ

1.7 ชื่อเรื่องต้องมีภาษาไทยและภาษาอังกฤษให้พิมพ์ไว้หน้าแรก

1.8 ชื่อผู้เขียน ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษต้องใส่ให้ครบทุกคนแต่ไม่เกิน 5 คน ชื่อใช้รูปแบบอักษรขนาด 16 ปกติโดยจัดชิดกันหน้าซ้าย และใส่ Footnote เป็นตัวเลขอารบิกต่อท้ายแต่ละชื่อโดยระบุสังกัด หากเป็นมหาวิทยาลัยให้ระบุ คณะและมหาวิทยาลัย หากเป็นหน่วยงานราชการให้ระบุกรมและกระทรวงที่สังกัด หากเป็นพระสงฆ์ให้ระบุวัดและจังหวัด แต่หากเป็นภาคเอกชนให้ระบุบริษัทหรือองค์กรและจังหวัด การระบุให้ตรงกับเครื่องหมายที่กำกับไว้ข้างบน โดยให้ระบุเป็นรายบุคคลภาษาไทยและคั่นด้วย (;) ก่อนระบุเป็นภาษาอังกฤษและระบุ Corresponding author, e-mail:, Tel. ของผู้เขียนหลัก

1.9 บทคัดย่อภาษาไทย และ Abstract ภาษาอังกฤษควรเขียนให้ได้ใจความทั้งหมดของเรื่อง ลักษณะของบทคัดย่อควรประกอบไปด้วยวัตถุประสงค์ (Objective) วิธีดำเนินการวิจัย (Methods) ผลการวิจัย (Results) โดยสรุปให้สั้นกะทัดรัด ระหว่าง 250-400 คำ คำสำคัญ (Keywords) ควรมีคำสำคัญ 3-5 คำ ที่ครอบคลุมชื่อเรื่องที่ศึกษา และจะปรากฏอยู่ในส่วนท้ายของบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษโดยต้องจัดเรียงคำสำคัญตามตัวอักษร และคั่นด้วยเครื่องหมาย (,)

1.10 การเรียงหัวข้อแต่ละหัวข้อให้เว้น 1 บรรทัด หัวข้อใหญ่สุดให้พิมพ์ชิดขอบด้านซ้าย หัวข้อย่อยเว้นห่างจากหัวข้อใหญ่โดยมีระยะย่อหน้า และหัวข้อย่อยถัดไปโดยมีระยะย่อหน้า

2. ส่วนประกอบของบทความ

2.1 บทความวิชาการ ให้เรียงลำดับหัวข้อ ดังนี้

2.1.1 บทนำ (Introduction) แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอในบทความตามลำดับ บทนำควรอธิบายว่าเรื่องที่ต้องการศึกษามีความสำคัญ วัตถุประสงค์ หรือเค้าโครงของบทความเป็นอย่างไร

2.1.2 เนื้อเรื่อง (Content) แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอตามลำดับ เนื้อเรื่องสามารถแบ่งเป็นส่วนย่อย 3 ส่วน ได้แก่

ส่วนย่อยที่ 1 ปูพื้นฐานความรู้แก่ผู้อ่านในเรื่องที่จะกล่าวถึง

ส่วนย่อยที่ 2 วิเคราะห์ข้อมูล ได้แย้งข้อเท็จจริง ใช้เหตุผล หลักฐานเพื่อให้ข้อมูลแก่ผู้อ่าน

ส่วนย่อยที่ 3 เสนอความคิดเห็น ข้อเสนอแนะของผู้เขียนต่อประเด็นที่นำเสนอ

2.1.3 สรุปผล (Conclusion) สรุปสาระสำคัญที่ต้องสรุปให้เห็นความสำคัญของบทความตามลำดับ โดยการเลือกเฉพาะประเด็นสำคัญ ๆ ของบทความมาเขียนรวมกันไว้อย่างสั้น ๆ ท้ายบท หรืออาจใช้วิธีการบอกผลลัพธ์ว่าสิ่งที่กล่าวมามีความสำคัญอย่างไรและสามารถนำไปทำอะไรได้บ้าง หรือจะทำให้เกิดอะไรต่อไป หรืออาจใช้วิธีการตั้งคำถามหรือให้ประเด็นทิ้งท้ายกระตุ้นให้ผู้อ่านไปสืบเสาะแสวงหาความรู้ หรือคิดค้นพัฒนาเรื่องนั้นต่อไปเพื่อเป็นการสรุปจุดยืนของผู้เขียนที่มีต่อเรื่องที่เขียน

2.1.4 องค์ความรู้ใหม่ (ถ้ามี) เป็นการนำเสนอผลสัมฤทธิ์ที่ได้จากการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ผลการวิจัย สามารถนำเสนอรูปแบบของโมเดลพร้อมคำอธิบายที่กระชับ เข้าใจง่าย

2.1.5 เอกสารอ้างอิง (References) รูปแบบการเขียนอ้างอิงและบรรณานุกรมใช้แบบ APA (American Psychological Association) ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 7 และจะต้องตรงกันกับการอ้างอิงในเนื้อหา ซึ่งผู้นิพนธ์บทความต้องตรวจสอบและรับผิดชอบต่อความถูกต้องของเอกสารการอ้างอิงทั้งหมด

2.2 บทความวิจัย ให้เรียงลำดับหัวข้อ ดังนี้

2.2.1 บทนำ (Introduction) เขียนให้เห็นความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย หรือโจทย์วิจัย

2.2.2 วัตถุประสงค์ (Objective) ควรกล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการศึกษา

2.2.3 วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methodology) ให้ระบุรูปแบบของการวิจัย การคำนวณหากลุ่มตัวอย่าง (ถ้ามี) และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล

2.2.4 สรุปผลการวิจัย/ผลการทดลอง (Research) ให้เสนอผลที่พบตามวัตถุประสงค์การวิจัยตามลำดับอย่างชัดเจน

2.2.5 อภิปรายผลการวิจัย/วิจารณ์ (Discussion) ให้เสนอเป็นความเรียงและให้เชื่อมโยงกับผลการวิจัยตามลำดับอย่างชัดเจนว่ามีความสอดคล้องและไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของผู้ใด ผลวิจัยเป็นไปตามแนวคิด ทฤษฎีของผู้ใด เพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น

2.2.6 องค์ความรู้ใหม่ (ถ้ามี) เป็นการนำเสนอผลสัมฤทธิ์ที่ได้จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ผลการวิจัย โดยสามารถนำเสนอรูปแบบของโมเดลพร้อมคำอธิบายที่กระชับ เข้าใจง่าย

2.2.7 ข้อเสนอแนะ (Suggestion) ให้นำเสนอใน 2 ประเด็น คือ 1) ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย และ 2) ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ต่อหน่วยงานหรือสถาบัน

2.2.8 กิตติกรรมประกาศ (Acknowledgement) (ถ้ามี) เป็นส่วนที่กล่าวขอบคุณต่อองค์กร หน่วยงาน หรือบุคคลที่ให้ความช่วยเหลือร่วมมือในการวิจัย รวมทั้งแหล่งที่มาของเงินทุนวิจัยและหมายเลขของทุนวิจัย (ถ้ามี) (ให้ใส่เฉพาะกรณีที่ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัย หรือกรณีซื้อบทความมีชื่อเรื่องไม่ตรงกับงานวิจัย วิทยานิพนธ์หรือดุษฎีนิพนธ์)

2.2.9 เอกสารอ้างอิง (References) รูปแบบการเขียนอ้างอิงและบรรณานุกรมใช้แบบ APA (American Psychological Association) ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 7 และจะต้องตรงกันกับการอ้างอิงในเนื้อหา ซึ่งผู้นิพนธ์บทความต้องตรวจสอบและรับผิดชอบต่อความถูกต้องของเอกสารการอ้างอิงทั้งหมด

2.3 บทความปริทัศน์ (Review Articles) ให้เรียงลำดับหัวข้อ ดังนี้

2.3.1 บทนำ (Introduction) แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอในบทความตามลำดับ บทนำควรอธิบายให้ภาพรวมโดยย่อของบทความและหัวข้อหลักที่ครอบคลุมว่าเรื่องที่ต้องการศึกษามีความสำคัญ หรือเค้าโครงของบทความเป็นอย่างไร

2.3.2 เนื้อเรื่อง (Content) แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอตามลำดับ เนื้อเรื่องสามารถแบ่งเป็นส่วนย่อย 3 ส่วน ได้แก่

ส่วนย่อยที่ 1 ปูพื้นฐานความรู้แก่ผู้อ่านในเรื่องที่จะกล่าวถึง

ส่วนย่อยที่ 2 วิเคราะห์ ข้อมูลโต้แย้งข้อเท็จจริง ใช้เหตุผล ในการประเมินรายละเอียด ทบทวนบทความที่กล่าวถึงเพื่อให้ข้อมูลแก่ผู้อ่านโดยกล่าวถึงจุดอ่อนจุดแข็งของบทความที่ทบทวนโดยทบทวน

จัดลำดับจากเรื่องหนึ่งไปอีกรเรื่องหนึ่ง หรือจากผู้วิจัยคนหนึ่งไปอีกรคนหนึ่ง โดยนำข้อค้นพบของแต่ละเรื่องมากล่าวโดยสังเขป

ส่วนย่อยที่ 3 สังเคราะห์ เปรียบเทียบ และ/หรือวิจารณ์ เพื่อให้เกิดเป็นองค์ความรู้ในมุมมองใหม่ เสนอความคิดเห็น ข้อเสนอแนะของผู้เขียนต่อประเด็นที่นำเสนอ โดยอภิปรายถึงความน่าเชื่อถือของผู้เขียน ความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่อ้างถึง ความถูกต้องของวิธีการที่ใช้โดยชี้ให้เห็นว่ามีความเป็นมาอย่างไรทั้งในอดีต ปัจจุบัน ความก้าวหน้าล่าสุด เป็นความรู้และข้อเท็จจริง และมีข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะของผู้เขียน

2.3.3 สรุปผล (Conclusion) สรุปสาระสำคัญที่ต้องสรุปให้เห็นความสำคัญของบทความตามลำดับ โดยการเลือกเก็บประเด็นสำคัญ ๆ ของบทความมาเขียนรวมกันไว้อย่างสั้น ๆ ท้ายบท หรืออาจใช้วิธีการบอกผลลัพธ์ว่าสิ่งที่กล่าวมาสำคัญอย่างไร ผลลัพธ์สามารถนำไปใช้อะไรได้บ้าง หรือจะทำให้เกิดอะไรต่อไป หรืออาจใช้วิธีการตั้งคำถามหรือให้ประเด็นทิ้งท้ายกระตุ้นให้ผู้อ่านไปสืบเสาะแสวงหาความรู้ หรือคิดค้นพัฒนาเรื่องนั้นต่อไป เพื่อเป็นการสรุปจุดยืนของผู้เขียนที่มีต่อเรื่องที่เขียน

2.4 บทวิจารณ์หนังสือ ให้เรียงลำดับหัวข้อ ดังนี้

2.4.1 บทนำ (Introduction) แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอในบทความตามลำดับ บทนำควรอธิบายว่าเรื่องที่ต้องการศึกษามีความสำคัญ วัตถุประสงค์ หรือเค้าโครงของบทความเป็นอย่างไร

2.4.2 เนื้อเรื่อง (Content) แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอตามลำดับ

2.4.3 บทวิจารณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโต้แย้งข้อเท็จจริง ใช้เหตุผล หลักฐานเพื่อให้ข้อมูลแก่ผู้อ่าน และเสนอความคิดเห็น ข้อเสนอแนะของผู้เขียนต่อประเด็นที่นำเสนอ

2.4.4 สรุปผล (Conclusion) สรุปสาระสำคัญที่ต้องสรุปให้เห็นความสำคัญของบทความตามลำดับ โดยการเลือกเก็บประเด็นสำคัญ ๆ ของบทความมาเขียนรวมกันไว้อย่างสั้น ๆ ท้ายบท หรืออาจใช้วิธีการบอกผลลัพธ์ว่าสิ่งที่กล่าวมาสำคัญอย่างไร สามารถนำไปใช้อะไรได้บ้าง หรือจะทำให้เกิดอะไรต่อไป หรืออาจใช้วิธีการตั้งคำถามหรือให้ประเด็นทิ้งท้ายกระตุ้นให้ผู้อ่านไปสืบเสาะแสวงหาความรู้ หรือคิดค้นพัฒนาเรื่องนั้นต่อไป เพื่อเป็นการสรุปจุดยืนของผู้เขียนที่มีต่อเรื่องที่เขียน

2.4.5 เอกสารอ้างอิง (References) รูปแบบการเขียนอ้างอิงและบรรณานุกรมใช้แบบ APA (American Psychological Association) ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 7 และจะต้องตรงกันกับการอ้างอิงในเนื้อหา ซึ่งผู้นิพนธ์บทความต้องตรวจสอบและรับผิดชอบต่อความถูกต้องของเอกสารการอ้างอิงทั้งหมด

3. การเขียนเอกสารอ้างอิง

การอ้างอิงในวารสารให้ใช้แบบแทรกในเนื้อหาตามหลักเกณฑ์ APA (American Psychological Association) 7th edition ที่มีการปรับปรุงเนื้อหาให้ทันสมัยเพื่อรองรับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การเขียนบรรณานุกรม หรือเอกสารอ้างอิง ใช้มาตรฐานการเขียนแบบ APA ที่พัฒนามาจากนักสังคมศาสตร์และนักพฤติกรรมศาสตร์มากกว่า 80 ปี เพื่อเป็นมาตรฐาน ในการเขียนอย่างเป็นระบบสำหรับการทำวิจัย รายงานการวิจัย การทบทวนวรรณกรรม บทความและกรณีศึกษา ผู้แต่งสามารถดูการอ้างอิงได้จาก

<https://apastyle.apa.org/style-grammar-guidelines/references/examples>

หรือบางส่วนจากตัวอย่างทั่วไปที่มีผู้เขียนแนะนำไว้มากมาย เช่น

-ฝ่ายบริการทรัพยากรสารสนเทศ สำนักหอสมุดกลาง มศว.ที่

<mailto:https://lib.swu.ac.th/images/Documents/Researchsupport/APA6th-Citation160820.pdf>

-มหาวิทยาลัยแม่โจ้ที่ [mailto:https://pulinet2022.pulinet.org/wp-](mailto:https://pulinet2022.pulinet.org/wp-content/uploads/2021/07/TEMPLATE_Reference_PULINET2022.pdf)

[content/uploads/2021/07/TEMPLATE_Reference_PULINET2022.pdf](https://pulinet2022.pulinet.org/wp-content/uploads/2021/07/TEMPLATE_Reference_PULINET2022.pdf)

การส่งต้นฉบับ

1.การตรวจสอบก่อนส่งบทความ

ในขั้นตอนการส่งบทความผู้แต่งต้องตรวจสอบและปฏิบัติตามข้อกำหนดรายการตรวจสอบการส่งทุกข้อดังต่อไปนี้ และบทความอาจถูกส่งคืนให้กับผู้แต่งกรณีที่未按ข้อกำหนดทั้งหมด

1.บทความที่ส่งมาตีพิมพ์ต้องไม่เคยตีพิมพ์ หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาของวารสารใดๆ

2.การเขียนชื่อเจ้าของบทความหลัก, E-mail, เบอร์โทรศัพท์ และสถานที่ทำงาน ต้องเป็นไปตามรูปแบบที่วารสารกำหนด

3.การเตรียมต้นฉบับ ชื่อเรื่อง บทคัดย่อ คำสำคัญ ต้องมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ และเป็นไปตามคำแนะนำในการเตรียมต้นฉบับที่วารสารกำหนด

4.การอ้างอิงในเนื้อหาและเอกสารอ้างอิงท้ายบทความใช้ตามหลักเกณฑ์ APA (American Psychological Association) และต้องมีการอ้างอิงแหล่งที่มาอย่างถูกต้อง ไม่มีปัญหาการลอกเลียนงานวิชาการ (Plagiarism)

5.ต้นฉบับต้องพิมพ์ด้วยโปรแกรมไมโครซอฟท์เวิร์ด โดยใช้แบบตัวอักษร TH-Sarabun-PSKกรณีบทความภาษาไทย แบบตัวอักษร Arial กรณีบทความภาษาอังกฤษ การแสดงรูปภาพ แผนภูมิ และตารางขอให้อยู่ในเนื้อหาที่สอดคล้องกัน

2.วิธีและขั้นตอน การส่งบทความ

1.การส่งบทความ

จะต้องส่งบทความทางระบบ [Thai Journals Online \(ThaiJO\)](https://thaijournalsonline.com) โดยไม่ต้องแนบ“แบบฟอร์มเสนอบทความเพื่อพิจารณาการตีพิมพ์”

หากส่งในช่องทางอื่นต้องส่งบทความพร้อมทั้งส่ง “แบบฟอร์มเสนอบทความเพื่อพิจารณาการตีพิมพ์” มาที่บรรณาธิการวารสาร

2. การตอบรับ

เมื่อส่งบทความแล้ว ทางกองบรรณาธิการจะพิจารณากลับกรองขอบข่ายของบทความดังกล่าวและตอบรับบทความ ภายใน 7 วันทำการ โดยทำการส่งทางอีเมล

3. ระยะเวลาการพิจารณา

3.1 กองบรรณาธิการส่งบทความให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณา รอผลการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิภายใน 14 วัน

3.2 เมื่อได้รับบทความคืนจากผู้ทรงคุณวุฒิเรียบร้อยแล้ว กองบรรณาธิการจะส่งบทความให้ผู้เขียนบทความแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ หรือปฏิเสธการลงตีพิมพ์ ภายใน 1 วัน

3.3 เมื่อผู้เขียนแก้ไขเรียบร้อยแล้ว ให้แนบไฟล์บทความฉบับสมบูรณ์ ส่งกลับส่งกลับในช่อง Revision ของระบบ Thai Journals Online (ThaiJO) ภายใน 7 วัน

3.4 บรรณาธิการออกหนังสือตอบรับการตีพิมพ์บทความลงวารสารทางอีเมล กรณีผู้เขียนแจ้งความต้องการในระบบ

4. การตีพิมพ์วารสาร

4.1 กองบรรณาธิการจะรวบรวมเอกสารบทความ ส่งตีพิมพ์เมื่อถึงกำหนดเวลาที่วารสารจะออกเผยแพร่ตามกำหนด

4.2 เมื่อได้เล่มวารสารที่สมบูรณ์แล้ว กองบรรณาธิการจะแจ้งให้ผู้เขียนทราบผ่านระบบ Thai Journals Online (ThaiJO)

จริยธรรม

จริยธรรมในการตีพิมพ์ผลงานวิชาการ/วิจัยในวารสารสังคมศาสตร์ไทย(TSSJ's Publication Ethics) วารสารสังคมศาสตร์ไทย ยึดมั่นในหลักจริยธรรมการพิมพ์ตามมาตรฐานระดับนานาชาติตามกรอบแนวทางจริยธรรมการตีพิมพ์ของ Committee on Publication Ethics (COPE) ดังต่อไปนี้
(ส่วนใหญ่ปรับปรุงต้นฉบับและแปลจาก <https://publicationethics.org/>)

1. จริยธรรมในการตีพิมพ์สำหรับผู้เขียนต้นฉบับ

1. ผู้เขียนบทความจะต้องมีความรับผิดชอบและรับรองว่า บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ใน วารสารสังคมศาสตร์ไทยจะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่นๆ

2. ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารสังคมศาสตร์ไทยอย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร

3. ผู้เขียนจะต้องปรับแต่ง แก้ไขบทความให้ถูกต้องตามรูปแบบของวารสารในหัวข้อ “คำแนะนำสำหรับผู้แต่ง” โดยเฉพาะหัวข้อรูปแบบของการจัดเตรียมต้นฉบับอันจะนำไปสู่บทความที่มีรูปแบบการตีพิมพ์ที่ได้มาตรฐานเดียวกัน

4. ผู้เขียนจะต้องคำนึงถึงจริยธรรมการวิจัย คือต้องไม่ละเมิดหรือคัดลอกผลงานของผู้อื่นมาเป็นของตนเอง

5. ผู้เขียนซึ่งมีชื่อปรากฏอยู่ในบทความจะต้องเป็นผู้มีส่วนในการจัดทำบทความหรือมีส่วนในการดำเนินการวิจัย ซึ่งข้อนี้ขอสงวนสำหรับบุคคลที่ไม่ได้มีส่วนร่วมในการจัดทำบทความจะไม่อนุญาตให้ใส่ชื่อลงไป

เด็ดขาด หากมีการตรวจสอบพบว่ามิบุคคลที่ไม่มีส่วนร่วมในการจัดทำบทความปรากฏอยู่ ทางวารสารจะถอนบทความนั้นออกทันที

6. ผู้เขียนจะต้องมีความรับผิดชอบในการอ้างอิงเนื้อหาในผลงาน ภาพ หรือตาราง หากมีการนำมาใช้ในบทความของตนเอง โดยให้ระบุ “ที่มา” เพื่อป้องกันการละเมิดลิขสิทธิ์ (หากมีการฟ้องร้องจะเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนแต่เพียงผู้เดียว ทางวารสารจะไม่รับผิดชอบใดๆ ทั้งสิ้น) และจะดำเนินการถอนบทความออกจากการเผยแพร่ของวารสารทันที

7. ผู้เขียนจะต้องตรวจสอบความถูกต้องของรายการเอกสารอ้างอิงทั้งในแง่ของรูปแบบและเนื้อหา และไม่ควรนำเอกสารวิชาการที่ไม่ได้อ่านมาอ้างอิง หรือใส่ไว้ในเอกสารอ้างอิง และควรอ้างอิงเอกสารเท่าที่จำเป็นอย่างเหมาะสม ไม่ควรอ้างอิงเอกสารที่มากเกินไป รวมทั้งต้องอ้างอิงจากรูปแบบการอ้างอิงของบทความโดยจะต้องมีการอ้างอิงตรงตามรูปแบบที่วารสารกำหนดไว้

8. ผู้เขียนจะต้องปรับปรุงแก้ไขบทความตามผลประเมินจากผู้ประเมินบทความและกองบรรณาธิการ ให้แล้วเสร็จภายในเวลาที่กำหนด หากไม่ปรับปรุงตามที่กำหนดจะต้องเลื่อนการตีพิมพ์เผยแพร่ออกไป หรืออาจถูกปฏิเสธการเผยแพร่บทความ

9. ผู้เขียนควรระบุชื่อแหล่งทุนที่ให้การสนับสนุนในการทำวิจัย (ถ้ามี) และควรระบุผลประโยชน์ทับซ้อน (ถ้ามี)

10. ผู้เขียนจะต้องไม่รายงานข้อมูลที่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ไม่ว่าจะเป็นการสร้างข้อมูลเท็จ หรือการปลอมแปลง บิดเบือน รวมไปถึงการตกแต่ง หรือ เลือกแสดงข้อมูลเฉพาะที่สอดคล้องกับข้อสรุป

11. ผู้เขียนไม่ควรอ้างอิงเอกสารที่ถูกถอดถอนออกไปแล้ว เว้นแต่ข้อความที่ต้องการสนับสนุนนั้นเป็นข้อความที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการถอดถอน และจะต้องระบุไว้ใน เอกสารอ้างอิงด้วยว่า เป็นเอกสารที่ได้ถูกถอดถอนออกไปแล้ว

12. ผู้เขียนต้องอ้างอิงผลงานของบุคคลอื่นให้ปรากฏการอ้างอิงในเนื้อหา (In-text citation) หากมีการนำผลงานเหล่านั้นมาใช้ในผลงานตัวเอง รวมทั้งจัดทำบรรณานุกรมท้ายบทความทุกรายการ

2. จริยธรรมในการตีพิมพ์สำหรับผู้ประเมินบทความ

1. ผู้ประเมินบทความควรมีจรรยาบรรณคือต้องรับประเมินบทความที่ตนเองนั้นมีความถนัด หรือมีความรู้หรือมีความเชี่ยวชาญกับเรื่องหรือบทความที่ได้รับการประเมินนั้นๆ ผู้ประเมินบทความควรประเมินบทความในสาขาวิชาที่ตนมีความเชี่ยวชาญ โดยพิจารณาความสำคัญของเนื้อหาในบทความที่มีต่อสาขาวิชานั้นๆ คุณภาพของการวิเคราะห์ และความเข้มข้นของผลงานหรือระบุผลงานวิจัยที่สำคัญๆ และสอดคล้องกับบทความที่กำลังประเมิน แต่ผู้เขียนบทความไม่ได้อ้างอิง เข้าไปในการประเมินบทความด้วย ผู้ประเมินไม่ควรใช้ความคิดเห็นส่วนตัวที่ไม่มีข้อมูลรองรับมาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินบทความและควรปฏิเสธในบทความที่ตนเองนั้นไม่ถนัด

2. ผู้ประเมินบทความควรมีจรรยาบรรณคือแนะนำความคิดเห็นทางวิชาการของตนเอง ลงในแบบฟอร์มการประเมินหรือเนื้อหาในบทความด้วยความยุติธรรม ไม่อคติ ตรงไปตรงมา ไม่ลำเอียง รวมทั้งตรงต่อเวลาตามที่วารสารกำหนดในการประเมิน

3. ผู้ประเมินบทความควรมีจรรยาบรรณคือต้องรักษาความลับและไม่เปิดเผยข้อมูลของบทความที่ส่งมาเพื่อพิจารณาให้แก่บุคคลที่ไม่เกี่ยวข้องในช่วงระยะเวลาของการประเมินบทความ รวมถึงหลังจากที่พิจารณาประเมินบทความเสร็จแล้ว

4. หลังจากได้รับบทความจากบรรณาธิการวารสาร และผู้ประเมินบทความตระหนักว่า ตนเองอาจมีผลประโยชน์ทับซ้อนกับผู้พิมพ์ที่ทำให้ไม่สามารถให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะอย่างอิสระได้ ผู้ประเมินบทความควรแจ้งให้บรรณาธิการวารสารทราบและปฏิเสธการประเมินบทความนั้นๆ

5. ผู้ประเมินบทความควรคำนึงถึงการพิจารณาในหัวข้อ ชื่อเรื่อง หากเป็นบทความวิชาการสามารถพิจารณาให้แก้ไขชื่อเรื่องได้ แต่หากเป็นบทความวิจัย ควรพิจารณาเฉพาะความผิดพลาดด้านตัวสะกด และไม่ควรพิจารณาให้เปลี่ยนชื่อเรื่องบทความวิจัย

6. ผู้ประเมินบทความต้องไม่นำข้อมูลบางส่วนหรือทุกส่วนของบทความไปเป็นผลงานของตนเอง

7. เมื่อผู้ประเมินบทความพบว่า มีส่วนใดของบทความที่มีความเหมือนกัน หรือซ้ำซ้อนกับผลงานชิ้นอื่นๆ ผู้ประเมินบทความต้องแจ้งให้บรรณาธิการทราบพร้อมแสดงหลักฐานให้เห็นเป็นประจักษ์

3. จริยธรรมในการตีพิมพ์ของกองบรรณาธิการวารสาร

1. บรรณาธิการจะต้องกำกับติดตามดูแลให้การดำเนินงานของวารสาร เป็นไปตามนโยบายและวัตถุประสงค์ที่ถูกต้องตามจริยธรรม/จรรยาบรรณ

2. บรรณาธิการจะต้องกำกับติดตามดูแล และดำเนินการอย่างเหมาะสมกับผู้พิมพ์หรือบทความที่ตรวจพบว่ามีผลกระทบด้านจริยธรรม/จรรยาบรรณ

3. บรรณาธิการต้องกำกับติดตามดูแลการตีพิมพ์เผยแพร่บทความที่มี conflict of interest เช่น การตีพิมพ์เผยแพร่บทความของตนเอง(บรรณาธิการหรือหัวหน้ากองบรรณาธิการ)อย่างมีนัยสำคัญ หรือ ไม่มีการตรวจสอบคุณภาพบทความก่อนการตีพิมพ์โดยผู้ทรงคุณวุฒิที่ไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับบทความ เป็นต้น

4. บรรณาธิการมีหน้าที่ควบคุมดูแลและพิจารณาคุณภาพของบทความเพื่อตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสาร และต้องคัดเลือกบทความมาตีพิมพ์หลังจากผ่านกระบวนการประเมินบทความแล้ว โดยพิจารณาจากความชัดเจน และความสอดคล้องของเนื้อหา กับนโยบายของวารสารเป็นสำคัญ และจะต้องมีข้อความรู้ที่สะท้อนมุมมอง แนวคิดเชิงทฤษฎีที่ได้จากประสบการณ์ การสังเคราะห์เอกสาร หรืองานวิจัย มุ่งเน้นการนำเสนอแนวคิดทฤษฎีใหม่รวมถึงแบบจำลองเชิงแนวคิด (Conceptual Model) ที่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจอันจะนำไปสู่การวิจัยในหัวข้อวิชาการที่สำคัญ

5. บรรณาธิการต้องไม่เปิดเผยข้อมูลของผู้เขียนและผู้ประเมินบทความแก่บุคคลอื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องในช่วงเวลาของการประเมินบทความ ซึ่งวารสารได้กำหนดในลักษณะปกปิดรายชื่อ (Double blind peer-reviewed)

6.บรรณาธิการต้องไม่ตีพิมพ์บทความที่เคยตีพิมพ์ที่อื่นมาแล้ว โดยต้องมีการตรวจสอบการคัดลอกผลงานผู้อื่น (Plagiarism) อย่างจริงจังเพื่อให้แน่ใจว่า บทความที่ตีพิมพ์ในวารสารไม่มีการคัดลอกผลงานของผู้อื่น และหากตรวจพบการคัดลอกผลงานของผู้อื่นเกินตามที่กำหนดไว้ จะต้องหยุดกระบวนการประเมิน และติดต่อผู้เขียนบทความหลักทันทีเพื่อขอคำชี้แจง เพื่อประกอบการ “ตอบรับ” หรือ “ปฏิเสธ” การตีพิมพ์บทความนั้นๆ

7.บรรณาธิการจะต้องไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนกับผู้เขียน และผู้ประเมิน โดยเด็ดขาด เพื่อรักษาไว้ซึ่งธรรมาภิบาลในการดำเนินงานอย่างเคร่งครัด

8.บรรณาธิการต้องไม่นำข้อมูลบางส่วนหรือทุกส่วนของบทความไปเป็นผลงานของตนเอง

9.บรรณาธิการมีหน้าที่พิจารณาตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานวิจัยที่มีระเบียบวิธีวิจัยที่ถูกต้อง และให้ผลที่น่าเชื่อถือ โดยนำผลของการวิจัยมาเป็นตัวชี้ว่าสมควรตีพิมพ์เผยแพร่หรือไม่

10.หากบรรณาธิการตรวจพบว่า บทความมีการลอกเลียนบทความอื่นโดยมิชอบ หรือมีการปลอมแปลงข้อมูลซึ่งสมควรถูกถอดถอน แต่ผู้เขียนปฏิเสธที่จะถอนบทความ บรรณาธิการสามารถดำเนินการถอนบทความได้โดยไม่ต้องได้รับความยินยอมจากผู้เขียนซึ่งถือเป็นสิทธิและความรับผิดชอบต่อบทความของบรรณาธิการ

11.บรรณาธิการมีหน้าที่พิจารณาความสามารถของกองบรรณาธิการ และควรมอบหมายงานให้ตรงกับความสามารถของแต่ละท่าน

12.บรรณาธิการต้องกำกับติดตามดูแลทั้งด้วยตนเองและคณะทำงานในเรื่องจำนวนและคุณภาพการอ้างอิงของวารสารที่ผิดไปจากสภาพความเป็นจริง เช่น มีการกำกับและร้องขอให้มีการอ้างอิงบทความในวารสารทั้งในลักษณะลับหรือเปิดเผย และมีการใช้อ้างอิงที่ไม่ถูกต้องและสอดคล้องกับเนื้อหา

13.บรรณาธิการต้องกำกับติดตามดูแล การเก็บค่า Page charge หรือ processing fee คือ ต้องมีการดำเนินการอย่างโปร่งใส เช่น กำหนดให้มีการประกาศกระบวนการเรียกเก็บอย่างชัดเจน หรือ ระบุราคาหรือเงื่อนไขของการเรียกเก็บค่า Page charge ตามที่ระบุได้ประกาศไว้อย่างเคร่งครัด